

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**18–50 YAŞ ARASI BAYANLARIN KUR’AN KURSLARINA
DEVAM MOTİVASYONLARI
(Ankara-Keçiören Örneği)**

**Tezi Hazırlayan
Zahide BULUT**

**Tezi Yöneten
Doç. Dr. Ali KUŞAT**

**Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Din Psikolojisi Bilim Dalı**

**Haziran 2009
KAYSERİ**

Doç. Dr. Ali KUŞAT danışmanlığında Zahide BULUT tarafından hazırlanan "18-50 YAŞ ARASI BAYANLARIN KURAN KURSLARINA DEVAM MOTİVASYONLARI-ANKARA-KEÇİÖREN ÖRNEĞİ" adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

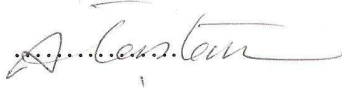
12.08.2009

JÜRİ:

Danışman :Doç. Dr. Ali KUŞAT

Üye :Prof. Dr. Ünver GÜNAY

Üye :Prof. Dr. Abdulvahap TAŞTAN

ONAY

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 08.09.09 tarih ve ...28..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

08.09.2009

Prof. Dr. H. Yunus APAYDIN
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Kur'an eğitimi ve öğretimi tüm Müslüman toplumlarda olduğu gibi Türk toplumunda da önemli bir yer tutmuş, hatta temel eğitimin ilk basamağı olarak kabul görmüştür. Ülkemizde 8 yıllık temel eğitim sonrası daha çok yetişkin eğitimi veren Kur'an Kursları, bugün özellikle bayanların din eğitimi almasında önemli bir işlev görmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde faaliyet gösteren bu kurslar, günümüz koşullarında Din Eğitimi alanında önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

Toplumda kadın ve erkek olarak temel rollerini üstlenen bireyler, bu temel ayrımı dini algılayışlarına da yansıtmaktadırlar. Kadınların psikolojik özelliklerinin yanında sosyo-ekonomik durumları, toplumsal statüleri, dine bakışlarını elbette etkilemektedir. Bireylerin hayatlarının çeşitli dönemlerinde karşılaştıkları zorluklar ve aşmaları gereken kriz durumları, tüm alanlarda olduğu gibi dini algılayışlarında da farklılıklar oluşturmaktadır.

Bu araştırma, insandaki özelde de kadınlardaki dini duygu, düşünce ve yaşantıların psikolojik açıdan ele alıp bu konuda etkili faktörleri ve motivasyonları ortaya koymak amacını taşımaktadır. İki bölümden oluşan tezin ilk bölümünde kavramsal ve kuramsal çerçeve oluşturulmuştur. Bu çerçevede öncelikle konuyla ilgili temel kavramlar ve konuyu daha iyi anlayabilmek için gerekli bölümler detaylı biçimde izah edilmiştir. İkinci bölüm olan bulgular ve yorum bölümünde araştırma alanını oluşturan Ankara İli Keçiören İlçe Müftülüğü'ne bağlı dört farklı Kur'an kursunda yapılan anket çalışması sonucu elde edilen veriler yorumlanmıştır. Kadınları bu kurslara yönlendiren psikolojik faktörler yaş, eğitim, meslek, ekonomik düzey, medeni durum gibi değişkenler ışığında incelenmiştir. Kadınların kurslara devam motivasyonlarını uygulamalı olarak ele almak, bu dönemdeki öğrencilerin devam motivasyonlarının yanında kurslardan beklentilerini, memnuniyet derecelerini ortaya koyacağından araştırma bu açıdan da önem kazanmaktadır. Son olarak genel değerlendirme ve sonuç bölümünde elde edilen veriler değerlendirilerek ulaşılan sonuçlar aktarılmıştır.

Ders döneminden başlayarak, tezin proje aşamasından son haline kadar her türlü desteği veren danışman hocam Doç. Dr. Ali KUŞAT, a aileme ve sevgili eşime en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Zahide BULUT
Haziran-2009
KAYSERİ

**18–50 YAŞ ARASI BAYANLARIN KUR’AN KURSLARINA DEVAM
MOTİVASYONLARI
(Ankara-Keçiören Örneği)**

Zahide BULUT

ÖZET

Bu çalışma, “18-50 Yaş Arası Bayanların Kur’an Kurslarına Devam Motivasyonlarını” araştıran bir alan çalışması olup, evreni temsil ettiği düşünülen bir grupta sınırlandırılmıştır. Bu alan araştırmasına Ankara İli Keçiören İlçe Müftülüğü’ne bağlı Erenler, M. Akif Ersoy, Mühendis Durağı, Hüseyin Seçmen Yaşar Kız Kur’an Kurslarında okuyan öğrenciler katılmıştır..

Araştırma genel anlamda kadınların Kur’an kurslarına devamında etkili olan psikolojik faktörleri ele almaya çalışarak, bu faktörleri yaş, medeni durum, sosyo-ekonomik etkenler, eğitim seviyesi gibi değişkenlerle birlikte işlemektedir. Öğrencilerin kurslara gelmelerinde etkili olan motivasyonların tespitinin yanında, kurslardan beklentileri, memnuniyet dereceleri, problemleri de ortaya konulmaktadır.

Duyan, gören, düşünen bir varlık olan insanı dinden soyutlamak imkânsızdır. Bireyin doğuştan getirdiği din ihtiyacı, onu bir arayış içine sürüklemektedir. Özellikle modern çağın getirdiği rahatlığın yanında, stres, sıkıntı gibi faktörler psikolojik özellikleri itibariyle daha hassas olan kadının dini inanç, duygu ve düşünce dünyasını da şekillendirmektedir. Bu açıdan araştırma, tüm bu değişimin etkisiyle şekillenen kadın dindarlığının psikolojik yönünü incelemek amacındadır.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş bölümünden sonra, birinci bölümünde kavramsal ve kuramsal çerçeve oluşturulmuş, bu bağlamda araştırmaya ışık tutacak kavramlar açıklanmıştır. Daha sonra araştırmanın daha iyi okunmasına yardımcı olacak konular açıklanmıştır. İkinci bölümde öğrencilere uygulanan anketin verileri aktarılmış ve elde edilen sonuçlar yorumlanmıştır. Son bölümde ise tüm bu çalışmalar neticesinde genel bir değerlendirme yapılarak, araştırma sonuçlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din, Psikoloji, Kadın, Motivasyon, Değişim v.b.

**THE MOTIVATION OF WOMAN LEARNERS BETWEEN 18-50 AGES FOR
PARTICIPATING IN THE QURAN COURSES**

Zahide BULUT

ABSTRACT

This study, which is a field study researching “The Motivation of Womans Between 18-50 Ages for Participating in The Quran Courses”, is limited with a group considered as the representative of universe. The learners of Erenler, M. Akif Ersoy, Mühendis Durağı, Hüseyin Seçmen Yaşar Kız Quran Courses which are affiliated with Keçiören Town Office of Müftü in Ankara have participated in this field study.

The research, in general context, deals with the psychological factors that is effective for women to participate in The Quran courses and processes these factors with variables such as age, marital status, socio-economic status and level of education. Besides identifying the motivation for learners to participate in the courses, their expectations from courses, level of satisfaction and also their problems have been stated in.

It is impossible to abstract the human being from religion, considering him as a hearing, seeing and thinking creature. The congenital need for religion of the individual drags him into a search. Especially beside the ease offered by modern age, factors such as stress and depression also embody the religious belief, feeling and thought world of woman who is more sensitive because of her psychological characteristic. In this aspect, the research aims to analyze the psychological aspect of woman devotion that is embodied by these whole changes.

The study consists of two parts. After introduction part of study, conceptual and theoretical frameworks have been formed in the first part and, in this context; conceptions which will clarify the research have been explained. Afterwards, the points that will help the research for a better comprehension have been explained. In the second part, the data of survey that was applied to learners has been conveyed and its results have been interpreted. And in the last part, research has been concluded by getting an overall evaluation as a result of these whole studies.

Key Words: Religion, Psychology, Woman, Motivation, Change etc.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
ÖZET	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR	VIII
TABLolar LİSTESİ	IX

GİRİŞ

1.Konu.....	1
2.Problem.....	1
3.Amaç.....	5
4.Önem.....	5
5.Yöntem.....	6
6.Sayıtlar.....	7
7. Hipotezler (Denenceler).....	7
8.Sınırlılıklar.....	9
9.Evren ve Örneklem.....	10
10.Verilerin Toplanması ve Çözümü.....	10

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

A.ARAŞTIRMA KONUSUYLA İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR	12
a.Kur'an Kursu.....	12
b.Motivasyon.....	14
c.Din.....	14
d.Dindarlık.....	16
e.İnanç.....	17
f.Dini Duygu.....	17
g.Dini Tutum.....	18
h.Kişilik.....	19
ı.Sosyal Değişim ve Dini İlgi.....	20

B.ŞEHİRLEŞME VE GÖÇ.....	22
a.Şehirleşme	22
b.Şehirleşme Ve Din	24
c.Göç	25
C.İHTİYAÇ VE GÜDÜ.....	27
a.Dini Güdüler.....	29
a.a.Çaresizlik Ve İlahi Yardım İsteği.....	30
a.b.Suçluluk Ve Günahkarlık Duygu	31
a.c.Kimlik Arayışı Ve Bütünlük Arzusu.....	32
a.d.Sıkıntı Ve Dini Güvenlik.....	33
a.e.Anlama İsteği.....	34
a.f.Dini Motivasyon Olarak Ölüm	35
D.GELİŞİM DÖNEMLERİ VE DİN.....	38
a.Gençlik	39
b.İlk Yetişkinlik	39
c.Orta Yaş Dönemi.....	41

İKİNCİ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

A.ARAŞTIRMA ALANIN GENEL ÖZELLİKLERİ	44
B.ANKETE KATILAN ÖĞRENCİLERLE İLGİLİ GENEL BİLGİLER	45
1.Örneklemin Değişkenlere Göre Dağılımı	45
a.Yaş Durumu	45
b.Doğum Yeri.....	46
c.Medeni Durum	46
d.Evlilik Yaşı	47
e.Evlilik Biçimi	48
f.Çocuk Sayısı	48
2.Öğrenim Durumları	48
a.Öğrencinin Öğrenim Durumu	48
b.Eşin Öğrenim Durumu	49

c.Ebeveynin Öğrenim Durumu	50
c.a.Annenin Öğrenim Durumu	50
c.b.Babanın Öğrenim Durumu	51
3.Gelir ve Mesleki Durum	51
a.Öğrencilerin Mesleki Durumları	51
b.Eşin Mesleki Durumu	53
c.Ebeveynin Mesleki Durumu.....	53
c.a.Annenin Mesleki Durumu	54
c.b.Babanın Mesleki Durumu	54
d.Gelir Durumu	55
4.Günlük Hayat	56
a.Boş Vakitlerin Değerlendirilmesi.....	57
5.Aile Hayatı	61
a.Evlilik	61
b.Eş İle İletişim	62
c.Ailede Son Söz Sahibi Olma Durumu.....	63
d.Çocukların Dini Eğitimleri.....	64
6.Öğrencilerin Devam Ettikleri Kurslarla İlgili Görüşleri	66
a.Devam Edilen Kurs	66
b.Öğrencilerin Kursta Gelme Kararında Etkili Olan Faktörler.....	67
c.Kursa Geliş Amacı	67
d.Derslere Devam Durumu	69
e.Öğrencilerin Kursta Hoşlanmadıkları Durumlar.....	70
f.Öğrencilerin Öğreticilerle İlişkisi	70
g. Öğrencilerin Problemlerini Öğreticilerine Açabilme Durumu	71
h.Kurs Eğitiminin Tutum ve Davranışlara Etkisi.....	72
C.ÖĞRENCİLERİN DİNDARLIK EĞİLİMLERİ	73
1.İbadet Hayatı	73
a.Namaz Kılma Durumu	74
b.Oruç Tutma	79
c. Kur'an Okuma.....	80
d.Karşılaşılan Sorunların Çözümünde Dinin Yeri	82
e.Ölüm ve Sonrası İle İlgili Tutumlar	84

f.Yaşamın Anlamı İle İlgili Tutumlar	86
g. Kadınların Erkeklerden Daha Dindar Olduğu Görüşü.....	88
2.Dini Yaşayışın Bilgi Boyutu	90
a.Dini Bilgi Seviyesi	90
b.Dini Eğitime Başladıkları Yaş	92
c.Dini Sohbetlere Katılım	93
d.Dini Programların Seyredilme Durumu	94
e.Dini Program veya Sohbetlerden Etkileniş	95
f.Dini Konularda Konuşma Durumu.....	96
3.Halk İnançlarına İlgisi Durumu	97
GENEL DEĞERLENDİRME ve SONUÇ.....	101
KAYNAKÇA	105
EK-1.....	108
EK-2.....	115
ÖZGEÇMİŞ.....	118

KISALTMALAR

- A.Ü.İ.F.** : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
A.Ü.İ.F.D. : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Bkz. : Bakınız
C. : Cilt
Çev. : Çeviren
Der. : Derleyen
D.İ.B. : Diyanet İşleri Başkanlığı
Hız. : Hazreti
İ.F.A.V. : İlahiyat Fakültesi Araştırma Vakfı
M.Ü.İ.F.V. : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
S. : Sayfa
Terc. : Tercüme
T.D.V.Y. : Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
T.O.A.İ.E.Y. : Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1 Yaş Grupları Dağılımı	45
Tablo 2 Doğum Yeri	46
Tablo 3 Medeni Durum	46
Tablo 4 Evlilik Yaşları	47
Tablo 5 Evlilik Biçimi.....	48
Tablo 6 Çocuk Sayısı	48
Tablo 7 Öğrenim Durumu.....	49
Tablo 8 Eşin Öğrenim Durumu.....	50
Tablo 9 Annenin Öğrenim Durumu	50
Tablo 10 Babanın Öğrenim Durumu.....	51
Tablo 11 Meslek Dağılımı	52
Tablo 12 Eşin Meslek Durumu	53
Tablo 13 Annenin Mesleki Durumu	54
Tablo 14 Babanın Meslek Durumu	55
Tablo 15 Gelir Durumu	55
Tablo 16 Konut Durumu	56
Tablo 17 Günlük Hayat ve Medeni Durum.....	57
Tablo 18 Günlere ve Ev Gezmelerine Gitme ve Yaş Durumu.....	57
Tablo 19 Günlere ve Ev Gezmelerine Gitme ve Devam Edilen Kurs	58
Tablo 20 TV Seyretme, Radyo Dinleme ve Yaş Durumu	59
Tablo 21 Kitap Okuma ve Öğrenim Durumu	60
Tablo 22 Dindar Eş Seçimi ve Yaş	62
Tablo 23 Eşle İletişim	62
Tablo 24 Eşin Dini Gereklere Karışması/Karışmaması.....	63
Tablo 25 Ailede Son Söz Sahibinin Kim Olduğu	64
Tablo 26 Çocukların Dini Eğitimi	64
Tablo 27 Kursta Öğrenilenlerin Anne Olarak Çocuk Eğitiminde Yararı Olup Olmayacağı	65
Tablo 28 Devam Edilen Kurs ve Yaş Durumu	66
Tablo 29 Kursa Gelme Kararı	67
Tablo 30 Kursa Devam Amacı.....	68

Tablo 31 Derslere Devam Durumu	69
Tablo 32 Kursta Hoşlanılmayan Durumlar	70
Tablo 33 Öğretici Öğrenci İlişkisi ve Yaş Durumu	71
Tablo 34 Problemlerin Aktarımı ve Yaş	72
Tablo 35 Kursta Alınan Eğitimin Günlük Hayata Etkisi	73
Tablo 36 Öğrenim Durumu ve Alınan Eğitimin Günlük Hayata Etkisi.....	73
Tablo 37 İbadetlerin Yerine Getirilmesi Durumu	74
Tablo 38 Namaz Kılma Durumu	75
Tablo 39 Yaş Gruplarına Göre Namaz Kılma Durumu	76
Tablo 40 Öğrenim Durumuna Göre Namaz Kılma Durumu	76
Tablo 41 Medeni Durum ve Namaz Kılma Durumu	77
Tablo 42 Eşin Namaz Kılma Durumu.....	78
Tablo 43 Ebeveynin Namaz Kılma Durumu.....	78
Tablo 44 Oruç Tutma Durumu.....	79
Tablo 45 Eşin Oruç Tutma Durumu	80
Tablo 46 Ebeveynin Oruç Tutma Durumu.....	80
Tablo 47 Kur'an Okuma Durumu	81
Tablo 48 Yaş Dağılımına Göre Kur'an Okuma	81
Tablo 49 Öğrenim Durumlarına Göre Kur'an Okuma Durumu	82
Tablo 50 Karşılaşılan Sorunlara Dini İnançlara Dayalı Çözüm ve Yaş Durumu	83
Tablo 51 Karşılaşılan Sorunlara Dini İnançlara Dayalı Çözüm ve Doğum Yeri.....	84
Tablo 52 Ölüm İle İlgili Tutumlar ve Yaş	85
Tablo 53 Bu Dünyanın Anlamlı Olması/Olmaması ve Yaş.....	87
Tablo 54 Kadınların Erkeklerden Daha Dindar Olduğu Görüşüne Katılma/Katılmama ve Yaş	88
Tablo 55 Kadınların Erkeklerden Daha Dindar Olduğu Görüşüne Katılma/Katılmama ve Öğrenim Durumu	89
Tablo 56 Dini Bilginin Yeterliliği ve Yaş.....	90
Tablo 57 Dini Bilgilerin Yeterli Görülme Nedeni ve Medeni Durum.....	91
Tablo 58 Dini Bilginin Yeterli Bulunmayışı ve Öğrenim Durumu	92
Tablo 59 Dini Bilginin Öğrenilmeye Başlama Yaşı	93
Tablo 60 Dini Sohbetlere Katılım ve Yaş.....	93
Tablo 61 Dini Program Seyretme ve Yaş Durumu	94

Tablo 62 Dini Program, Sohbetlerden Etkileniş ve Yaş	95
Tablo 63 Dini Konuları Konuşma ve Yaş.....	96
Tablo 64 Muska İnancı ve Öğrenim Durumu	97
Tablo 65 Nazar Boncuğuna İnaniş ve Yaş Grupları	98
Tablo 66 Büyü İnancı ve Yaş Durumu	98
Tablo 67 Fal İnancı ve Öğrenim Durumu	99
Tablo 68 Türbe Ziyareti ve Öğrenim Durumu	99

GİRİŞ

1.Konu

Semavi dinlerin sonuncusu olan İslam, diğer dinlerde olduğu gibi müntesiplerine dinin temel prensiplerini öğrenmelerini ve uygulamalarını emretmektedir. İslam dininin temel kaynaklarından biri olan Kur'an'ın öğrenilmesi konusuna ise ilk dönemden beri özel bir ilgi gösterilmiştir. Diğer müslüman toplumlarda olduğu gibi Türk toplumunda da Kur'an'ı Kerim'in öğretilmesi ve öğrenilmesine çok dikkat edilmiştir. Hatta bunun için Osmanlı Devleti döneminde Daru'l Kurra adı verilen müstakil eğitim birimleri oluşturulmuştur. Bu bağlamda bugün bu ihtiyacı Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an Kursları karşılamaktadır.

Son yıllarda özellikle şehir merkezlerinde Kız Kur'an kurslarına yoğun bir talebin olduğu görülmektedir. Bu çalışmamızın konusu, özellikle zorunlu eğitimin sekiz yıla çıkarılmasıyla beraber daha çok yetişkin bayanlara hizmet veren Kur'an Kurslarına devam eden öğrencilerin bu tercihlerinin psikolojik nedenlerini ortaya koymak olacaktır.

Teorik düzeyde kadın dindarlığı Kur'an kurslarına devam motivasyonları bağlamında ele alınırken pratik düzeyde ise Ankara ili Keçiören ilçe müftülüğüne bağlı dört farklı Kur'an Kursuna, kadınların devamına etki eden faktörlerin incelenmesi hedeflenmektedir.

2.Problem

Psikoloji genç bir bilim dalı olmasına rağmen "insan" üzerine yapılan tartışmalar çok eski çağlara dayanmaktadır. 19. yy. sonlarına doğru bilim dalı haline gelen psikoloji bugün hayatın her alanında kendini hissettirmektedir. Toplumsal kurumlardan biri olan din de bugün psikolojiyle iç içedir. Bilindiği gibi din doğuştan getirilen (fitri) bir duygu olarak kabul görmektedir.¹ Yapılan araştırmalar, dinin bir objektif, yani bütün duyguların üstüne çıkan bireyi aşan ve onun dışında kalan tarafı, bir de sübjektif, kişinin içinde yaşattığı ve duyduğu tarafının olduğunu göstermektedir.² Din olgusu aynı zamanda toplumdaki farklılıkların gösterdiği gibi kişiden kişiye, hatta bir kişide yaşam boyu kendini farklı şekillerde göstermektedir. Birey hayatını derinden etkileyen

¹ A.Cressy Morrison; İnsan Kainat Ve Ötesi, Terc. Bekir Topaloğlu, Dergah Yayınları, İstanbul 1980, s.127.

² Kerim Yavuz; Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, D.İ.B Yayınları, Ankara 1987, s.37.

dine, her birey kendi penceresinden baktığı için teori ve pratikte farklılıklar yaşanmaktadır. Toplumsal hayatın iki temel aktörü olan kadın ve erkek için de din şüphesiz farklı anlamlar ifade etmektedir. Psiko-sosyal pekçok faktör kadın ve erkeğin dini algılayışlarını, yaşayışlarını farklılaştırmaktadır. Din her iki cinsin hayatlarına farklı tesir etmektedir.³ İşte bu araştırma, insandaki özelde de kadınlardaki dini duygu, düşünce ve yaşantıların sebebini, etkili motivasyonları ortaya koymak amacındadır. Dünyaya geldiği andan itibaren ağlama, emme gibi içgüdüsel davranışları dışında bir şey bilmeyen insanoğlu doğumla beraber bir öğrenme sürecine girer ve bu süreç hayat boyu devam eder. Zamanla büyür ve fiziki olgunlukla birlikte bu öğrendiklerinin etkisiyle ruhi olgunluk kazanır. Anne ve babasına güvenle yaslanan çocuk, büyüdükçe ailesine olan güveni azalırken, ailesinden daha güçlü bir varlığa dayanma ihtiyacı hissetmekte bu da bireyi Tanrı inancına sevk etmektedir.⁴

Duyan, düşünen, inanan bir varlık olarak insanı dinden soyutlamak mümkün olmadığına göre, her yaştaki insanın dini bilgi edinme ve eğitim ihtiyaçlarının karşılanması ülkeler için bir zorunluluk haline gelmektedir. Bireydeki bu arayışın ve ihtiyacın eğitimle karşılanması gerekmektedir. Eğitimi E. Durkheim fiziki ve sosyal çevrenin insan üzerinde oluşturduğu tesirler diye tanımlarken, E. Kant insanın mükemmelleştirilmesi olarak tarif etmektedir.⁵ Netice itibariyle eğitim insanda birtakım değişiklikleri ve istendik davranışların oluşumunu hedeflemektedir. Eğitimin önemli bir parçasını oluşturan din eğitimi; dinden gelen bilgilerle eğitim bilimi verilerini birleştirerek insanların Allah'ın iradesine uygun kişiler olarak yetişmesine katkıda bulunmayı hedefler. Fıtrat Hadisi diye bilinen ve mealen “Her doğan fıtrat üzere doğar, sonra anne babası onu Mecusi, Hıristiyan veya Yahudi yapar.”⁶ hadisinde de insanların zaman içerisinde değişebildiklerini bunda da çevrenin tesiri ifade edilmiştir. İmanı ayrı eğitim ve öğretimi ayrı kefelere koyup bunların asla birbiriyle bağlantılı olamayacağını düşünenler varsa da pratikte bunların iç içe oldukları görülmektedir.⁷ Eğitim İslam dini için her zaman önemli bir olgu olmuştur. Klasik İslam eğitim yer ve kurumlarına bakıldığında karşımıza ilk önce evler çıkmaktadır. Daha sonra İslam'ın ilerlemesi ve kurumsallaşmaya başlamasıyla beraber mescitler, medreseler, mektepler gerek dini

³ Fatmagül Berktaş; Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın, Metis Yayınları, İstanbul 1996, s.8-9.

⁴ Suat Cebeci; Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi, Akçağ Yayınları, Ankara 1996, s.39-40.

⁵ Abbas Çelik; Din Eğitimi Tarihsel Bir Yaklaşım, Kültür Eğitim Vakfı Yay. Erzurum 2001, s.7.

⁶ Müslim III, 135.

⁷ Beyza Bilgin; Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi, A.Ü.İ.F. Yayınları, Ankara 1988, s.23.

gerek dünyevi eğitime hizmet etmişlerdir. Bugün din eğitiminin önemli bir parçasını oluşturan Kur'an Kursları ve camiler toplumun hemen her kesiminin din konusunda bilgilenmesi ve kültürlenmesi için Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak görev yapmaktadırlar. Problemin diğer yüzünü de işte bu kurslara gelen öğrencilerin buralarda aldıkları eğitimin psikolojik hayatlarına nasıl yansıdığına tespit edilmesi oluşturmaktadır. Problemin bir başka boyutu ise kadın olgusudur. Bütün dinlerde olduğu gibi İslam dini de kadınların toplum içindeki yaşayışlarını ve bireysel hayatlarını detaylı biçimde düzenlemiştir. Bunun içinde kadınların eğitimi meselesi de yer alır. Kadın olgusu İslam ile birlikte o dönemki Arap toplumu için devrim olarak nitelendirilebilecek bir değişimin konusu olmuştur. Zira Kur'an'ın ifadesiyle kız çocuk babası olduğu haberini alan kişinin yüzünün öfkeden ve utançtan simsiyah kesildiği bir dönemde İslam ve kutsal kitabı Kur'an kadın ve erkeğin birbirine eş ve yardımcı olarak yaratıldığını ifade ediyordu.⁸ Hz. Aişe, Hz. Peygamber'in yanında kadınların eğitim ve öğretimiyle yakından ilgilenmiş ve pek çok öğrenci yetiştirmiştir. Hatta hadis alanında meşhur olmuş birçok sahabeyi eleştirecek kadar kendini geliştirmiştir. Kadınlar daima Hz. Peygamberin yanında, onun hayatına mümkün merteye şahit olmak, sorularının cevabını almak için çaba sarf etmişlerdir. Mescidi Nebevi'nin inşasından sonra sadece kadınlara ders verilen bir gün tayin edilmiştir. Medineli hanım sahabelerden Ümmü Hişam, Peygamberin Cuma hutbelerine sürekli katılarak bu hutbelerde Peygamberden Kaf Suresini dinlemiş bizzat Peygamberin tilavetiyle bu sureyi ezberlemiştir.⁹ Peygamberimizin kadınları mescitlere teşvik etmesinin altında sadece ibadet etmelerini sağlamak değil o zaman mescidin sosyal fonksiyonları düşünüldüğünde kadını toplumsal hayata katmak istediği şeklinde de yorumlanabilir.¹⁰ Yani kadın İslam'ın ilk dönemlerinde eğitim-öğretim hayatına gerek öğrenci gerek öğretmen olarak aktif bir biçimde iştirak etmiştir. Anlaşıyor ki toplumsal hayatın her alanına da aynı şekilde katılmışlardır.

İslam'ı seçen Türk toplumunda kadının gerek ev içi gerek ev dışındaki hayatını gelenek ve dinin belirlediği görülmektedir. Ancak özellikle 1950'li yıllardan itibaren hızlı bir değişim sürecinin içine giren Türkiye'de kitle iletişim araçlarının çoğalması ve daha

⁸ Bkz; Kur'an, Nahl 16/58-59 ve Bakara 2/187.

⁹ M.S.Hatipoğlu; İslam'da Kadın Eğitiminin Doğuşu, Atatürk'ün 100. Doğum Yılında 1. Din Eğitimi Semineri, A.Ü.İ.F.Y. Ankara 1981 s.90-91.

¹⁰ Abdurrahman Dodurgalı; Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi, Rağbet Yayınları, İstanbul 2002, s.185.

etkinleşmesi, modern hayatın getirdiği rahatlığın yanında bireylerde oluşturduğu buhran, sıkıntı, stres gibi faktörler dini yaşantıya farklı yansımıştır. Kadınların biyopsikolojik özellikleri, hassas ve duygusal oluşlarının yanında sosyal statü, roller, sosyo-ekonomik düzey, yaş, eğitim, medeni durum gibi demografik özellikler ve değişimin etkisiyle kadın dindarlığını şekillendirmektedir. Araştırmanın temel problemlerinden biri de bu değişim sürecinde kadın dindarlığının Kur'an Kursu öğrencileri örnekleminde hareketle psikolojik yönünün ortaya konulmasıdır. Araştırma bu problemlerin yanı sıra kadınların dini ilgi ve kazanımlarının günlük hayatlarına ne gibi katkılarda bulunduğunu, anne olarak çocuk eğitimine bir katkısının olup olmadığını, eşler arasındaki ilişkinin ne yönde etkilendiğini, erkeklerden daha canlı bir dini farkındalığın arka planında cinsiyete bağlı psikolojik özelliklerin ne kadar etkili olduğu gibi alt problemleri de konu edinmiştir.

Araştırma için seçilen örneklemin yaş aralığı dikkate alındığında insan hayatının gençlik, ilk yetişkinlik ve orta yaş döneminin söz konusu olduğu görülür. Gençlik, çocukluk döneminin sona ermesiyle başlayan kişinin hem bireysel hem de sosyal hayatta bir arayış içine girdiği, iş, eş, toplumsal statü edinme gibi zorluklarla baş etmek zorunda kaldığı, kısacası "birey" olma çabası içine girdiği bir dönemdir. İlk yetişkinlik bireyin çevresine, toplumsal hayata uyum sağlayıp, ergenlik ve gençlik bunalımlarını atlattığı, orta yaş ise bireyin kendisiyle hesaplaştığı hayatta yapmak istedikleriyle elinde olanları karşılaştırdığı neticede neleri başardığının hesabını yaptığı ve yaşamına yeni bir anlam verme ihtiyacını hissettiği bir dönemdir. Görüldüğü gibi her dönemin kendine has özellikleri ve bunun yanında problemleri vardır. Bu dönemlerin kendine has sorunlarının bireyin dini tutum ve davranışlarına etkisi ve bu sorunlarla mücadelede dinin özelde de Kur'an Kurslarının katkısı yine bu araştırmanın problemlerinden biridir. Özetle bu araştırma, Kur'an Kurslarına gelen 18-50 yaş arasındaki bayanların bu kurslara geliş nedenleri, din ile ilgili düşündükleri, bildikleri, hissettikleri, bilmek istedikleri, tedirginliklerini ortaya koyup tüm bunlar ışığında dönemlere göre öğrencilerin geliş ve devam nedenlerinde bir farklılığın olup olmadığını tespit etmektir. Kısacası temel problemimiz; 18-50 yaş arası kadınların Kur'an Kurslarına devamdaki psikolojik motivasyonların neler olduğunu tespit etmektir.

3.Amaç

İslam dininin temel kaynaklarından biri olan Kur'an-ı Kerim'in öğrenilmesine ve öğretilmesine ilk dönemlerden beri özel bir önem gösterilmiştir. Bugün bu ihtiyacı Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı Kur'an kursları karşılamaktadır. Ülkemizde son yıllarda bu kurslara yoğun bir talebin olduğu görülmektedir. Zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarılmasıyla beraber daha çok yetişkin bayan öğrencilere hizmet veren bu kurslarda öğrenci profili büyük oranda değişmiştir. Bu çalışmanın temel amacı, Kur'an Kurslarına devam eden yetişkin bayan öğrencilerin çeşitli demografik özelliklerini ortaya koyup (yaş, eğitim, meslek, ekonomik düzey, medeni durum) bu bilgiler ışığında kursları tercih nedenlerinin psikolojik arka planını ortaya koymaktır. Kadınların kurslara devam motivasyonlarını uygulamalı olarak ele almak, din psikolojisi alanında yapılan benzeri çalışmalarla paralel biçimde kadınların kursları tercih sebeplerini analiz etmek, bu dönemdeki öğrencilerin devam motivasyonlarının yanında kurslardan beklentilerini, memnuniyet derecelerini belirlemek çalışmanın diğer amaçları arasında yer alır. Araştırmanın bir diğer amacını da, Keçiören örneğinden hareketle kadınların kurslara devam motivasyonlarını daha iyi anlamamıza yönelik bir takım hipotezlerin sınanması oluşturmaktadır. Hipotezlerin temelini oluşturan değişkenlerin tespit edilmesi problemin çözümünü kolaylaştıracaktır. Cinsiyete dayalı psikolojik farklılıklar, medeni durum, sosyal çevre, yaş, eğitim, şehirleşme gibi bağımsız değişkenler aynı zamanda temel değişkenleri oluşturmaktadır. Bunun yanında araştırmanın diğer amaçları şunlardır: Günlük hayatın sıradanlığından sıyrılmaya isteginin kurslara devam motivasyonunu ne derece etkilediğini ortaya koymaktır. Köyden kente göç hareketlerinin din psikolojisi bağlamında bireye tesirini incelemek, değişimin etkisiyle farklılaşan kadın dindarlığının psikolojik boyutlarını gözleyerek, cinsiyete dayalı biyo-psikolojik farklılıkla dini yaşantı arasındaki etkileşimi incelemektir.

4.Önem

Kadın konusu her zaman için ciddi tartışmalara sebep olmuştur. Modernleşme ve şehirleşmeyle beraber toplumun her kesiminde görülen değişim en çok kadında etkinlik kazanmaktadır. Bunu kadınların sosyal statü ve rollerindeki farklılaşmada rahatlıkla gözlemleyebiliriz. Yaşanılan sosyo-ekonomik ve kültürel değişimler kadının dinle olan ilişkisine de yansımaktadır. Özellikle 1980'li yıllardan itibaren dindarlık düzeyindeki artış toplumun sosyal değişimi, dinle birlikte sürdürme isteginin açık bir göstergesidir.

Tüm bu yaşananlar içinde kadın, daima gündemde kalmış, yaşadığı değişim her zaman ilgi odağı olmuştur. Araştırmanın pratik kısmına konu olan Keçiören ilçesinin Ankara gibi Türkiye'nin başkenti olan metropol bir şehirde olması, yukarda değinilen değişim ve şehirleşme gibi kavramları daha anlamlı kılmaktadır. Bu açıdan araştırmanın sosyo-psikolojik alanda önemli veriler sunacağı düşünülmektedir.

Son yıllarda kadın ve din eksenli pek çok çalışma yapılmaktadır. Ancak yapılan çalışmalar daha çok sosyolojik bağlamda kadın hareketlerini konu almaktadır. Yine Kur'an Kursları üzerinde pek çok araştırma yapılmakla birlikte yapılan bu çalışmalar daha çok din eğitimi odaklı çalışmalar olmaktadır. Yani daha çok bu kurslardaki eğitimin ve öğretmenlerin verimliliği üzerinde durulmaktadır. Kısacası kadın ve din ile ilgili yapılan çalışmalar psikolojik perspektiften uzak kalmaktadır. Dolayısıyla araştırmanın bu konudaki eksikliği kısmen de olsa gidereceği tahmin edilmektedir. Araştırmanın bir diğer önemi ise, şu anda daha çok yetişkinlere hizmet veren Kur'an Kurslarının ihtiyaçlara ne ölçüde cevap verdiğini, öğrencilerin beklenti ve isteklerini tespit etmekle ilgilidir. Bu beklenti ve istekler bir anlamda bu kurslara devam motivasyonlarının belirlenmesinde önemli ipuçları verecektir. Böylelikle araştırma sonucunda elde edilecek veriler Kur'an Kursu öğretici ve yöneticileri açısından da anlamlı olacağı ön görülmektedir.

5.Yöntem

Yöntem bir araştırma yapılırken sonuca ulaşmak amacıyla sergilenecek yaklaşımı, gerekli teknikleri ve izlenecek yolu ifade eder. Araştırmacının araştırmasını yaparken bir bütünlük sağlayabilmesi zihninde bir organizasyon oluşturması çalıştığı alanın yöntemlerine vakıf olmasına bağlıdır. İnsan bilimlerinde kullanılan yöntemler doğa bilimlerinde kullanılan neden-sonuç yönteminden farklı olarak insan davranışlarını anlamaya yöneliktir.¹¹ Söz konusu din ve insan olunca her iki olgunun da kendine has özellikleri nedeniyle araştırmanın teorik kısmı için dokümantasyon metod ve teknikleri kullanılmıştır. Araştırma konusuyla ilgili kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Bu tür alan araştırmaları için en uygun model olan tarama (survey) modeli ve anket teknikleri de araştırmanın deney kısmında kullanılmıştır. Tarama modeli, geçmişte ya da şu anda var olan bir durumu var olduğu biçimiyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne kendi koşulları içinde ve

¹¹ İlkay Şahin; Gelenek ve Değişim Açısından Kadınların Dini Yaşantı Tutum ve Davranışları, Boğazlıyan Örneği, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2002, s.38.

olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme çabası içine girilmez.¹² Anket tekniği ise insan merkezli araştırmalarda sıkça başvurulan bir tekniktir. Ferdin veya grubun kendi hakkında bilgi vermesine dayalı olan bu teknik kolay uygulanmasının yanında, maddi imkânları fazla zorlamadan bilgileri doğrudan doğruya toplamaya elverişli bir tekniktir.¹³ Bilindiği gibi mülakat ve gözlem alan araştırmaları için en sık başvurulan veri toplama yollarıdır. Mülakat, katılımcılarla bizzat görüşülerek bilgi toplanılan yöntemdir. Gözlem ise, gözlenen grubun içinde olup olayların doğrudan gözlemlendiği yöntemin adıdır.

6. Sayıtlar

- Toplumun bir parçası olan kadın, toplumda oluşan değişim ve dönüşümlerden etkilenmektedir.
- Kadınların Kur'an Kurslarında aldıkları eğitim, onların dini algılayış ve yaşayışlarında da farklılıklar oluşturmaktadır.
- Araştırma için seçilen örneklem grubu evreni temsil etmektedir.
- Araştırmanın uygulama kısmını oluşturan anket soruları araştırmanın amacına uygundur. Ayrıca bu sorular öğrenciler tarafından samimi bir şekilde cevaplandırılmıştır.
- Araştırmada kullanılan kaynaklar güvenilir kaynaklardır.

7. Hipotezler (Denenceler)

Kadınların erkeklere oranla dini konu ve pratiklere daha fazla ilgi duymalarının psikolojik özelliklerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Buna bağlı olarak kadınların özellikle Kur'an-ı Kerim'i okumayı ve günlük hayatta ihtiyaç duydukları pratik dini bilgileri öğrenme gayeleri kurslara geliştiren en büyük motivasyon kaynağı olarak görülmektedir. Bu temel hipotez çerçevesinde diğer hipotezleri şöyle sıralayabiliriz:

- Kur'an Kursları bugün yaygın eğitim alanında önemli bir boşluğu doldurmaktadır. Yetişkin eğitiminde büyük rol oynayan bu kurslara şu anki eğitim sistemi içinde daha çok yetişkin bayan öğrenciler katılmaktadır.
- Din, doğumla başlayıp ölümle sona eren insan hayatındaki varoluşsal sorunlara cevap verme özelliğiyle bireyin yaşamında önemli bir etkinliğe sahiptir. Ayrıca kimlik ve

¹² Niyazi Karasar; Bilimsel Araştırma Yöntemleri, Nobel Yayınları, Ankara 1998, s.77.

¹³ Burhan Baloglu; Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemi, Der Yayınları, İstanbul 1997, s.203.

kişilik kazanma sürecinde din birey hayatında aktif bir rol üstlenir. Kişide aidiyet duygusu oluştururken, sosyal yardımlaşma ve dayanışmaya katkıda bulunur.

- İnsanların dini tutum ve davranışlarının şekillenmesinde cinsiyete bağlı biyo-psikolojik özelliklerinin yanında içinde yaşanılan çevre ve kültürün de etkisi vardır.
- Kadınların yaşları ile dini tutum ve davranışları arasında dolayısıyla kurslara geliş motivasyonlarında bir ilişki olduğu düşünülmektedir. Ayrıca yaşlarının yükselmesiyle dini pratiklere ilgi artmakta dinsel değerler daha da önem kazanmaktadır. Bu durum kadınları kurslara yöneltmektedir.
- Hayata her konuda hazırlanılan ilk okul ailedir. Ailedeki dini yaşantı şekli bireyin daha sonra hayatındaki dini tutumu etkilemektedir. Bu anlamda bazı kadınların ailede ve daha sonraki eğitim hayatlarında aldıkları dini eğitimi ya eksik, yanlış bulmaları veya daha da geliştirmek istemeleri kurslara devam motivasyonlarından birini oluşturmaktadır.
- Modern hayatın getirdiği rahat yaşam birçoğu ev hanımı olan kurs öğrencilerini çeşitli arayışlara yöneltmiştir. Bu arayışın kurslara devam motivasyonunda önemli rolü olduğu düşünülmektedir.
- Eğitim düzeyi bireyin dini algılayışını önemli ölçüde etkilemektedir. Eğitim düzeyindeki artış kadınların dini pratiklere ilgisini azaltırken dinin ahlak boyutuna ilgiyi attırdığı düşünülmektedir.
- Sosyo-ekonomik durum ve gelir düzeyine göre değişen yaşam koşulları, kadınların dini yaklaşımlarını da farklılaştırmaktadır. Bu bağlamda ekonomik kaygıların oluşturduğu sıkıntılar, kurslara devam eden kadın öğrencilerin devam motivasyonlarını etkilemektedir.
- Hayatı bebeklik, çocukluk, gençlik, yetişkinlik, yaşlılık diye ayrılan insan, her dönemde bazı gelişim ödevlerini yapmakla sorumludur. Bu ödevlerin yanına toplumun beklentileri de eklenince birey bazen kendini bir çıkmazın içinde bulabilmektedir. İşte bu problemler de kadınları Kur'an kurslarına gitmeye ve devam etmeye teşvik etmektedir.
- Çaresizlik, hayal kırıklıkları, üzüntü ve sıkıntı veren durumların bireylerde oluşturduğu gerilimlere din çözümler sunmaktadır. Bu çözümler birey için dini cazip hale

getirebilmektedir. Özellikle kadınların bu tür durumlarda daha hassas oldukları düşünülmekte, dolayısıyla kadınların kurslara devam motivasyonlarında bu faktörlerin etkili olduğu varsayılmaktadır.

- Anne rolünü üstlenmiş kadınların kurslara devam motivasyonları arasında çocuklarına daha iyi ve faydalı bir anne olma endişesi yer almaktadır.
- Yaş yükseldikçe hayatın anlamı ve geçiciliği konusunu sorgulayan neticede ölüm gerçeğiyle daha çok yüzleşen birey için din bir çıkış yolu sunmaktadır. Ahiret inancına daha çok ihtiyaç duyulan bu dönemde kişide oluşan ahiret hayatına hazırlık duygusu kurslara devam motivasyonu olmaktadır.
- Toplumsal yaşamın bir parçası olan insan, duygu, düşünce ve davranışlarıyla toplumu etkilediği gibi sosyo-kültürel çevrenin bir parçası olmasıyla aynı zamanda etkilenen bir varlıktır. Dolayısıyla kadınların çevreleri onların kurslara devamında önemli rol oynamaktadır.
- Bu kursların kadınların sosyal hayata adaptasyonunu olumlu etkilediği varsayılmaktadır.

8.Sınırlılıklar

Söz konusu araştırma insan merkezli bir çalışma olduğundan insan bilimleri alanındaki çalışmalarda oluşan sınırlılıkları doğal olarak taşımaktadır. Araştırma alanı Ankara ili Keçiören İlçe Müftülüğü'ne bağlı dört Kur'an Kursu ile sınırlıdır. Çalışma konusunu oluşturan 18-50 yaş arası bayan öğrencilerin tamamına ulaşmanın imkansızlığı göz önüne alındığından araştırma bu dört kurs ile sınırlandırılmıştır. Araştırma verilerinin daha sağlıklı olması için seçilen kursların Keçiören ilçesinin kültürel düzeyi ve sosyo-ekonomik düzeyi farklı mahallelerinden olmasına özen gösterilmiştir. Bu şekilde araştırma verilerinin gerçeğe yakın hale getirilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca çalışma 18-50 yaş arasını kapsamakta bu bağlamda çocuklar ve yaşlılar araştırmanın kapsamı dışındadır. Her ne kadar çalışma ile elde edilecek sonuçların Türkiye'deki tüm kurslara genellenmesi imkansız gibi görünse de bu alanda yapılan çalışmalara tipik bir örnek teşkil edeceği düşünülmektedir.

9.Evren ve Örneklem

Kur'an Kurslarına devam eden 18-50 yaş arası bayan öğrencilerin bu kurslara devam motivasyonlarını konu alan bu çalışma evren olarak bu yaş aralığında olup Kur'an Kurslarına gelen öğrencileri ele almaktadır. Ancak bu derece geniş bir kitleye ulaşmak güç olacağından örneklem olarak Keçiören ilçe sınırlarında bulunan dört Kur'an kursuna devam eden öğrenciler seçilmiştir. Böylelikle örneklem olarak 200 öğrenci bu şekilde tespit edilmiştir. Kadınların kurslara devam motivasyonlarında sosyal çevrenin etkili olduğu düşünüldüğünden kurslar Keçiören ilçesinin farklı mahallelerinden seçilmiştir. Hüseyin Seçmen Yaşar kız kursu ve Mühendis Durağı Camii kız kursu Keçiören ilçesinin en büyük ikinci mahallesi olan Pınarbaşı mahallesinde bulunmaktadır. Erenler Kur'an kursu ilçenin daha ücra bir noktasında ve daha çok çevre köylerden göç edenlerin yerleştiği Yükseltepe mahallesinde bulunmaktadır. Mehmet Akif Ersoy kursu ise son yıllarda gelişen bir mahalle olan Ayvalı mahallesinde bulunmaktadır.

10.Verilerin Toplanması Çözümü ve Yorumlanması

Bir problemin çözümüne hizmet edebilecek her türlü ölçüm, değer, olgu ve bilgiye veri denir. Bunlar sözlü ya da yazılı ifadeler, şekiller, resimler, eşyalar, modeller, sayısal bilgiler, gözlemler ve her türlü varlıklar ya da semboller olabilir. Bunlarda aranacak en önemli özellik duruma uygun olmalarıdır.¹⁴ Araştırma için nitel ve nicel veriler, çalışmanın amacına uygun sorular aracılığıyla anket ve mülakat teknikleriyle deneklerden toplanmıştır. Bunun dışında başka araştırmalardan elde edilen bulgulara, istatistik sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır. Araştırma için kullanılan anket formu uzun bir hazırlığın neticesinde uygulanacak hale getirilmiştir. Soruların anlamlı bir bütün oluşturması, doğru sıralanması, ölçülmek istenen özelliği en iyi şekilde ölçmesi ve insanları ürkütüp isteksizleştirmemesi için gayret edilmiştir. Ayrıca anket formuna katılımcıların isim, adres gibi şahsi bilgilerinin yazdırılmaması soruların daha samimi cevaplandırılmasını temin etmek içindir. Anket bizzat araştırmacı tarafından uygulanmıştır. Anket formu dağıtılmadan önce konuyla ilgili olarak katılımcılar bilgilendirilmiş uygulama sırasında ciddi bir sorunla karşılaşmamıştır. Ayrıca araştırmacının Kur'an kursunda görevli bir eğitimci olması, araştırmacıya konusyla

¹⁴ Saim Kaptan; Bilimsel Araştırma Teknikleri ve İstatistik Yöntemleri, Bilim yayınevi, Ankara 1995, s.125.

ilgili uzun gözlemler yapma olanağı sunmuştur. Dolayısıyla araştırma verilerinin yorumlanması sırasında bu tecrübeler araştırmacıya kolaylık sağlayacaktır. Bu şekilde elde edilen veriler literatür taraması sonucu oluşturulan verilerle desteklenmiştir.

Anket için 53 soru belirlenmiş bu soruların bir kısmı açık uçlu olarak seçilmiştir. Anket formu 01.10.2007 tarihinde başlayarak yaklaşık iki ay boyunca dört ayrı kursa uygulanmıştır. Anket uygulamasında karşılaşılan en büyük sıkıntı okuma-yazmayı iyi derecede bilmeyen katılımcılar dolayısıyla yaşanmıştır. Ancak bunlara da araştırmacı ve kurs öğreticileri yardımcı olmuştur.

Anket formlarından elde edilen veriler sosyal bilimlerde sıkça kullanılan SPSS istatistik programı yardımıyla tahlil edilerek ilgili literatür desteğiyle yorumlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

A. ARAŞTIRMA KONUSUYLA İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

a.Kur'an Kursu

Türkiye’de din eğitimi alanında önemli bir boşluğu dolduran Kur’an Kursları Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlıdır. Yönetici ve öğreticileri yine bu başkanlık tarafından tayin edilmektedir. Resmi Gazete’de 03/ 03/ 2000 tarihinde, 23982 sayı ile yayınlanan yönetmeliğe göre bu kursların amacı, nitelikleri uygun olan vatandaşlara;

- a) Kur’an-ı Kerim’i usulüne uygun olarak, yüzünden okumayı öğretmek,
- b) Kur’an-ı Kerim’i doğru bir şekilde okumayı sağlayıcı bilgileri (tecvid, tashih-i huruf ve talim) uygulamalı olarak öğretmek,
- c) İbadetler için gerekli sûre, âyet ve duâları doğru olarak ezberletmek ve bunların meallerini öğretmek,
- d) Hafızlık yaptırmak,
- e) İslâm Dininin inanç, ibadet ve ahlâk esasları ile Peygamberimizin hayatı ve örnek ahlâkı (sireti) hakkında bilgiler vermektir.¹⁵

Hz.Peygamber’in “Sizin en hayırlınız Kur’an-ı öğrenen ve başkalarına da öğretenlerinizdir.”¹⁶ mealindeki hadis-i şerifi ve buna benzer Kur’an’ın öğrenilmesi, öğretilmesi, hayata geçirilmesi yönündeki emir ve tavsiyeleri Müslümanlarca tarihin her devrinde oldukça önemsenmiştir. Kur’an’ın sahip olduğu nasslar ve özellikler de bu durumu gerekli kılmıştır. Her müslüman toplum gibi Türk toplumu da Kur’an eğitimine ciddi bir önem vermiştir. Hatta uzun bir dönem genel eğitimin ilk ve en önemli

¹⁵ www.diyane.gov.tr/turkish.

¹⁶ Sahih-i Buhari; VI, 108.

basamağı olarak kabul etmiştir. Bunun için Osmanlı İmparatorluğu döneminde Daru'ı Kurra adı verilen müstakil eğitim birimleri oluşturulmuştur.¹⁷

İslam eğitim tarihine bakıldığında eğitim amacıyla kullanılan ilk mekanların evler olduğu görülür. Hz. Peygamber başta kendi evi olmak üzere, Hz. Ebubekir, Ebu'l Erkam gibi bazı sahabelerin evlerini de gelen ayetleri anlatmak, açıklamak üzere okul gibi kullanmıştır.¹⁸ Zamanla değişen şartlar ve durumlar yeni eğitim yerlerini zorunlu kılmıştır. Bu amaçla zaman içerisinde medreseler, mektepler kurulmuştur. Hatta yeri geldiğinde çöller, kitapçı dükkanları, mescidler, saraylarda edebiyat salonları birer eğitim mekanı olmuştur. İslam eğitim tarihinin en önemli eğitim kurumu olan medreseler, mescitlerin zamanla yetersiz kalmasıyla oluşmuştur. Osmanlılar döneminde ilk medrese İznik'te açılmıştır. Bu kurumlarda Dil ve Edebiyatla ilgili dersler, Dini İlimler ile ilgili dersler, Akli ve Fenni dersler okutulmuştur. Osmanlı toplumunda popüler kurumlar olarak uzun yıllar faaliyet gösteren medreseler, zamanla eski işlevlerini kaybederek ihtiyaca cevap veremez hale gelmişlerdir. Sonuçta 3 Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat kanunuyla tamamen kapatılmışlardır.¹⁹ Yine Cumhuriyet döneminden önce halka sadece Kur'an eğitimi veren kurumlar "Dar'ul Kur'an, Dar'ul Huffaz" diye isimlendirilmişlerdi.²⁰ Cumhuriyet'le beraber Tevhid-i Tedrisat kanunun çıkarılmasıyla 1925 yılında bu kurumlar yerini Kur'an Kurslarına bırakmıştır. Kur'an Kursları 1928'de Anayasa'nın 2. maddesinden "Türkiye Devleti'nin dini İslamdır" ibaresinin çıkarılması ve 1931'de Cumhuriyet Halk Fırkası'nın programına "laiklik" ilkesini almasıyla azalmıştır. 1932'de kurs ve öğretmen sayısı 9 olarak tespit edilmiştir.²¹

1971 yılında yürürlüğe konan Kur'an Kursları Yönetmeliği ile bu kursların açılış, yönetim, denetim ve çalışma usulleri belirlenmiştir. Buna göre bu kurslarda Kur'an-ı Kerim, İtikat, İbadet, Siyer, Ahlak dersleri okutulmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nca bu konularda hazırlanmış detaylı bir müfredat programı bulunmaktadır. Ayrıca kurslara ilkokulu bitirmiş olanlar ve ilkokulu bitirmediği halde mecburi eğitim yaşını geçirmiş olanlar okur-yazar olduklarına dair belgeleri ibraz etmek suretiyle kaydedilmektedirler. Denetimlerini ise Milli Eğitim Bakanlığı müfettişleri, Diyanet

¹⁷ Faruk Bayraktar; Kur'an Kursları Üzerine Bir Araştırma, Yıldızlar Matbaası, İstanbul 1992, s.3.

¹⁸ Ahmet Çelebi; İslam Eğitim Öğretim Tarihi, Damla Yayınları, İstanbul 1983, s.59-63.

¹⁹ Abbas Çelik; Din Eğitimine Tarihsel Bir Yaklaşım, Kültür Eğitim Vakfı Yay. Erzurum 2001, s.52-68.

²⁰ Süleyman Hayri Bolay, Mümtazer Türköne; Din Eğitimi Raporu, T.D.V.Y., Ankara 1995, s.123.

²¹ Gotthard Jaschke; Yeni Türkiye'de Kur'an-ı Kerim Kursları, Terc. Nimet Arsan İslam Tetkikleri Enstitüsü Der. 1973, Cilt V, Cüz 1-4, s.48-49.

İşleri Başkanlığı müfettişleri ve bu kurumların il, ilçe teşkilatları ile mülki amirler yapmaktadır.²² 2007-2008 eğitim-öğretim yılında bu kurslarda görev yapan kadrolu, sözleşmeli ve geçici toplam öğretici sayısı 11.649 olarak tespit edilmiştir. (Ek-1). Yine bu dönemde tüm kurslarda 21.754 erkek, 224.685 bayan öğrenci eğitim görmüştür.

b.Motivasyon

İradeye bağlı bir davranışın belirlenmesinde herhangi bir şuurulu hedefin veya psikolojik gerilimin gösterdiği tesir²³ diye tarif edilen motivasyon daha anlaşılır şekliyle bir işi yapmak için içimizde duyduğumuz güçlü istektir. Türkçe’de “güdü” dediğimiz motivasyon ne kadar güçlü ise bir işi yapma azmi o kadar büyük demektir.

Güdü, bir ferдин davranışını belirleyen dinamik faktörlerin bütününe denir. İnsanın canlı olarak varlığını sürdürebilmesi, çevresiyle uyum sağlaması, gelişmesi, potansiyellerini açığa çıkarması için tatmin etmek zorunda olduğu ihtiyaçları ile yerine getirmeyi bir mecburiyet olarak hissettiği istekleri ihtiva eder. Başka bir deyişle güdüler çeşitli ihtiyaç ve isteklerden kaynaklanırlar ve insanı bunların tatmini yönünde bir hedefe zorlarlar.²⁴ Kısacası bir ferдин davranışını belirleyen dinamik faktörler bütününe güdülenme yani motivasyon denir.

c.Din

Son derece geniş bir kavram olan din olgusunun ne psikolojik ne sosyolojik ne de teolojik açıklaması tek başına yeterli olacaktır. Dolayısıyla dinin önce kelime manası verilerek bazı tanımlarıyla yetinilecektir.

Dinin iki büyük dil grubuna göre tanımlarına bakacak olursak Arapça’da “deyn” kökünden masdar veya isim olduğu kabul edilir. Mana olarak da adet, ceza, itaat, mükâfat, örf, saltanat, hâkimiyet, mülkiyet, şeriat gibi anlamlara gelmektedir. Semantik bakımdan “belirli bir zamanda ödenmesi gereken borç” anlamındaki “deyn” kelimesi giderek “örf, adet” karşılığında din şeklini almıştır. Daha sonra da “Allah’ın hükmü ve yönetimi” anlamını kazanmıştır. Kur’an-ı Kerim’de din kelimesi 92 yerde geçmekte olup ilgili ayetlerde şu anlamlarda kullanılmıştır: Yönetme, yönetilme, itaat, hüküm, tapınma, tevhid, İslam, şeriat, adet, ceza, hesap, millet.²⁵ Tanım olarak ise din, Allah

²² Halis Ayhan; Türkiye’de Din Eğitimi, Emre Matbaası, İstanbul 1999, s.485.

²³ O.A. Gürün; Psikoloji Sözlüğü, İnkılap Yayınevi, İstanbul 1996 s.57.

²⁴ Hayati Hökelekli; Din Psikolojisi, T.D.V.Y., Ankara 2001, s.80-81.

²⁵ İslam Ansiklopedisi, Cilt 9, s.313.

tarafından belirlenen, insanları mutluluğa ileten yaradılıştaki gaye ve hedefi, Allah'a ne şekilde ibadet edeceğini bildiren ilke ve yoldur.²⁶

Günümüzde batı dillerinde “religion” kelimesiyle adlandırılan din için İncillerde “Allah'ın yolu” tabiri kullanılmıştır.²⁷ Latince “religio” kelimesi bağlanmak, cemaat manalarına gelmekte ve Allah'a karşı hürmetle karışık bir bağlılığı ifade etmektedir.²⁸

Dinin herkesin üzerinde birleştiği bir tanımını yapmak oldukça zordur. Bu sorun dinin kendisinden değil, tanımlayanından kaynaklanmaktadır. Çünkü dinin tanımını yapanın nerede durduğu, nereden baktığı en önce din tanımını etkilemektedir.

Vergote göre din tabiatüstü bir varlık ya da varlıklar ile ilişkili olan birtakım işaretlerin, davranışların, duyguların ve dilin bütünüdür.²⁹ W. James'e göre din, subjektif şuurun bir olgusudur. Dinin özü ve kaynağı heyecani bir tecrübedir.³⁰

Kelime manasını aşır kavram ve müessese olarak din nedir diye sorulacak olursa karşımıza çok farklı tarifler çıkacaktır. Ancak bu çeşitliliğe rağmen daha geniş bir perspektiften bakıldığında bu tanımların hepsinin aynı bütünlüğü ifade ettiği görülür. Din aşkın varlığa bağlanma ve buna ait inancın gerektirdiği düşünce ve uygulamaların bütünüdür. Bir inanç, ibadet ve ahlak sistemidir.³¹

Görüldüğü gibi din gerek psikolojide gerek din bilimlerinde tanımlanması en zor kavramlardan biridir. “İnanca dayalı doğüstü tasarımlar ve işlemler dizgesi”³² olarak tanımlanan dinin çeşitli alanlara uygun tanımları da yapılmıştır. Psikoloji’de “İnsanın kutsal ile olan ilişkisi”³³ diye de ifade edilen dinin kaynağı üzerindeki tartışmalar devam etmekle beraber konuyla ilgili olarak çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Dinin kaynağını ölüm korkusu, bağlanma ihtiyacı, fitrattan gelen bir duygu, vs. gibi nedenlere bağlayan pek çok görüş vardır. E. Fromm'a göre; insanda bir şeye yönelim ve bağlılık sistemi vardır. Bu sistem insan varoluşunun ayrılmaz bir parçasıdır ve oldukça güçlüdür. Öyle ki insanda bundan daha büyük bir enerji kaynağı yoktur. İnsan yönelecek ve bağlanacak

²⁶ Ahmet Hamdi Akseki; İslam Dini, D.İ.B. Yayınları, Ankara 1970, s.7.

²⁷ İslam Ansiklopedisi, Cilt 9, s.314.

²⁸ Yünni Sezen; Sosyoloji Açısından Din, İFAV Yayınları, İstanbul 1998, s.29.

²⁹ Antoine Vergote; Din, İnanç ve İnançsızlık, çev. Veysel Uysal, İFAV Yayınları, İstanbul 1999, s.15.

³⁰ Yünni Sezen; Sosyoloji Açısından Din, s.51.

³¹ Yünni Sezen; Sosyoloji Açısından Din, s.29.

³² Orhan Hançerlioğlu; Ruhbilim Sözlüğü, Remzi Kitapevi, İstanbul 1993, s.122-124; İslam Ansiklopedisi, Cilt 9, s.312-330.

³³ Büyük Larousse Ansiklopedisi, Cilt 4, s.45.

bir amaca sahip olma anlamında dine ihtiyaç duyar.³⁴ Allport'a göre bireyin dini kendini yaratılışa ve yaratıcıya bağlayan cesur bir teşebbüstür.³⁵

Din her şeyden önce birey için bu dünya ve hayata bir anlam kazandırma işlevi görür. Böylelikle bireyin bir dünya görüşü oluşturmasında önemli rol oynar. Özellikle insanın aciz kaldığı, korktuğu, suçluluk ve pişmanlık hissettiği durumlarda bireye önemli bir sığınak olmaktadır. Yine ölüm gibi bir olayın karşısında tevekkül ve ahiret inancı dışında insanları hayata bağlayan profan mutlak değer yoktur.³⁶

Öte yandan din, insanın toplum içinde nasıl hareket edeceğinin haritasını sunmakta toplumsal kılavuz işlevi görmektedir. Bunun yanında içsel dünyaya yönelerek cinsler arası, insanlar arası ilişkilerin yol göstericiliğini yapmaktadır. İyiyi, güzeli, doğruyu tanımlayarak insana yardımcı olmaktadır.³⁷

d.Dindarlık

Tıpkı din gibi dindarlık da tanımlayanın nereden baktığına göre değişkenlik gösterir. Din hakkında doğru bilgi elde etmek ve bir tarife varmak için yapılması gereken ilk şey, dini hayatın şuurdaki aksinin yani şahsi deneme yoluyla elde edilmiş olan dindarlık kavramının tahlil edilmesi olduğu ifade edilir. Bunun için Vergote dindarlığı "Allah'ı varoluşun kaynağı ve iyiliksever bir kudret olarak kabul etmektir." şeklinde tanımlamaktadır. Max Scheler ise dindar insanı "Allah'ın onun gönlünde ve davranışlarında olduğu kendi manevi kişiliği ile ruhları dönüştüren yeni yollardan Allah'ın kelamını sükûn bulmuş, teslim olmuş kalplere ilham edebilen kişidir" diye ifade etmiştir. James'e göre dindarlık, büyük ve üstün bir varlığın hareket ve fiillerimizi gözetlediği yolundaki duygudan kaynaklanır. Bu duygunun derecesi kişinin dindarlığının göstergesidir. Bu duyguları en kuvvetli olanlar en dindar olanlardır.³⁸

Vergote göre bireysel dindarlığın güdülleri şunlardır. Hayal kırıklıkları ve engellemelere bir çözüm olarak din, toplumun ve ahlakın koruyucusu olarak din, entellektüel arayışa bir yanıt olarak din, kaygı ve dinsel güvenlik. M.A.Draz'a göre ise dindarlığın kaynağını doğuştan getirilen yani fitratta olan din duygusu oluşturur.³⁹

³⁴ Erich Fromm; Psikanaliz ve Din, Çev. Elif Erten, Say Yayınları, İstanbul 2006, s.34-35.

³⁵ Gordon W. Allport; Birey ve Dini, Çev. Bilal Sambur, Elis Yayınları, Ankara 2004, s.158.

³⁶ Ünver Günay; Din Sosyolojisi, İnsan Yayınları, İstanbul 2003, s.416-417.

³⁷ Nilüfer Göle; Modern Mahrem, Metis Yayınları, İstanbul 1992, s.138.

³⁸ Ali Ulvi Mehmedoğlu; Kişilik ve Din, Dem Yayınları, İstanbul 2004 s.30-35.

³⁹ Hasan Kayıklık; Bireysel Dindarlığın Psikolojik Kaynakları, Dini Araştırmalar Der. Mayıs-Ağustos 2002, c.5, Sayı. 13, s.31-33.

Kişinin dindar olmasında bu içsel nedenlerin yanında içinde yaşadığı toplumun büyük etkisi vardır. Çünkü yaşanan toplum taklit seviyesinde bile kalsa ibadetler aracılığıyla fertte din duygusunu tetikleyerek dindarlığın başlangıcına vesile olabilmektedir.

Tüm bu dindarlık tanımlarının yanında Charles Y. Glock'un dindarlık boyutları araştırması pek çok konuya ışık tutmaktadır. Ona göre dindarlık inanç, uygulama, bilgi, duygu ve etki boyutları olan geniş bir olgudur. Bu boyutların hepsi bireylerde kendilerini farklı ağırlıklarda hissettirirler. Dolayısıyla bireylerin dindarlık algıları, bireylerin dindarlıktan ne anladıklarıyla doğrudan ilgilidir.

Kısaca dindar insanı sosyal ve bireysel yaşamda dini, pek çok davranışında kendisine referans alan, hayatının anlamını dini yaşamda bulan kişi diye tanımlayabiliriz. Bu araştırmada dindarlığın özellikle pratik, bilgi ve etki boyutları üzerinden gidilerek sonuçlara ulaşılmaya çalışılacaktır.

e.İnanç

Din her şeyden önce inanmayı içeren bir kavramdır. Dolayısıyla bir kimsenin belli bir dine mensubiyeti her şeyden önce o dine ve o dinin öğretilerine inanmayı yani inancı gerekli kılar.

Türkçede “inanmak” fiilinden türemiş olan inanç kelimesi kabul etme durumunu anlatır. Bir ihtimalin bütün derecelerini içerisine almakta, daha dar ve özel anlamda şüpheden ayrılmış olarak tam bir kabul ve tasdiki belirtmektedir. Yani inanç, bir insanın herhangi bir hükmü kısmen ya da tamamıyla kabulü veya reddi, ondan şüphe duyması durumudur. Eğer inanç, insanın kendisi ve bütün kâinat üzerinde hâkimiyetini kabul ettiği, duyular üstü, yüce kudret, kuvvet sahibi bir varlık ve bu varlıkla insan arasındaki ilişkileri düzenleyen bir takım esaslarla ilgili ise, buna dini inanç denir. Kısacası dini inanç kişinin dini konulardaki kabul, red ya da şüphe durumunu gösterir.⁴⁰

f.Dini Duygu

Dini duygu nedir sorusuna cevap aramadan önce “duygu” tanımının yapılması gerekir. Bilindiği gibi duygusallık insanın yaratılışına bağlı doğal bir özelliktir.

Duygu; insanda iç ya da dış etkiler sonucunda şuurlu bir katkı olmadan ortaya çıkan, hoş giden veya gitmeyen yaşantılar oluşturan ruhsal bir durumdur. Duygu, içinde haz ve elem unsuru bulunana her türlü ruhi hadisedir. Duyguları genel olarak üç sınıfta

⁴⁰ Hüseyin Peker; Din Psikolojisi, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2003, s.71-73.

toplamak mümkündür. Bunlar: Bencil duygular; yani kendini beğenmek, sevmek, tecessüs ve saadet gibi duygulardır. Benci-özgeci duygular; kişiyi topluma bağlayan kardeşlik, arkadaşlık ve gurur gibi duygulardır. İdeal duygular; yüksek bir ideale bağlanmaktan doğan duygulardır. Ahlak, sanat, ilim sevgisi gibi duygular örnek olarak verilebilir.⁴¹

İnsan hayatında çok geniş bir yer kaplayan duygu kişiden kişiye değiştiği gibi bir kişide aynı durum farklı zamanlarda farklı duygular uyandırabilmektedir. Din duygusu ise; ilahi bir kuvvetin varlığından kaynaklanan düşünce, tasavvur ve hareketlerin insanda uyandırdığı duygudur.⁴²

Bir başka açıdan bakıldığında ise, dini tecrübe veya yaşantı esnasında hissedilen duyguları ve idrakleri ifade eden ve genel bir kavram olan din duygusu dini konuların insanlarda uyandırabileceği ortak heyecanlar diye tanımlanabilir.⁴³

Dini duygu sujenin hayat ranjına yapılmış mutlak bir katkıdır. Bu duygu sayesinde insan, taze bir güç kaynağına kavuşur. Kişi en ümitsiz durumlarda bile bu duygu sayesinde iç dünyasını zenginleştirerek canlandırabilir ve boşluk hissinden uzaklaşır.⁴⁴

Din duygusu tek bir duygu şekli olmayıp dini konular karşısında kişide beliren duyguların genel adıdır. Evrensel bir özelliğe sahip olan din duygusunun gelişmesi eğitim ve yetişme şartlarına bağlıdır. Bu durumda dini tecrübenin hem tabii ve evrensel hem de kültüre bağlı bir olay olduğunu söylemek mümkündür. Yine dini tecrübe içerisinde yer alan önemli duygulardan bazıları dini korku, sevgi, hayranlık, bağlılık, güvenme, sığınma, teslim olma, ümit, sabır, şükür, minnettarlık, saygı, rıza ve hayâdır.⁴⁵

g.Dini Tutum

Tutum bireye atfedilen ve onun psikolojik bir obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturan bir eğilimdir.⁴⁶ Tutum üç öğeden oluşmaktadır. Bunlar, zihni unsur, duygu unsuru ve davranış unsuru. Sonuçta tutumlar

⁴¹ Veysel Uysal; Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum Ve Şahsiyet Özellikleri, M.Ü.İ.F.V. Yayınları İstanbul 1996, s.21.

⁴² Hüseyin Peker; Din Psikolojisi, s.102-110.

⁴³ Veysel Uysal; Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum Ve Şahsiyet Özellikleri, s.20-25.

⁴⁴ Recep Yaparel; 20-40 Yaşlar Arası Kişilerde Dini Hayat İle Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1987, s.28.

⁴⁵ Hayati Hökelekli; Din Psikolojisi, s.137-140.

⁴⁶ Çiğdem Kağıtçıbaşı; İnsan ve İnsanlar, Evrim Basım Yayım, İstanbul 1988, s.123.

insanın duygu, düşünce ve davranışlarını birbiriyle uyumlu hale getirerek bir etki oluştururlar.⁴⁷

Bu bilgiler ışığında dini tutum ise şöyle tarif edilebilir: Kişinin dinle ilgili bilgi ve inançları (Zihni unsur) dinin bütününden ya da herhangi bir esastan hoşlanması veya hoşlanmaması (duygu unsuru) dinle ilgili davranışları yani lehte ve aleyhteki bir takım faaliyetleri (davranış unsuru) onun dini tutumunu oluşturur.⁴⁸

Çevremize baktığımızda dinle ilgili tutumlar açısından insanların şu şekilde sınıflandıklarını görürüz. Bazı insanlar olumlu tutumlar geliştirirken bazıları olumsuz tutumlar takınırlar. Bazıları ise tamamen ilgisiz gibi görünürler yani olumlu veya olumsuz bir tutum geliştirmezler. Kişilerdeki bu farklılıkların birçok sebebi olabilir. Kimse dine karşı herhangi bir tutuma sahip bir şekilde dünyaya gelmez. Tutumlar zaman içerisinde yaşantılar sonucu öğrenilir ve gelişir. Yine bireydeki dini tutumları en çok aile, aldığı eğitim, kültür, sosyal çevre ve kişisel özellikler etkilemektedir.

h.Kişilik

Kişilikle ilgili pek çok psikolog tanım yapmış olmasına rağmen kişilik hala psikolojinin en karmaşık konusunu oluşturmaktadır. Latince “persona” sözcüğüne dayandığı belirtilen kişiliğin Roma ve Yunan tiyatrolarında yüze takılan maske olarak tanımlandığı bilinmektedir. Arapça’dan dilimize gelen şahsiyet kelimesi, yükselmek, görünmek, ortaya çıkmak, açıklamak anlamlarına gelir. Psikolojide ise şahsiyet denilince, bir insanı diğer insanlardan ayıran özelliklerin toplamı yani dış görünüşü altındaki asıl benliği, özü kastedilir.⁴⁹ Kapsamı en geniş konulardan biri olan kişilik, bir insanın bütün ilgilerinin, tutumların, yeteneklerinin, konuşma tarzının, dış görünüşünün ve çevresine uyum biçiminin özelliklerini içeren bir terimdir.⁵⁰ Bir başka tanımda ise kişilik kişiyi bütün öteki kişilerden ayıran ruhsal ve bilinçsel özelliklerin tümü olarak tanımlanmıştır.⁵¹

İnsanın kişilik kazanması önce insanlığının bilincine varmasıyla olanaklıdır. İnsanlık bilinci kişiye, insanlık gücünü kazandırır. Kişilikli insan özgür insandır. Örneğin çabuk hatırlama, iyi konuşma, alınganlık, korkaklık, giyiniş, yürüyüş vb. gibi bilinen,

⁴⁷ Veysel Uysal; Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum ve Şahsiyet Özellikleri, s.29.

⁴⁸ Hüseyin Peker; Din Psikolojisi, s.147.

⁴⁹ Neda Armaner; Din Psikolojisine Giriş, Ankara 1980, s.71-73.

⁵⁰ Feriha Baymur; Genel Psikoloji, İnkılap Yayınları, İstanbul 1996, s.253.

⁵¹ Bekir Onur; Gelişim Psikolojisi, İmge Kitapevi, Ankara 1997, s.152.

bilinmeyen yanlarıyla kişinin kendini ortaya koymasındır.⁵² Bir başka tanımda Özcan Köknel; “bireyin kendine özgü ve ayırıcı davranışlarının bütünüdür”.⁵³ der.

Kişilik sabit ve statik bir şey olmayıp sürekli değişme göstermesine rağmen organizeli olarak büyüebilme yeteneğine sahiptir. Eğer bireysel olarak davranma, düşünme ve hissetme kabiliyetimiz olmasaydı bütün insanlar standart düşünceler ortaya koyarlardı. Böyle bir durumda hiç kimsenin özgünlüğünden bahsedilemezdi. Kişilik için Freud “ego”, Jung “self” terimini kullanırken Allport “proprium” konseptini tercih etmiştir.⁵⁴ Kişilikle ilgili yapılan birçok araştırmada varılan sonuç, kişilik teorilerinin üç ana başlık altında toplandığıdır. Bunlar, psikanalitik, psikolojik ve sosyal psikolojik kuramlardır.⁵⁵

Kişilikle sıkça karıştırılan iki kavram vardır. Bunlar karakter ve mizaç’tır. “Karakter, ahlaksal özellikleri ve kişiliğin sosyal yönünü ifade etmesi bakımından kişiliğin sadece bir yönünü oluşturur.” Mizaç ise, “iç ve dış uyarıcıların insanda yarattığı duyguların onu başkalarından ayırabilecek biçimde yerleşik hale gelmesidir.”⁵⁶

İnsanın kişiliği şekillenirken kalıtsal olsun çevresel olsun birçok faktör etkilidir. Bunlar arasında öne çıkan en önemli faktörlerden biri hiç kuşkusuz dindir. Din ile kişilik arasında genel olarak karşılıklı bir ilişkinin varlığı görülmektedir.

Çocukta kişilik ilk kez kendini üç yaşlarında belli etmeye başlar. Kendini diğerlerinden ayırt edebilen çocuk, ben zamirini kullanmakla diğerlerinin istekleri karşısında kendi öz karşı koyuşunu getirecektir. Kişiliğin yapılanmasında kalıtımın yanı sıra çevrenin de önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Kendinden büyükleri taklit ederek onların özelliklerini içselleştiren çocuk zamanla kendine özgü bir kişilik kazanacaktır. Ancak bu yeni kişilik yapısında taklit ettiği kişilere özgü kişilik yapılarından da öğeler olacaktır.⁵⁷

1.Sosyal Değişim ve Dini İlgi

Psikoloji alanında yapılan bir tez olmasına karşın bu araştırma bir yönü ile toplumsal değişime değindiğinden konuya yabancı kalınmaması açısından sosyal değişimin en azından yüzeysel olarak ne demek olduğu bilinmelidir. Var olan her şey değişime

⁵² Orhan Hançerlioğlu; Ruhbilim Sözlüğü, s.240-245.

⁵³ Özcan Köknel; Kaygıdan Mutluluğa Kişilik, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1982, s.10-15.

⁵⁴ Gordon W. Allport; Birey ve Dini, s.2-11.

⁵⁵ Ali Ulvi Mehmedoğlu; Kişilik ve Din, s.50-72.

⁵⁶ İbrahim Ethem Başaran; Eğitim Psikolojisi, Hayat Yayınları, Ankara 2000 s.15.

⁵⁷ Alfred Adler; Çocuk Eğitimi, çev. Kamuran Şipal, Cem Yayınevi, İstanbul 1996, s.20.

mecburdur. Söz konusu insan olunca değişim vazgeçilmez olmaktadır. Sosyal değişimi daha iyi anlamak için “sosyal” ve “değişim” kavramlarına bakmak gerekir.

“Sosyal” kavramı Latince “socius” sözcüğünden türetilmiştir. Anlamı ise birlikte oluş ve insan eylemini ve bu eylemin ele alınış tarzıdır. Dolayısıyla “sosyal” kavramı fertle birlikte doğuştan var olan bir özelliktir. Canlı cansız bütün varlıkları kapsayan adeta zorunlu bir yasa olan değişim ise, bir halden başka bir hale geçişi ya da önceki durum veya davranıştan farklılığı ifade eder.⁵⁸

Bu ifadelerden hareketle sosyal değişmeyi istikamete ait bir değer ve kalite söz konusu olmadan vuku bulan her türlü değişmeler olarak tarif edebiliriz.⁵⁹ Sosyologlar sosyal değişmeyi sosyal olay veya vak’adan ayırt ederler. Onlara göre değişme her şeyden önce kolektif bir değişmedir ve toplumun bir kısmını veya tamamını ilgilendirir. Kısaca “toplumsal değişme, zaman içerisinde bir toplumda gözlenebilen ve toplumun sosyal teşkilat yapısı veya fonksiyonlarını geçici olarak değil de sürekli ve köklü bir şekilde etkileyen, toplum tarihinin akışını değiştiren değişikliklerdir.”⁶⁰

Toplumsal değişme her toplumda aynı süreçte ve aynı etkide olmayabilir. Aynı zamanda değişime katılma noktasında toplumun tüm kesimleri eşit katkıda bulunmayabilir. Ayrıca değişim olumlu yönde olduğu gibi olumsuz yönde de olabilir. Yani değişim gelişim anlamında olacağı gibi gerileme anlamında da olabilir.

Sosyal değişimler bireyler üzerinde doğrudan etkilidir. Modernleşme sürecinde kentleşme, eğitim ve iletişimdeki hızlı gelişim, rasyonellik ve bireysellik gibi değerlerin ön plana çıkması, kırsal yaşamın kentsel yaşama dönüşmesi ve bununla birlikte yoksulluk, işsizlik gibi olumsuzluklar bireyleri, kimi zaman yeni düşünce ve davranış biçimlerine sürüklemektedir. Sosyal değişimlerle beraber gelen bireyselleşme, bireysel yalnızlık ve sosyal problemlere güçlü bir dayanak bulma isteği, tüm bu değişim ve gelişmelere ayak uydurmak zorunda olmak bireylerin yeni yaşam kodları oluşturmaya yöneltmektedir. Toplumlarda ortaya çıkan bu baş döndürücü gelişmeler, olumlu sonuçları olduğu gibi, olumsuz sonuçları da beraberinde getirmektedir. Bireylerin ruh sağlığını derinden etkileyen bu değişimler, dini algıların da değişmesine neden olmaktadır. Özellikle kadın dindarlığı ele alındığında bu değişim, kendini daha belirgin bir şekilde hissettirmektedir. Kadınların çalışma hayatına daha aktif bir şekilde katıldığı

⁵⁴ Fazlı Polat; Sosyal Değişim ve Din İlişkisi, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 2002, s.8-9.

⁵⁹ Yümmi Sezen; Sosyoloji Açısından Din. s.129.

⁶⁰ Ünver Günay; Din Sosyolojisi, s.362-363.

günümüzde, ev dışında sosyal hayatta daha çok görünen kadın, bu değişimi dini hayatında da yaşamaktadır. Kentleşme, geleneksel yapıda köklü değişimlere sebep olmaktadır. Ülkemizde gelenekselliğin taşıyıcısı olan aile kurumu, bu bağlamda değişimi en canlı şekilde yaşayan ve gösteren birimdir. 1950’li yıllardan itibaren hızlanan kentleşme ve kadınların sosyal ve ekonomik hayata daha aktif katılımları ile başlayan süreçte başlayan dinin algılanışındaki farklılıklar, kendini kadınlar üzerinde daha net göstermiştir.

B) ŞEHİRLEŞME ve GÖÇ

a) Şehirleşme

Şehirleşme sanayileşme süreci ile bağlantılı olarak hem sosyo-ekonomik, demografik hem de sosyo-kültürel bakımlardan kırsal geleneksel bir yapının şehirselleşen bir topluma dönüşümünü ve toplumsal pratiklerin değişmesi sürecini içermektedir. Demografik bakımdan nüfusun belli alanlarda yığılmasını ifade eden şehirleşme, geniş anlamda şehirlerin büyümesi ile yaşama tarzında ortaya çıkan değişimleri ortaya koyar. Bu anlamda şehirleşme şehir değer ve davranış sisteminin yaygınlaşarak, zamanla geleneksel ilişkiler ve davranışların yerini alması, insanların şehre uyum sağlaması süreci olarak tezahür etmektedir. Sosyo- kültürel anlamda ise insanların yaşama tarzlarında, davranış ve ilişkilerinde şehre özgü değişikliklere yol açan geniş kapsamlı bir değişim süreci olarak tanımını bulur. Netice itibari ile şehirleşme hem sosyo-ekonomik ve demografik anlamda kırsal bir toplumun şehirselleşen bir topluma dönüşümünü hem de sosyo-kültürel anlamda şehirlileşme kavramıyla da ifade edilen toplumsal pratiklerin değişmesi sürecini içerir.⁶¹ Gelenekselliği geride bırakan, hareket halindeki toplumun en belirgin dinamikleri 1950’lerde başlayıp hızı bugüne kadar azalmadan süren kapitalistleşme ve iç göç yani şehirleşme süreçleridir. Bu süreçte kentlerde nüfus hızla artmış dolayısıyla kentsel kültür grubu giderek genişlemiştir. Bugün artık nüfusun % 70’i şehirlerde dörtte biri büyük metropollerde yaşamaktadır.⁶²

Yukarıda değinilen şehirleşme olgusu toplumların bütün kurumlarını olduğu gibi din kurumunu da yakından ilgilendirmektedir. Türkiye’de özellikle 1950’li yıllardan itibaren farklı bir hız kazanan şehirleşme ve beraberinde getirdiği göç, toplumların dini yaşantısını da giderek farklılaştırmaktadır. Şehirleşme süreciyle sanayileşme arasında

⁶¹ Celalettin Çelik; Şehirleşme ve Din; Çizgi Kitapevi, Konya 2002, s.15-48.

⁶² Şirin Tekeli; 1980’ler Türkiye’inde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, İletişim Yayınları, İstanbul 1993, s.21.

organik bir bağ bulunmakla birlikte bu her ülke için geçerli değildir. Özellikle gelişmiş ülkelerde şehirleşme ve sanayileşme süreci arasında daha kuvvetli bir bağ bulunurken az gelişmiş ülkelerde bu bağıntıyı kurmak güçtür. Avrupa’da kırdan şehre göç öncelikle sanayileşme nedeniyle tezahür ederken, gelişmekte olan ülkelerde sanayileşmeden önce şehirler kalabalıklaşmaktadır.⁶³

Şehirleşme sadece sosyo-ekonomik alanda değil sosyo-kültürel ve sosyo-psikolojik düzeyde de değişimler oluşturmaktadır. Kırsal kesimlerde hüküm süren birincil ilişkiler şehirde yerini daha bürokratik ilişkilere bırakmaktadır. Bu da şehirleşme sürecindeki yerleri ve buralarda yaşayan insanları bir takım tampon kurumlar aracılığıyla uyumu zorunlu kılmaktadır. Ancak bu tampon kurumlar ve mekanizmaları modern şehrin ihtiyacı olan eğitim ve sosyalleşmenin sağlanması için yeterli değildir. Bunun için daha kapsamlı örgütlenmelere ihtiyaç duyulduğu unutulmamalıdır.⁶⁴

Şehirleşme süreci özellikle gelişmekte olan toplumlarda daha sancılı ve çatışmalı olmaktadır. Bu süreçte yaşayan kültür çatışmasının temel nedenlerinden biri de uzmanlaşma ve iş bölümüne dayanan şehir hayatının bireylerden kurumsallaşmış rol davranışları talep etmesi oluşturmaktadır. Elbette ki bu durumla karşılaşan birey, kendini bu ortamda baskı altında bulacaktır. Bu yeni durum bireyleri birbirinden vazgeçilmez kılarken öte yandan bireyde olabilecek en üst başarıyı talep etmektedir. Bu da kaçınılmaz biçimde bireyin kişilik yapısında bir takım sorunlara neden olacaktır. Yine geleneksel-kırsal hayatta başka değer sistemlerinin yol göstereceği şehir ortamında yerini kurumsallaşan kurallar ve yönetmeliklere bırakmıştır. Ayrıca şehirleşmeyle beraber öznel kültürün daralması bireyleri birbirine yabancılaştırarak kişileri “yalnızlığa” itmektedir. Bunun neticesinde yalnızlaşan birey aidiyet duygusunu tatmin için belli gruplara veya cemaatlere yönelmekte veya farklı olma hevesiyle bir “tanınma” ve belki “fark edilme” takıntısına kapılmaktadır.⁶⁵

Nitekim yapılan gözlemler araştırma konusunu oluşturan öğrencilerin şehirde kendilerini yalnız hissetmeleri neticesinde ve bir çevre edinmek için Kur’an Kursunu tercih ettiklerini göstermiştir. Öte yandan aşırı kalabalık, işsizlik, ikincil ve resmi ilişkilerin insanları yorması gibi nedenler kişileri bir arayışa itmekte sonuçta bu arayış Kur’an Kursunu bir alternatif olarak sunmaktadır.

⁶³ Celalettin Çelik; Şehirleşme ve Din, s.49-50.

⁶⁴ Celalettin Çelik; Şehirleşme ve Din, s.63-65.

⁶⁵ Celalettin Çelik; Şehirleşme ve Din, s.67-68.

b) Şehirleşme ve Din

Din; bilindiği gibi bireysel boyutunun yanı sıra toplumsal boyutuyla da varlığını sürdüren bir olgudur. Bireyler dini hayatlarını yaşarken diğer olaylarda olduğu gibi toplumsal değişim ve şehirleşme getirilerinden de etkilenir.

Dinin toplumsal (kamusal) işlevi açısından bakıldığında insanları sembolik bütünleştirici özelliği ile bir sosyal sistemde bir arada tutma gücüne sahip olduğu görülür. Aynı zamanda toplumsal kontrol işlevine de sahip olan din, insanları toplumsal kuralları çizgisinde tutmaya çalışır. Koymuş olduğu inanç sistemi ile insan ve toplumun evrendeki yerini yorumlayan din, bu yorumdan çıkan norm ve yasakları belli eylem durumlarına yöneltir. Böylelikle hayatta yaşanan sıkıntıları katlanılır hale getiren din, hem de sosyal durumlarda yaşanan çelişkilerden çıkış yollarını gösterir.⁶⁶ Bu anlamda öğrencilerin Kur'an Kursuna devamla ilgili olarak sosyal sorunlara bir çözüm yolu bulma faktörü önemli yer tutmaktadır. Sosyal sorunlarını dine yaklaşarak ve inançlarında destek alarak çözüm bulma arayışına giren öğrenci Kur'an Kursuna gelerek bunu dışarıya vurmaktadır. Bugün Kur'an kurslarına devam eden bayanlar oldukça heterojen bir yapı göstermektedirler. Üniversite mezununun yanında okur-yazar olanlar, gençler, yaşlılar, farklı sosyo-ekonomik seviyede olanlar bir arada eğitim görmektedir. Böylelikle hayatı boyunca belli bir çevrenin dışına çıkmamış bayanlar bu kurslarda yeni bir çevre edinmekte ve bu şekilde sahip oldukları pek çok soruna çözüm bulabilmektedir.⁶⁷

Modernleşmenin en önemli unsurlarından biri olan şehirleşme sürecinin sonucunda bireyci ve ekonomik bir dünyada dini sembollerin tekelinin kırılması, ailenin öneminin aşınması dini kurumların gereksiz görülmesi gibi değişimler bireyi boşluğa itmekte tüm bunların yanında sosyal ve bireysel sorunlarla baş etmek zorunda kalan bireyler başka bir yardımcı enstrümana da sahip olamadıkları için bir çıkmaza sürüklenmektedirler. Tam da bu noktada geleneksel dindarlığın sosyal rolü azalırken, şehirleşmeyle beraber din farklı bir görüntüyle karşımıza çıkmaktadır. Zira şehirleşmeyle beraber değişen değerler elbette dini de etkileyecek ve etkileşim neticesinde yeni dindarlık formları ortaya çıkacaktır. Bu gelişmenin doğal sonucu olarak, geleneksel toplumlarda sosyal organizasyonun mihrini teşkil eden ve toplumun bütün sosyo-kültürel faaliyetlerini

⁶⁶ Celalettin Çelik; Şehirleşme ve Din, s.73-75.

⁶⁷ M.Şevki Aydın; Bir Din ERğitimi Kurumu Olarak Kur'an Kursu, DİB Yayınları, Kasım 2008, Ankara, s.105

nüfuzu altında tutan dinin modern şehir hayatında kamusalda çok, özel yaşantılara doğru çekilişinden söz etmek mümkündür.⁶⁸

Ferdiyetçiliğin aşırı gelişmesi insanları bir birine yabancılaştırdığı gibi aynı zamanda yalnızlaşmaya da itmiş böylece modern şehirlerin anonim kitleleri atomize olmuş toplumsal hayatta “yalnız kalabalıklar” şeklinde tavsif edilmiştir.⁶⁹ Nitekim televizyon haberlerinde sıkça duyduğumuz; yan komşularının ölümünü apartmana yayılan kötü kokudan fark edilmesi olayı buna tipik bir örnektir.

Geleneksel-kırsal toplumlarda sosyal hayatın tepe noktasında bulunan din, modern sanayi toplumlarında ferdileşerek birçok toplumsal tesirlerden arınmış ve kendi öz alanına çekilmiş, kişilerin özel yaşantılarıyla ilgili vicdan ve şahsi seçim meselesi hüviyetine bürümüştür. Bu da beraberinde dini inanç ve uygulamaların sosyal boyutuna olan rağbeti düşürmüştür.⁷⁰ Ancak modern-sanayi ve geleneksel-kırsal arasında sıkışan, şehirleşme olgusunu bünyesinde tam olarak barındırmayan kentlerdeki insanların, bu ikilem arasında dine daha çok sarıldıkları da görülmektedir.

c) Göç

Bir yerden başka bir yere gitmeyi yani mekânsal bir değişimi ifade eden göç, yerleşilen yeni yerin mekânsal, demografik, iklimsel, kültürel, sosyal v.b. durumuna ve göç eden topluluğun sosyolojik özelliklerine göre göç eden ve göç edilen toplum ve grupların yapısında önemli değişimler meydana getirir.⁷¹ Bu anlamda göçle beraber insanlar sadece fiziki ortamlarını değiştirmezler. Bununla beraber tüm yaşamlarını düşüncelerini gelenek görenek ve kültürlerini de beraberlerinde götürürler. Bu da hem göç ettikleri toplumu hem de kendilerini belirli ölçüde etkileyecektir.

Özellikle Türkiye gibi geleneksellikten modernliğe yönelmiş ancak ne tam anlamıyla geleneksellikten sıyrılabilmiş ne de modernleşebilmiş bu bakımdan da tranzisyonel (geçiş) kategorisindeki⁷² şehirler, iç göç nedeniyle oluşan kalabalık kitleleri kaldıramadıklarından gecekondulaşma denilen çarpık bir olguyla karşılaşmaktadır. Gecekondulaşma beraberinde birçok sorunu da beraberinde getirmekte ve bu sorunlar elbette ki dini yaşayış ve kültür alanına da yansımaktadır.⁷³ Kişinin içinde yaşadığı

⁶⁸ Celalettin Çelik; Şehirleşme Ve Din, s.82-88.

⁶⁹ Ünver Günay, Din sosyolojisi, s.398.

⁷⁰ Ünver Günay, Din Sosyolojisi, s.399.

⁷¹ Ejder Okumuş; Toplumsal Değişim ve Din, İnsan Yayınları, İstanbul 2003, s.30.

⁷² Ünver Günay, Din Sosyolojisi, s.406.

⁷³ Celalettin Çelik; Şehirleşme ve Din, s.12.

toplumdan başka bir topluma göç etmesi yeni bir toplumsallaşmayı da gerekli kılmaktadır. Kişi her alanda yaşadığı bu gereklilikliği dini inanç, düşünce ve pratiklerde de yaşayacaktır.⁷⁴

Özellikle hızlı şehirleşmenin yaşandığı toplumlarda fiziki ve toplumsal alt yapı eksiklikleri, insanların şehirli hayat standartlarına ulaşmasına engel oluşturabilmektedir. Çarpık şehirleşmenin en önemli göstergesi olan gecekondulaşma, göçmenlerin gerek sosyal gerekse de ekonomik açıdan şehir normlarına ya da standartlarına uygun bir hayat tarzına geçiş yapmalarına engel olmaktadır. Göçün ilk dönemlerinde akraba ve hemşehri yerleşim gruplarıyla süren sıkı ilişkiler, köyle bağlantıların devam etmesi de bu geçişi engellemektedir. Maddi ve manevi anlamda köye bağlılığın devam etmesi ve kırsal geleneklerin şehirde korunarak, kırsal kültürün şehir hayatını desteklemesi sağlanmaktadır.⁷⁵

Göç aynı zamanda psiko-sosyal bir travmadır. Kişinin yaşadığı yerden ayrılması psikolojik düzeyde bir yaralanmaya sebep olur. Köyden şehre göç olgusuyla gerçekleşen şehirleşme sürecinde kadın, beraberinde getirdiği değerlerle bu sürece aktif bir şekilde dâhil olmaktadır. Ancak dış dünyaya kapalı köy hayatının aksine şehirde özellikle kitle iletişim araçlarının da etkisiyle kadın gördüğü yaşam biçimleriyle kendi yaşam biçimi arasında sıkışıp kalmaktadır. Bunun sonucunda kendini eksik ve yetersiz hissetmektedir.⁷⁶ Bu bağlamda şunu da söyleyebiliriz ki gecekonduyunun hemen yanında modern binaların yükseldiğini gören birey, bu imkânlarla ulaşamamanın sıkıntısını ve ezikliğini de yaşabilmektedir. Köyde standart-ortak bir hayatı paylaşan bireyler, göçle beraber bunu kaybetmekte ve bu da çeşitli sıkıntılara sebebiyet vermektedir. Bu sıkıntıları gidermek için başvurulan yollardan biri de dini cemaatlerdir.

Göçün ilk yıllarında kırsal kesimden gelenlerin geleneksel-kırsal değerlerle olan ilişkileri hemen asgariye indirmeleri beklenemez. Ancak zaman içinde köyle ilişkiler de olduğu gibi şehirdeki akrabalık hemşerilik ilişkilerinde de bir zayıflama ve gevşeme ortaya çıkmakta birey şehir hayatına intibak için asgari de olsa şehrin kültür kodlarını kendi kodlarıyla birleştirip, yeni bir kültürel çevre oluşturabilmektedir.⁷⁷

⁷⁴ Ünver Günay; Erzurum ve Çevre Köylerde Dini Hayat, Erzurum Kitaplığı Yayınları, İstanbul 1999, s.249.

⁷⁵ Celalettin Çelik; Şehirleşme ve Din, s.63-65.

⁷⁶ Nevzat Tarhan; Kadın Psikolojisi, Nesil Yayınları, İstanbul 2007, s.163.

⁷⁷ Celalettin Çelik; Şehirleşme ve Din, s.66-67.

Daha net ifade etmek gerekirse bireylerin ve toplumların dini hayatlarını etkileyen faktörlerden biri de göçtür ve bu olgu Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için canlılığını hala korumaktadır. Örneğin Türkiye’de göç ve sosyal değişimin zorunlu olarak yarattığı değişiklikler arasında yer alan gecekondu kültürü “Taşra İslamı’nın” şehir merkezlerine taşıma biçimini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Taşra kökenlilerin oluşturduğu yeni dini kültürel yapılanma “Halk İslamı’nın” şehir hayatına bir transferi olarak çıkmaktadır.⁷⁸

Küçük ve kısıtlı çevrede doğup büyüyen birey, bulunduğu çevreden belki de hiç dışarı çıkmadan hayatını tamamlıyorsa, üstelik yeterli eğitim görme şansı da düşükse bulunduğu dar kültürel çevrenin daha fazla etkisinde kalmaktadırlar. Bu çevrelere dışarıdan gelenler de az olduğu için bireyler farklı toplumsal ve kültürel çevreler hakkında fazlaca bilgiye sahip olamamaktadırlar.⁷⁹ İşte böyle bir çevreden şehre göç eden bireyler bocalamakta ve kendini boşlukta hissetmektedirler. Bunun neticesinde çeşitli çıkış yolları arayan birey (belki de bu değişime direnebilmek için) dini değerlere daha çok yönelme, sarılma tepkilerini göstermektedirler.

C) İHTİYAÇ ve GÜDÜ

Bilindiği gibi insanı davranışa iten etmene güdü denir. Genel olarak organizmayı bir takım davranışlara iten güdüler türlü ihtiyaçlardan doğarlar. Psikolojik ihtiyaç terimi, insanın gelişimini ve çevresiyle uyumsal bir ilişki kurabilmesi için gerekli olan koşulların eksikliği anlamında kullanılır. İhtiyacı doğuran ise homeostatik dengenin bozulmasıdır. Homeostatik denge; organizmanın yaşamaya en elverişli iç koşullar içinde bulunması durumudur. Bu durumun bozulması ya da önemli bir değişime uğraması ihtiyaçları ortaya çıkarır. Daha net ifade etmek gerekirse, homeostatik dengenin oluşturabilmesi için duyulan eksikliğe ihtiyaç, eksikliği giderebilmek için organizmada beliren güce dürtü, organizmanın ihtiyacı gidermek için belli bir yönde etkinlik göstermesi eğilimine güdü denir. Bu güdüler de bir takım davranışlara sebep olurlar.⁸⁰

⁷⁸ Celalettin Çelik; Şehirleşme ve Din, s.122.

⁷⁹ Gülay Cezayirli; Şehir Bütün Bağları Çözer Sözüünün Düşündükleri, A.Ü.İ.F.D., c. 39, Ankara 1999, s.370.

⁸⁰ Feriha Baymur, Genel Psikoloji, s.66-69.

Bazı psikologlar güdü ve ihtiyaçları bire indirgemeye çalışmışlardır. Freud'a göre baş güdü cinsellik (id)'tir. Adler ise üstünlük güdüsünü baş güdü olarak görmektedir.⁸¹ Hatta Adler'e göre "İnsan olmak, kendini yetersiz hissetmek ve üstün bir konumu ele geçirmek üzere çaba harcamak demektir."⁸² Güdüler fizyolojik ve sosyal güdüler olmak üzere kendi aralarında sınıflandırılırlar.

Fizyolojik Güdüler: Bütün insanlarda ortak olan ve giderilmesi gereken bir takım ihtiyaçlar vardır; yemek, içmek, cinsellik gibi. İşte bu temel ihtiyaçlardan doğan güdüler fizyolojik güdüleri oluşturur. Yani fizyolojik ihtiyaçlardan doğan ve beden dokusunun canlı kalması için gerekli olan evrensel ve birincil güdülerdir.

Sosyal-Psikolojik Güdüler: Gerek benliğin savunulması gerekse başka kişilerle ilgili güdülere psikolojik ve toplumsal güdüler denir. Bu güdüler evrensel değildir yani toplumdaki topluma, kültürden kültüre farklılık gösterebilirler. Sosyal-psikolojik güdülerin bir kısmı yaşantılar sonucu meydana gelir ve ileriki yaşlarda davranışı daha da etkiler. Sosyal-psikolojik güdülere örnek olarak bağlılık, güvenlik, saygınlık, özgürlük gibi güdüleri örnek gösterebiliriz.

Günümüzde psikologların çoğu bütün ihtiyaçların en önemlisinin ve bütün güdülerin kaynağının "gerçekleşim" olduğunu düşünmektedir.⁸³ Maslow'a göre insan sürekli olarak varlığını daha çok tamamlamak ister. İnsandaki bu yöneliş dürüstlük, sevgi, diğerkamlık, nezaket gibi değerlere yönelik bir istektir. Yani bu istek kendini gerçekleştirme isteğidir. Hemen hemen tüm insanlarda sahip olduğu potansiyelleri gerçekleştirmeye yönelik bir dürtü vardır. Ancak her insan kendini tam olarak gerçekleştiremez. Yine Maslow'un geliştirdiği ihtiyaçlar piramidi teorisine göre ihtiyaçlar alt düzey ve üst düzey olmak üzere ikiye ayrılmaktadırlar. Bu piramidin en alt sırasında yeme-içme-uyku-cinsellik gibi fizyolojik ihtiyaçlar yer alır. İkinci sırada güvenlik, üçüncü sırada aidiyet ve sevgi ihtiyacı, dördüncü sırada saygınlık ve son sırada kendini gerçekleştirme ihtiyacı yer alır. İhtiyaç piramidinin en tepe noktasında bulunan kendini gerçekleştirme insanın sahip olduğu tüm potansiyelleri en üst düzeyde geliştirmesidir. Var olduğunun bilincinde olarak yaşamak hayatını kendi kararlarına

⁸¹ Feriha Baymur, Genel Psikoloji, s.70.

⁸² Alfred Adler; İnsanı Tanıma Sanatı, Say Yayınları, İstanbul 2006, s.9.

⁸³ Feriha Baymur, Genel Psikoloji, s.70-72.

göre yönlendirebilmek, toplumla çatışmadan kendi duygu ve ihtiyaçları doğrultusunda davranabilmek kendini gerçekleştirmek demektir.⁸⁴

Yani bütün insanlar temel ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra gözünü daha iyiye, daha ileriye diker. Bu da insandaki gelişme, kendi kendini aşma ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Bu ihtiyaçtır ki insanlar bu gün mağaralarda değil dev gökdelenlerde yaşıyor, dumanla değil telefonla haberleşiyorlar. Peki din ve inançlar bu ihtiyaçların neresinde durmaktadır?

İnançlar, ferdin birçok önemli fonksiyonlarına hizmet eder. Din kişinin ferdi şahsiyetine bir devamlılık, günlük idrak ve faaliyetine bir mana verir ve çeşitli hedefleri elde etmesine yarar. İnançların ferdi şahsiyette oynadığı temel rollerden biri de onun psikolojik dünyasına bir yapı ve devamlılık kazandırmasıdır.⁸⁵ Dini davranışlara bireyi sürükleyen şey dini ihtiyaçlardır. Ancak dine sırf ihtiyaç gözüyle bakılmasını reddeden Vergote din kendisini bir ihtiyaç olarak mı sunmaktadır? diye sormaktadır. Bu konuya son noktayı koymadan önce şunları belirtmek gerekir; İnsanların doğuştan din ihtiyacını hissettikleri, bir şeye inanmaya meyilli olarak dünyaya geldikleri artık bilinen bir gerçektir. Ancak tek başına dini ihtiyaçlara güdü statüsü vermek ihtiyaçları dini davranış haline dönüştüren ara değişkenleri atlayıp geçmek orijinal bir “ruhi kendilik” düşünmek olur. Fertteki dini eğilimler, ancak onun niyetine bağlı olarak “arzu” konusu haline gelirse, dini davranışı güdüleyici olur. O halde dini davranışlarda güdülenme faktörü olarak dini ihtiyaçtan çok dini arzudan söz etmek yerinde olacaktır. İnsan davranışının anlamını belirleyen şey “niyettir”. Hz. Peygamberin (sav) “Ameller niyetlere göredir” hadis-i şerifi de davranışta güdülen amacın, onun asıl dini-ahlaki değerini ve sorumluluğunu belirlediğini ortaya koymaktadır. Niyetin özü bakımından dini bir amacı izlediği ve iç dinamizmin bu niyete uyarladığı motivasyona “dini arzu” denilebilir.⁸⁶

a) Dini Güdüler

İnsanda bir şeye yönelim ve bağlılık sistemi vardır. Bu sistem insan varoluşunun ayrılmaz bir parçasıdır, oldukça güçlüdür. Öyle ki insanda bundan daha büyük bir enerji kaynağı yoktur. Dinin evrensel olması da insandaki bu yönelim ve bağlanma ihtiyacındandır. İnsan yönelecek ve bağlanacak bir amaca sahip olma anlamında dinsel

⁸⁴ Ali Ayten; Psikoloji ve Din, İz Yayıncılık, İstanbul 2006, s.99-104.

⁸⁵ Yümmi Sezen; Sosyoloji Açısından Din, s.102.

⁸⁶ Hayati Hökelekli; Din Psikolojisi, s.81-85.

bir ihtiyaç duyar. Bu ihtiyaçla insan tanrıya, ağaçlara, hayvanlara, atalarına tapınabilir.⁸⁷ İnsan hayatını ve çevresini kontrol etme isteğiyle dünyaya gelir. Kontrol duygusu zayıfladığı anlarda (kaza, ölüm, hastalık v.b.) devreye din girmezse yani “aşkın” merkezli bir çözüm üretilmezse kişi kendini güvensiz ve çaresiz hisseder.⁸⁸

a.a) Çaresizlik ve İlahi Yardım İsteği

İnsan yaşamının ilk yıllarında oldukça güçsüz ve çevresine bağımlı bir varlıktır. İlerleyen yıllarla beraber pek çok şeyi yapmaya yatkın hale gelse de gücünün yetmediği noktalar (deprem, ölüm, kaza gibi) hep var olacaktır.

İşte güçsüzlük ve çaresizlik sonucu insan, kendisini emniyete alma, kendine güven verecek güçlü, kudretli bir varlığa yönelme ve ona sığınma ihtiyacı duyar.⁸⁹ Böylesi durumlarda ilkel ya da medeni çoğu insan dualar ve adaklar vasıtasıyla bütün insani sıkıntılarını tanrılara, ruhlara, Allah’a açarlar. Bu evrensel davranış tarzı bazı psikologları dini davranışın temelinde bir “psikolojik kendiliğindenlik” olduğu fikrine sevk etmiştir. Yapılan bazı araştırmalar, çaresizlik tecrübelerinin kendiliğinden dini bir davranışa sevk etmede önemli rol oynadığını göstermektedir. Vergote tarafından düzenlenen bir anket insanların çoğunun ahlaki ve maddi güçlükler içersinde buldukları zaman kendiliklerinden Allah’ı düşündüklerini saptamıştır. Bu ve buna benzer araştırmalar insani çaresizlikle ilahi bir yardıma başvurma arasında bir bağ olduğunu göstermektedir. Din bu tür çaresizlikler karşısında telafi edici bir rol oynayabilir. Ancak çaresizlik tecrübelerinin kişileri daima bir Allah inancına sevk ettiklerini düşünmek yanlıştır. Esasen bu durumlar bazılarının dini bir davranışa yönettiren bazılarını da isyan ve dine ilgisizlik davranışlarına yöneltebilir.⁹⁰

İnsanın toplum ve tabiat karşısındaki güçsüzlüğünün, çaresizliğinin sonucunda dini inanca yöneldiğini savunanların başında Freud gelmektedir. Freud’a göre hayat, insana bu dünyada taşınması çok zor bir yükür. İnsan daima kendi dışındaki tabiat kuvvetlerinin ve kaderinin getirdiği acı durumların kurbanıdır. Güçsüzlük ve çaresizlikten dolayı karşı konamayan tehlikeleri giderebilmek için sığınacağı,

⁸⁷ Erich Fromm; Psikanaliz ve Din, s.34.

⁸⁸ Nevzat Tarhan; Kadın Psikolojisi, s.330.

⁸⁹ Hüseyin Peker; Din Psikolojisi, s.78.

⁹⁰ Hayati Hökelekli; Din Psikolojisi, s.88-92.

korunacağı Allah diyeceği güçlü bir babaya ihtiyaç duymaktadır. Yani Freud'a göre Allah inancı, korku ve çaresizliğe dayanmaktadır.⁹¹

Kişinin kendini aşkın olana adanması olarak ifade edilen ibadet tecrübesi yüce varlığa içten inancın doğal ve çoğu zaman zorunlu bir yansıması, kendini adamanın ise canlı bir ifadesi olarak görülmektedir. Aynı zamanda ibadet yüce varlığa yönelik beslenen deruni bağlılığın davranışlardaki sembolik göstergesidir. İbadetin temelinde sevgi ve korku duyguları vardır. Dindar, bir taraftan kendisine bahşedilen nimetlerden ötürü yüce varlığa sevgi ve minnettarlık duygularıyla ibadet eder bir taraftan azabına maruz kalmamak için ibadetlerine özen gösterir. Yüce varlıkla kurulan en canlı ve coşkulu ibadet çeşitlerinden biri de “dua”dır. Her toplum ve kültürde kendine has bir forma bürünen dua bir ihtiyaç olarak kabul görür. Özellikle çaresizlik ve acı veren olaylar karşısında insanların duaya yöneldikleri gözlemlenmektedir.⁹²

Kur'an'da insanın tehlikeli durumlarda Allah'a yalvardığı tehlike geçtikten sonra ise Allah'ı unuttuğu da ifade edilmektedir.⁹³

a.b) Suçluluk ve Günahkârlık Duygusu

Aslında her insan az veya çok suçluluk duygusunu yaşar. Genel bir ifade ile belirtmek gerekirse suçluluk duygusu kişinin ulaşmak istediği “ideal ben” i belirleyen, içinde büyüüp yetiştiği toplumun norm ve değerleriyle kendisini “çatışma” halinde hissettiği psikolojik bir durumdur.⁹⁴ Bu durumda kişi vicdan denilen içsel-ahlaki otoritesi tarafından da dışlanmış hisseder. Freud'a göre içten gelen zorlamayla veya yasaklarla hareket eden kimse kendisinin de farkında olmadığı bilinçsiz bir suçluluk duygusunun tesiri altındadır. Böylece dine inananlar kendilerini “zavallı günahkârlar” olarak görürler. Hatta o bu durumdaki inançlı insanları nevrotik hastalara eşdeğer görmektedir.⁹⁵

İnançlı kişinin dini olgunlaşmasında “günah şuuru” önemli bir etkide bulunur. Dini suç veya günah “Allah'ın kanununu çiğnemek” şeklinde tanımlanabilir. Tam anlamıyla dini suçluluk (günahkârlık) duygusu, uzun bir manevi yolculuğun ürünüdür. Bu durumda din kendisini, ahlaki kanunların temeli olarak sunar.

⁹¹ Kerim Yavuz; Psikanalizde İlk Dini Gelişmelerin Değeri, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1987, s.25.

⁹² Abdulkerim Bahadır; İnsanın Anlam Arayışı ve Din, İnsan Yayınları, İstanbul 2002, s.146-149.

⁹³ Bkz. Kur'an; Zümer 39/49, Yunus 10/12, İsrâ 17/67.

⁹⁴ Hayati Hökelekli; Din Psikolojisi, s.104.

⁹⁵ Ali Köse; Freud ve Din, İz Yayıncılık, İstanbul 2005, s.72.

Günahkârlık ve suçluluk duygusu işlenen hatanın telafisi için imkân hazırladığı gibi, tam tersi isyana, dini inanç ve değerleri hiçe saymaya hatta saldırmaya bile neden olabilmektedir.⁹⁶

a.c) Kimlik Arayışı ve Bütünlük Arzusu

Psikolojide sık kullanılan kavramlardan biri de “benliktir”. İnsanın kendini nasıl gördüğü ve kendini algılayış biçimi diye de tanımlanır. Benlik kişiliğin öznel yanısıdır ve kişiliğin özünü oluşturur. Kişinin psiko-sosyal gelişimi sırasında ve diğer insanlarla ilişkisi sonucu şekillenir. James’e göre benlik, kişisel duygulardan müteşekkildir ve düşünce sisteminin bir bölümünü oluşturur. Yaşantılar yoluyla şekillenir, gelişir ve kendini zaman içinde düzenler. Jung’a göre ise benlik bütün kişiliğin merkezidir. Benliğin görevi “gerçeği tanımak, uyum sağlamak çevreden gelen uyarıcıları algılamak, seçmek, saklamak, hatırlamak, düşünmek, kavramları değerlendirmek, karşılaşılan engellere çözüm yolu bulmak, geleceğe ilişkin tasarımlar yapmak, savunma mekanizmaları geliştirmektir”. Erikson’a göre ergenlikteki en önemli değişim kimlik karışıklığıdır. Çocukluktan yetişkinliğe geçiş sürecinde kendisi ve gerçek kimliği konusunda kaygı ve arayışları onda ciddi sarsıntılara ve zaman zaman denetimlerini kaybetmelerine yol açabilmektedir.⁹⁷

İşte sosyo-kültürel sistemde var olan benlik ancak kimliğini elde ederse bir anlam kazanır. Ancak benlik kimliği öyle kolay kazanılan bir şey değildir. Çoğu insan büyük bunalımlar yaşayarak, çeşitli çatışmalardan geçerek kimlik oluşturmaktadır. Kimlik problemi özellikle gençlerde görülen bir karmaşadır. İşte tüm bu bunalım ve kimlik problemlerine din bir çözüm yolu sunmakta, insanlar bu tür problemler karşısında dine ve inançlara yönelmektedirler. Aslında dinin en önemli gayelerinden biri de sağlam karakterli insanlar yetiştirmektir. Bu karakterdeki insanları yetiştirmek de üstün değerlerin benimsenmesine bağlıdır. Din bu değerleri insanlara sunmak suretiyle kimlik arayışına ve bütünlük arzusuna da cevap vermektedir.

Orta yaşlarda ise bütünlük bunalımı yaşanır. Bütünleşmiş bir kişilik oluşumu uzun vadeli hedefleri göze almak ve başkalarının ihtiyaçlarına ilgi duyarken eğilimi ile çok yakından ilgilidir. Kişilik bütünleşmesi daha basit ve daha temel ihtiyaçların daha yüksek seviyede ve uzun vadeli planlarca kontrolü olarak görülebilir. Din bu noktada

⁹⁶ Hayati Hökelekli, Din Psikolojisi, s.106.

⁹⁷ Ali Ulvi Mehmedoğlu, Kişilik ve Din, s.49, 50, 89.

kişilere tutarlı bir kimliğin modellerini ve yaşama şeklini teklif etme sureti ile katkıda bulunur.⁹⁸

a.d) Sıkıntı ve Dini Güvenlik

Sıkıntı özü itibariyle şuur dışıdır ve ele avuca sığmayan çok şekilli bir psikolojik gerçekliğe sahiptir. İnsan tabiatına bağlı olarak sıkıntı karşısında şu iki tepki verilir: Kaçma tepkisi ve sorumluluğu yüklenme tepkisi. Kaçma tepkisi de ya dine sığınma ya da sefahat ve eğlenceye dalmayla sonuçlanır.⁹⁹

Sıkıntı ve endişe daha çok kişinin kendini güvende hissetmediği zamanlarda ortaya çıkan bir durumdur. Örneğin maddi sıkıntılar, hastalıklar, ölümler gibi insanı tehdit eden ciddi durumlar insanı üzüntüye sevk eder. Bu üzüntüler neticesinde sıkıntı baş gösterir. Yapılan pek çok araştırma kişilerin sıkıntılı zamanlarında dine daha çok yöneldikleri özellikle dua davranışlarında yükselme olduğunu göstermektedir. Dini duyguların yoğunlaşmasının depresyon ve kaygı hallerini azalttığı da yine yapılan araştırmalarda gözlenmiştir. Ancak tüm bunlar dini sadece sıkıntılı zamanlarda sığınacak, kaçılacak bir olgu olarak görmeye sevk etmemelidir. Çünkü sıkıntı vasıtasıyla Allah'a başvurma bir kaçma, koy verme değil bu olumsuz duyguların aşılmasına bağlı olarak gerçekleşen gerçek bir dini tutumdur.¹⁰⁰

Olaya kadın psikolojisi yönünden bakılacak olursa kadınlar, duygusal travmalara meyilli olup kendilerine yapılan haksızlıkları, kötü olayları kolay kolay unutmadıklarından çoğu zaman mazide takılıp kalmaktadırlar. Ayrıca ataerkil bir toplumda erkeklige uyarlanmış kültürümüz kadınların kendilerini özgürce ifade etmelerine, ortaya koymalarına ve bireyselliklerine ket vurmaktadır. Evlilik hayatlarında kişiliklerinden, bireysel gelişimlerinden büyük ölçüde özveride bulunan hatta eşinin ve çocuklarının isteklerine karşı kendini adeta feda eden kadın,¹⁰¹ kendini bunalım ve sıkıntılarının içinde bulmakta sonuçta bu sıkıntıda kurtulmak için kendini dine adayabilmektedir.

Şunu da unutmamak gerekir ki sıkıntı, kaygı, endişe, korku gibi duygular her zaman Allah'a yaklaşma ile sonuçlanamamakta kişi bazen de bütün bu olumsuzlukları hak etmediğini düşünerek isyan edebilmektedir.

⁹⁸ Hayati Hökelekli; Din Psikolojisi, s.110-111.

⁹⁹ Hayati Hökelekli; Din Psikolojisi, s.112.

¹⁰⁰ Hayati Hökelekli; Din Psikolojisi, s.115.

¹⁰¹ Karen Horney; Kadın Psikolojisi, Çev. Selçuk Budak, Öteki Yayınevi, İstanbul 2007, s.101.

a.e) Anlama İsteği

İnsan akıl yürüten, düşünen, çevresindeki olayları anlamak isteyen bir varlıktır. Henüz çok küçük (4-5) yaşlardan itibaren çeşitli sorularla bu anlama isteğini ve merakını ifşa eder. Elbette yaş ilerledikçe ve bilişsel gelişim devam ettikçe sorular daha da karmaşık hale gelmektedir. Dünyanın başlangıcı, insan ve evrenin oluşumu, varoluşsal problemlerle ilgili sorular, ölümün bir son olup olmadığı, bilim insanlarının açıklayamadığı olaylar, hayatın gayesi v.s gibi pek çok soruyu zihninde cevaplamaya çalışan birey bir arayışa girmekte neticede dine yönelmektedir.

E.Fromm, insanın kendisinin ve varoluşundaki anlamın hesabını kendi kendisine vermek zorunda olduğunu belirtir.¹⁰² İnsan yaratılışı gereği anlam arayan ve anlam bulmaya yönelen tek varlıktır. Hakikat arayışındaki insan, en önemli adımı kendini ve varlık âlemini sorgulayarak atmaktadır. Hayat nedir, anlamı amacı nedir, niçin yaratıldık, ölüm ve sonrası gibi sorular çoğu zaman bireyde gerginlik yaratan sorulardır. Varoluşsal soru sormak ya da varlığı sorgulamak en genel anlamıyla kendi kişiliğini ve dış dünya ile ilişkilerini süzgeçten geçirmek demektir. Gerek hakikat arayışı noktasında gerekse varoluşsal sorulara cevap bulma arayışında insan, içine düşmüş olduğu gerginlikten kurtulmak amacıyla bazen bilime bazen ideolojilere veya sistematik olmayan düşüncelere zaman zaman da dinin mesajlarıyla çözüm aramıştır. Yapılan araştırmalara göre insan içinde yaşadığı psikolojik ve çevresel oluşumları anlamlandırmak ve zorlukları kabul edilebilir hale getirmek için kendine çeşitli çıkış yolları arar. Din de çoğu zaman bu yollardan biri olmaktadır.¹⁰³ Kâinatın bir parçası olan insan bu kâinat içindeki yerini ve konumunu sağlıklı bir biçimde tespit etmek durumundadır. Eğer insan bunu mitoloji ya da inanç sistemleri ile yapacak olursa kendini emin hissedeceği gibi varlığının anlamı yanında kendini çepeçevre kuşatan evrenin anlamını da kavrayabilir.¹⁰⁴

Bu anlama isteği ve merakı bu noktada kişiyi tatmin edici cevapların peşinden sürüklemekte, neticede birey sorularının cevabını tatmin edici biçimde dinde buluyorsa dine yönelmektedir.

¹⁰²Hüseyin Peker; Din Psikolojisi, s.80-81.

¹⁰³ Abdülkerim Bahadır; İnsanın Anlam Arayışı ve Din, s.21-29.

¹⁰⁴Recep Yaparel; 20-40 Yaşlar Arası Kişilerde Dini Hayat İle Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma, s.25.

a.f) Dini Motivasyon Olarak Ölüm

Hiç şüphesiz ölüm düşüncesi ve ölümden korkmak dini hayatı etkileyen en önemli motivasyonlardan biridir. Yaşama arzusu insanda doğuştan gelen bir istektir. İnsan ölmek, yok olmak istememekte, ölüm; kaygı ve endişeye sebep olmaktadır. Ölmek ve yok olma korkusu insan davranışlarında her zaman birinci derecede rol oynamış, insanlar ruhun ölmezliğine inanarak bu korkudan kurtulma yollarını araştırmışlardır.

Dinin kaynağıyla ilgili yapılan pek çok araştırma vardır. Mesela Freud dini korku ve çaresizlik temeline dayandırırken, Bergson ise dini zekânın ölümü kaçınılmaz olarak tasavvur etmesine karşılık tabiatın savunucu bir tepkisi olarak ifade eder. Din ona göre korkudan ziyade korkuya karşı bir tepkiyi ifade etmektedir. İslam'a göre dinin kaynağı yani dini hükümlerin koyucusu yalnız Allah'tır. Din Allah tarafından konulmuş ilahi bir kanun ve sistemdir. Bu kanun ve sistem, insanların doğruya ulaşmaları için peygamberler aracılığıyla insanlığa ulaştırılmıştır. Fakat ölüm ve ondan duyulan korku, kaygı dini inanç ve ibadetlerde etkili bir motivasyon kaynağıdır. Ölüm fenomeni, insanın düşünce hayatı üzerinde bir takım değişikliklere sebep olmakta, ölümü düşünen insan ötesini de düşünmek ihtiyacı hissetmektedir. Bu da doğal olarak kişiyi Allah, ahiret, sorumluluk, ceza, mükâfat olgularına götürmektedir.¹⁰⁵ Allport'a göre en büyük korku ölüm korkusudur. Çünkü yeryüzündeki canlılar arasında sadece insanoğlu öleceğini bilmektedir.¹⁰⁶

Dini tamamen insana özgü ve içgüdüsel bir durum olarak gören Jung'a göre dinlerin çoğunun amacı nihai ölüm amacına hazırlanmaktır.¹⁰⁷ Jung kendi ifadesiyle hayatın akşamı dediği yaşlılık döneminde ölümden sonra bir hayatın varlığına inanılmasını zorunlu görmektedir. O bu konuda "Ölümden sonraki hayatla ilgili olarak herkes bir anlayış geliştirmelidir. Böyle bir anlayışın yokluğu kişi için hayati bir kayıp olacaktır." demektedir. Bu inanç bireyi uğruna çaba harcayacağı bir amaca yöneltmektedir. Yine Jung'a göre ölüm bir son değil bir amaçtır.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Faruk Karaca; Ölüm Psikolojisi, Beyan Yayınları, İstanbul 2000, s.243-244.

¹⁰⁶ Gordon W. Allport; Birey ve Dini, s.29.

¹⁰⁷ Ali Ayten; Psikoloji Ve Din, s.48.

¹⁰⁸ Bilal Sambur; Bireyselleşme Yolu, Elis Yayınları, Ankara 2005, s.195.

Dini inancın gelişmesinde en önemli faktörlerden biri insanın değer verdiği birisini kaybetmesidir.¹⁰⁹ Yani kişi sadece kendi ölümünü düşünmekten etkilenmemekte çevresindeki çok sevdiği kişilerin ölümleri de kişide ciddi sarsıntılara sebep olmaktadır.

Kur'an-ı Kerim ise sıkıntılı ve zor durumlarda özellikle ölümle karşı karşıya gelindiğinde insanların tavrını şu şekilde ifade eder: "Nihayet onlardan birine ölüm gelip çattığında Rabbim beni geri gönder der."¹¹⁰

Bazı araştırma bulgularına göre insanlar, hayatın sonlarına doğru ölümün yaklaştığını hissettikçe yok olma korkusunu yenmek ve mantıklarının halledemediği problemleri çözebilmek amacıyla dine yönelmektedirler. Dini duygularda bir artış olmasa da daha önce kazandığı dinsel davranışlarını, alışkanlıklarını sürdürmektedirler.¹¹¹

Her şeyden önce ölüm çok zor kabullenilen bir gerçektir. Çünkü insan kendi yok oluşunu ve tükenişini düşünmek bile istemez. İşte din bu noktada insana büyük bir yardım sunmaktadır. Tanrıya inanma ve sığınma ölümü kabullenmede en önemli unsurlardan birisi olmakta, din insana bir gelecek vaadinde bulunarak ölümsüzlüğe erişmesine imkân tanımaktadır.¹¹² Yani din ahiret hayatıyla ilgili yaptığı açıklamalarla bireyin ölüm karşısındaki çaresizliğine çıkış yolu ve teselli imkânı sunmaktadır. Ciddi biçimde yeniden dirileceği ümidini taşıyan kişi ölüme daha pozitif bakabilmekte ancak bu dünyadaki sorumluluklarının hesabını vereceğini bilme, yargılanma, mahkeme, kendini ibadetlerini yapamadığı için suçlu ve günahkâr olarak görmek, kişileri ölümden korkmaya sevk etmektedir.

Bir inanca sahip olup da, inancının gereğini yerine getirmeyen insanlar, hiç inanmayanlara göre daha çok ölüm korkusu hissetmektedir. Bu durum inandığı halde ibadetlerini yerine getirmemekten kaynaklanan suçluluk duygusunu da desteklemektedir. Bu anlamda kadınlar hem daha sık dini pratiklere katılım oranı hem de daha çok korku sergileyebilmektedirler.¹¹³

İnsanlar genelde ölümle ilgili şu dört değişik tutum içine girmektedirler. Bunlar;

a) Dünyevi şeylere dalıp ölümle hiç ilgilenmemek yani ölüme meydan okumak

b) Belirli bir inanca sahip olup ancak ölüm fikriyle uzlaşmamak

¹⁰⁹ Belma Özbaydar; Din Ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine, Baha Matbaası, İstanbul 1970, s.15.

¹¹⁰ Mü'minun 23/99 konu ile ilgili olarak bk. Münafikun 63/10, Nisa 4/18, Mü'minun 23/100, Nisa 4/159.

¹¹¹ Neda Armaner; Din Psikolojisine Giriş, s.136.

¹¹² Faruk Karaca; Ölüm Psikolojisi, s.252.

¹¹³ Faruk Karaca; Ölüm Psikolojisi, s.257-264.

c) Ölümü sevip arzulamak kabullenmek

d) Ölümü inkâr etmek

İnanan insanlar anlaşıldığı kadarıyla ölüm problemini şuurlarında daha canlı tutmakta ve problemi ahiret hayatına daha çok önem vererek halletmeye çalışmaktadırlar.¹¹⁴

İnanmayan veya dindar olmayan insanlar ise ölümü hayatın tabii bir sonucu olarak görmekte ve tüm enerjilerini bu dünyadaki uğraşlara yöneltmektedirler. Böylece bir savunma mekanizması gerçekleştiren bu tür insanlar bunu da maskeleyme ve bastırma şeklinde ortaya koymaktadırlar. Maskeleyme kişinin ölümü hatırlamayacak şekilde kendini meşgul etmesi, bastırma ise ölümü şuur dışına çıkarıp düşünmeme hatta ölüm yokmuş gibi davranma şeklini ifade eder.¹¹⁵

Biyolojik olarak bedenin yaşama gücünü kaybetmesinden ibaret olan ölüm olayına toplumda genelde “Allah’ın emri” “taktır-i ilahi” “alın yazısı” diye nitelendirilmektedir. Bunun yanında ölüm sevilen kişinin kaybı aynı zamanda bu olayın er geç kendi başına da geleceğinin hatırlanmasıdır.¹¹⁶

Neticede ölüm karşısında takınılan tutum kişilerin dini algılamalarına kişilik yapılarına psikolojik yapı ve mizaçlarına dindarlık derecelerine ve elbette içinde buldukları kültürün etkisiyle farklılaşmaktadır. Bunun sonucunda da kimileri için ölüm bir yok oluş, kimileri için ise yeni bir hayata başlangıç olmaktadır.

D) GELİŞİM DÖNEMLERİ ve DİN

Doğumla başlayıp ölümle noktalanın insan hayatı bir bütün olmakla beraber bir takım dönemleri içerir. İnsan üzerine yapılan tüm çalışmalar araştırmacıları belli yaş ve dönem ayırımına sevk etmiştir. Nitekim konu dini davranış ve motivasyonlar özelde de araştırdığımız Kur’an Kursuna devam motivasyonları olunca da yaş ve dönem ayırımı kaçınılmaz olmaktadır.

Gelişim özellikleri bakımından birbirinden farklı çeşitli devreler vardır. Psikologlar bunları en genel yapıda çocukluk, gençlik, yetişkinlik ve yaşlılık diye ayırmaktadırlar. Burada araştırma konusunu teşkil eden 18-50 yaş arasını yani gençlik, yetişkinlik

¹¹⁴ Faruk Karaca; Ölüm Psikolojisi, s.265.

¹¹⁵ Hayati Hökelekli, Din Psikolojisi, s.100.

¹¹⁶ Ünver Günay; Erzurum ve Çevre Köylerde Dini Hayat, s.203.

dönemlerini ve genel özelliklerini ayrıca bu özelliklerin dini yaşantıya nasıl yansıdığı kısaca ele alınacaktır.

a) Gençlik (17/21)

Gençlik, konumu itibariyle çocukluk ve yetişkinlik arasında kalan bir dönemdir. Çocukluktan çıkışın ve yetişkinler dünyasına hazırlığın yapıldığı ve dolayısıyla kendi içinde pek çok buhranı, bunalımı barındıran zorlu bir dönemdir. Yaklaşık olarak 12-21 yaş aralığını kapsayan bu dönem kendi içinde de ergenliğin başlangıcı (11-13), ilk ergenlik (14-16) ve son ergenlik (17-21) olmak üzere üçe ayrılır.¹¹⁷

Yapılan bu araştırma konu olarak son ergenlik döneminden itibaren yetişkinliğin tamamını kapsadığından bu dönemle ilgili özellikler aşağıda ele alınacaktır.

Ergenliğin ilk yıllarında ne çocuk ne yetişkin olan birey yaşadığı bu bunalımlı dönemi son ergenlikle beraber yavaş yavaş atlarmaya başlar. Taşkınlıklar azalır, yetişkinlerle olan ilişkiler düzelmeye başlar. Duygusal ve katı tutumlar yerini daha hoşgörülü ve gerçekçi bir anlayışa bırakır.¹¹⁸ Çocukluktan gençliğe geçiş her zaman olmasa da genelde bir isyan dönemidir. Yaklaşık olarak bütün çocukların üçte ikisinin kültürün ve anne babanın öğrettiğine tepkide bulunduğu değişik çalışmalar ortaya koymuştur. Genel olarak kız çocukları daha erken ergenlik tecrübelerini yaşadıkları için isyan dönemi erkek çocuklarına göre daha erkendir.¹¹⁹

Yaklaşık olarak 17-18 yaşlarında başlayıp beş yıl kadar süren, yetişkinliğe geçiş olarak nitelenen bu dönem ergenlik yaşam yapısına son vermek ve yetişkinlik öncesi çevreyi terk etmek gibi sorumluluklar yüklemektedir. Bu değişim bireyde dengesizlik, kaybetme hissi, korku ve gelecekle ilgili güvensizlik duygularına neden olmaktadır.¹²⁰

Din konusuna gelindiğinde bireyde bir takım değişmelerin görüldüğü gözlenir. 13-17 yaş aralığındaki ergenler genellikle çocuklukta edindikleri dini duygu ve düşünceleri sıkı bir eleştiriden geçirme eğilimindedirler. Bu da göstermektedir ki bu dönem dini şuurun uyanışı yanında dini şüphe ve çatışmaları da beraberinde getirmektedir.¹²¹

¹¹⁷ Ali Ulvi Mehmedoğlu; Kişilik ve Din, s.89.

¹¹⁸ Hüseyin Peker; Din Psikolojisi, s.174.

¹¹⁹ Gordon W. Allport; Birey ve Dini, s.51.

¹²⁰ Recep Yaparel; 20-40 Yaşlar Arası Kişilerde Dini Hayat İle Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma, s.7.

¹²¹ Neda Armaner; Din Psikolojisine Giriş, s.97-98.

Ergenliğin son döneminde bütün bu bocalamalardan sonra genç ya çocuklukta dini değer ve inançlarını bırakıp yeni bir inanç dünyası oluşturur ya da aileden aldığı dini değerleri olduğu gibi veya çok az değişiklikle kabul eder. Tabii ki gençlerin bu tercihi yapmalarında arkadaşları, aileleri, toplumdaki etkin cemaat veya dini gruplar, aldıkları din eğitimi, öğretmenler, etkili olmaktadır. Elbette ki bazı gençler de yine yukarıda sayılan sebeplerden dolayı dine karşı büsbütün ilgisiz kalmakta hatta reddetme eğilimine girmektedirler.¹²²

Yirmili yaşların ilk yılları hayatın en az dindar olunan dönemi olarak tanımlanmaktadır. Bu tespit daha çok ibadetlere katılımdaki düşüş, dini faaliyetlere ilgisizlik göz önüne alınarak yapılmaktadır.¹²³ Yapılan araştırmalar yirmili yaşlardaki gençlerin daha az dindar olduklarını ortaya koymaktadır. Çünkü genç henüz evlenmemiş, aile sorumluluğu yüklenmemiş, dinin rolünü görmemiştir. Ayrıca anne babasının dindarlığını değerlendirecek yeni bir bakış açısı geliştiremediklerinden genellikle otuzlu yaşlardan sonra bireyler anne baba modelinin o kadar da kötü bir model olmadığına karar verirler.¹²⁴

b) İlk Yetişkinlik (22/40)

Ergenliğin bitimiyle başlayıp hayatın sonuna kadar devam eden insan gelişiminin genel adına yetişkinlik denir. Psikologlar yetişkinliği de kendi içinde ilk yetişkinlik veya genç yetişkinlik, orta yetişkinlik veya orta yaş, son yetişkinlik veya yaşlılık olmak üzere üçe ayırmaktadırlar.¹²⁵ Artık bu safhadaki birey kadın olsun erkek olsun kendi sorumluluklarının bilincine ermiş olmalıdır.¹²⁶

Yetişkinliğin kendine özgü son derece karmaşık durumları vardır. Kişi ergenlikten yetişkinliğe geçerken bu iki uç arasında kesin bir süreksizlik yaşamaktadır. W. James'e göre "çoğumuzda karakter otuz yaşına gelince alçı gibi katılaşır." Allport ise yetişkinliği insan hayatının en problemlili dönemi olarak görmektedir. Beklenti ve gerçekler arasındaki fark ve bunun sonucunda gelen kaygı bu dönemi en problemlili dönemlerden

¹²² Hayati Hökelekli; Din Psikolojisi, s.280-281, Hüseyin Peker; Din Psikolojisi, s.174-175, Neda Armaner; Din Psikolojisine Giriş, s.100-108.

¹²³ Recep Yaparel; 20-40 Yaşlar Arası Kişilerde Dini Hayat İle Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma, s.55.

¹²⁴ Gordon W. Allport; Birey ve Dini, s.59.

¹²⁵ Ali Ulvi Mehmedoğlu; Kişilik ve Din, s.93, Hayati Hökelekli; Din Psikolojisi, s.281, Feriha Baymur; Genel Psikoloji, s.63.

¹²⁶ Neda Armaner; Din Psikolojisine Giriş, s.111.

biri yapmaktadır.¹²⁷ Jung'a göre bu dönemde birey sosyalleşme, geleceğe dair kararlar verme, ilgi alanlarını belirleme gibi birçok problemle karşı karşıyadır. Bu problemleri aşmak için de bireyde güçlü bir irade ve etkili karar alma yeteneği olması gerekir. Hayatın gerçekleri ve zorlukları karşısında birey ayrıca toplumdaki gelen beklentileri de karşılamak zorundadır. İş bulma, aile kurma, eğitimini tamamlama gibi tamamen dışsal işleri gerçekleştirmek için yoğun bir enerji sarf eder.¹²⁸

Bu dönem bireyin dini hayatında yeni bir yapılanmaya gitmesinin yanında pek çok gelişme ödevlerini de barındırmaktadır. Bunlara kısaca şöyle sıralanabilir. Eş seçme, evlendiği kişi ile hayatını sürdürebilme, ana-baba olma, çocuk yetiştirme, ev idare edebilme, geçim sağlayacak bir iş sahibi olabilme, sosyal sorumlulukları alabilme, durumuna uygun bir sosyal gruba katılabilme.¹²⁹ Yetişkinlik döneminin başlarında ilgi duyulan konular ve etkinlikler zamanla derinleşerek kökleşirken hoşlanılmayanlardan ise uzaklaşmaktadır. Yani çocukluk ve ergenlikte sık sık değişen ilgiler yetişkinlikle beraber kalıplaşmaktadır.¹³⁰

Bu dönemde stres ve kaygıya neden olan durumların başında bu dönemde karşılaşılan görevlerin yapıları gereği güç ve çelişkili olmalarıdır. Yani birey bu dönemde en kalıcı seçimleri yapmak zorunda kalmaktadır. Ayrıca kişi içten bir ilişkiye girmenin yanında benliğini kaybetme korkusu yaşamaktadır.¹³¹

İşte birey tüm bu sorumlulukların ve yerine getirmesi gereken ödevlerin ağırlığıyla başladığı yetişkinlik yolcuğunda kısa bir süre dini ilgisizlik yaşasa da tüm bu sorumluluklar onu daha sonra tekrar dine meyletmektedir. İnsan sürekli olarak öğrenme, öğrendiklerini geliştirme ihtiyacı hisseder. Bu durum yetişkinlerin de sürekli bir arayış içinde olmalarına sebep olmaktadır. Ayrıca ekonomik ve teknolojik gelişmeler yetişkinlerin ihtiyaçlarını artırmış ve çeşitlendirmiştir. Yani yetişkin bireyler de sürekli bir doyum arayışı içindedirler. Bu durum onları yeni soruları yanıtlamaya, yeni sorunları çözmeye itmektir.¹³² İşte bu noktada din bir çözüm yolu olarak karşımıza çıkmaktadır.

¹²⁷ Bekir Onur; Gelişim Psikolojisi, s.146.

¹²⁸ Bilal Sambur; Bireyselleşme Yolu, s.188-190.

¹²⁹ Feriha Baymur; Genel Psikoloji, s.63.

¹³⁰ Eşref Kılıç; Halk Eğitiminde Kuram ve Uygulama, T.O.A.İ.E.Y, Ankara 1981 s.23.

¹³¹ Recep Yaparel; 20-40 Yaşlar Arası Kişilerde Dini Hayat İle Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma, s.14.

¹³² Eşref Kılıç; Halk Eğitiminde Kuram ve Uygulama, s.28-29.

Ülkemizde yapılan pek çok araştırma göstermektedir ki ilk yetişkinlik döneminin başları dine karşı ilginin en az olduğu dönemdir. 18-30 yaşları arasında dini faaliyet ve uygulamalarda bir düşüş ilerleyen zamanlarda tekrar bir artış gözlenmektedir. Dönemin sonlarına doğru tekrar dini bir ilginin oluşmasında ise evlenip aile kurmak, çocuk sahibi olmak ve onların sağlıklı büyümeleri, kişilik gelişimleri ve eğitimlerine dair endişeler rol oynamaktadır.¹³³

Otuzlu yaşlar hayatın artık daha ciddi daha bağlayıcı bir hale bürünerek hayattan beklentilerin gerçekleştirilmesi hususunda acele edildiği ve geç kalma endişesinin ağır bastığı bir dönemdir. Yine bu dönem bireyin içsel tarafı ve benliğin bastırılan yönlerinin önem kazandığı bir dönemdir. Yine otuzlu yaşların sonunda bir durulma ve kendisi ve içinde yaşadığı dünya ile ilgili olarak gerçekçi bir bakış açısı kazandığı dönemdir.¹³⁴ Bu dönemde birey çocukluktan itibaren biriktirdikleriyle kendisine bir hayat felsefesi oluşturur. Dine karşı da belirli bir tutum oluşturur ve hayat boyu bunda pek az değişiklik yapar.

c) Orta Yaş Dönemi (40/60)

40-60 yaşlarını kapsayan bu dönem insan hayatının en kritik dönemlerinden birini oluşturmaktadır. Her dönemin olduğu gibi bu dönemin de kendisine has bir takım gelişme ödevleri vardır.¹³⁵ Bunlar, yetişkinlere özgü sosyal ve ulusal sorumlulukları alma, ekonomik yaşam koşullarını kurup sürdürme, çocuklarını yetiştirme ve rehberlik yapma, orta yaşın fizyolojik değişikliklerine uyum gösterme, eşi ile geçinebilme, yaşlanan anne-babaya uyum gösterebilmedir.

Orta yaşa “kriz” gözüyle bakılması bu yaş aralığında oluşan çeşitli fiziksel ve ruhsal değişikliklerden kaynaklanmaktadır. Bu dönemde kendini gösteren hastalıklar, bedensel güç kaybı gibi fizyolojik değişiklikler bunun yanında motivasyon eksikliği önemli psikolojik değişimlere neden olmaktadır.

Bu dönemde bir anlamda kişinin hayatına ayna tutup baktığı ve kendi kendisiyle hesaplaştığı bir dönemdir. İnsan hayatını iki döneme ayıran Jung ilk dönemi yani 35-40 yaşlarına kadar olan dönemini güneşin doğup en yüksek noktaya tırmandığı öğle öncesine, ikinci dönemi ise güneşin tepe noktasından batışına kadar olan öğleden

¹³³ Ali Ulvi Mehmedoğlu; Kişilik ve Din, s.95-97, Neda Armaner; Din Psikolojisine Giriş, s.129.

¹³⁴ Recep Yaparel; 20-40 Yaşlar Arası Kişilerde Dini Hayat İle Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma, s.15-16.

¹³⁵ Feriha Baymur; Genel Psikoloji, s.63.

sonrasına benzetir. Hayatın ilk döneminde canlı kalabilmek için gerekli olan ihtiyaçların temini için uğraşan insan, ikinci dönemde ise ilgisini kendi iç dünyasına yöneltir ve bütünlük hissine ulaşır.¹³⁶ Yapılan araştırmalar bireysel hayatın anlamı ile ilgili sorgulamaların daha çok 25-45 yaş aralığındaki bireylerde olduğunu göstermiştir. Yine eldeki bulgulara göre kadınlar üstlendikleri cinsiyet rolleri açısından erkeklere göre engellemelerle daha fazla karşılaşmakta, yani nevrotik bozukluklarla daha çok yüz yüze gelmektedirler. Kadınların özellikle yetişkinlik döneminde yaşanan yalnızlaşma, güçten düşme, menopoz, orta yaş krizi gibi sorunlar nedeniyle erkeklere oranla daha düşük bir anlamlılık düzeyine sahip oldukları tespit edilmiştir.¹³⁷

Orta yaşa gelinceye kadar evlilik, iş, kariyer gibi alanlar için çaba sarf eden birey bu yaşlarda büyük bir boşluğa düşebilir. Daha önce kendisi için çok önemli olan konular artık eski önemini taşımayabilir. İşte bu derin psikolojik boşluğun içinde hayatın yaşamaya değer yanlarını bulmak birey için krizlere neden olabilmektedir.

Jung'a göre birey hayatının ilk döneminde dışsal, sosyal, materyal ihtiyaçları karşılamak için tüm enerjisini harcarken orta yaşa geldiğinde psikolojik kişiliğini geri bıraktığının farkına varır. Bu farkına varış da kişi de bir krize yol açar. İşte böyle bir kriz ortamında birey dine daha da yakınlaşmakta üstünlüğünü kaybeden değerlerin, ilgilerin yerini din almaktadır. Böylece bireyin dini duygularında uyanış ve maddi, dünyevi alandan uzaklaşıp manevi alana yönelme gerçekleşmektedir.¹³⁸ Nitekim Kur'an Kursuna gelen öğrencilerin büyük çoğunluğunun orta yaş ve üstü öğrenciler olması da bu anlamda dikkat çekicidir.

Bu dönemdeki en önemli sorunlardan biri de ferdin gerçekten hayattan beklediklerinin gerçekleşmesi için geliştirdiği hayat yapısının uygun olup olmadığıdır. Eğer mevcut hayat yapısı uygun değilse kişi başarısızlık hissine kapılarak hayal kırıklığı yaşamaktadır. Yine bu dönemde birey gençlik idealleriyle şu an elinde bulunanları karşılaştırır. Hayattan beklentileri, neler elde ettiği ve ikisi arasındaki farkı karşılaştırarak bir nevi kendi kendisiyle hesaplaşır. Ulaştığı sonuçlar eğer bireyi tatmin etmiyorsa kişi hayal kırıklığına uğrar ve orta yaşa uyumu daha da zorlaşır. Ancak eğer kişi eksiği ile hatasıyla sevabıyla kendini kabullenip bu krizi atlatabilirse kendi

¹³⁶ Ali Ayten; Psikoloji ve Din, s.54-55.

¹³⁷ Abdulkerim Bahadır; İnsanın Anlam Arayışı ve Din, s.68-70.

¹³⁸ Bilal Sambur; Bireyselleşme Yolu, s.190-192.

derinliklerini keşfeder ve kendisiyle beraber diğerk insanların eksikliklerini, zaaflarını daha kolay kabullenir.¹³⁹

¹³⁹ Recep Yaparel; 20-40 Yaşlar Arası Kişilerde Dini Hayat İle Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma, s.19-21.

II. BÖLÜM

BULGULAR ve YORUMLAR

A. ARAŞTIRMA ALANIN GENEL ÖZELLİKLERİ

Keçiören ismine ilk olarak Ankara Mufassal Tahrir Defteri'nde rastlanılmaktadır. 1463 tarihli kayıtlarda Karye-i Kiçiviran Tabi-i Kasaba olarak geçmektedir. Bu kayıtlar rivayetlerden öte belgeli kayıtlardır ve eski Türkçe'de "Kiçi", "küçük" demektir. Kiçiviran da küçük viran yer anlamındadır. Zamanla da Kiçiviran Keçiören'e dönüşmüştür. Diğer rivayete göre Keçiören ismi söylenip yazıldığı gibi, "Keçilerin ören yeri" kelimesinin birleşmesinden oluşur. Ankara Keçisi'nin otlak yeridir ve daha önceleri kullanılan tarihi yerleşim yeri anlamında ören kelimesi ile birleşmiştir. Keçiören'in ilk resmi yazılı kaydını Fatih Sultan Mehmet Han yaptırmıştır. Tarihi 1200-1300 yıllarına dayanan Keçiören, Kalaba (Galebe), Etlük ve Ovacık köylerinin arazilerinin gelişmesinden sonra 1936 yılında bucak (nahiye) oldu. Keçiören 1966 yılında Altındağ ilçesine bağlandı, 1984 yılında ilçe oldu. Keçiören'in ilçe belediye sınırları içinde 43 mahallesi bulunmaktadır. 30 Kasım 1983 tarihli ve 2983 sayılı kanunla ayrı bir ilçe haline getirilen Keçiören'in sınırları İçişleri Bakanlığı'nın 13/81 sayılı kararıyla tesbit edildi. 58,66 km² büyüklüğe sahip olan Keçiören ilçesi, doğu ve güneydoğudan Altındağ, güney ve batıdan Yenimahalle, kuzeybatıdan Kazan, kuzeyden de Çubuk ilçeleriyle çevrili olup, ilçenin doğusunda Hüseyin Gazi Dağı ve 1985 m yüksekliğindeki İdris Dağı, kuzeyinde Karyağdı Dağı ile Ufuktepe ve batısında Yükseltepe bulunur. Çubuk Çayı Keçiören ilçesini kuzey-güney yönünde ikiye bölerken, Hatip ve Ankara Çayları ise güneyden geçer. İlçenin nüfusu 2007 genel nüfus sayımına göre 843.535'dir. Bunun 746.361'i ilçe merkezinde, 97.174'ü ise kasaba ve köylerde yaşamaktadır. Keçiören 1950'lere kadar yoğun bir yapılaşmaya maruz kalmamıştır. Keçiören ve Etlük Bölgesi Ankara'nın yaşadığı hızlı şehirleşmenin uzun süre dışında kalmıştır. 1920'lere kadar çekirdek kent halinde kalan Ankara'ya başkent oluşu ile birlikte hızlı bir nüfus akışı başlamış. Planlı şehircilik anlayışı uygulanamamıştır. 1927'lere kadar 20-30 bin arasında olan nüfus 74 bini aşmış, plan dışı bırakılan eski şehir alanları, Altındağ Tepeleri, Akköprü Bölgesi ile bataklık

alanların varlığı gecekondular yapmak için cazip hale gelmiştir. 1951'lerden sonra Keçiören orta gelirli insanların oturduğu bir semt olmuştur.¹⁴⁰

B. ANKETE KATILAN ÖĞRENCİLERLE İLGİLİ BİLGİLER

Bu bölümde öncelikle öğrencilerin kimlik bilgilerine yer verilecek, daha sonra aileleri ve sosyo-ekonomik durumlarına ait bilgiler aktarılacaktır. Bundan sonra da günlük hayatları ve devam ettikleri kurslarla ilgili elde edilen sonuçlar açıklanacaktır.

1) Örneklemin Değişkenlere Göre Dağılımı

a) Yaş Durumu

Araştırmaya toplam 200 öğrenci katılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilerin yaş aralıklarına göre dağılımları Tablo1'de görülmektedir.

Tablo 1 Yaş Grupları Dağılımı

Yaş	Sayı	%
18-21	54	27,0
22-29	26	13,0
30-39	54	27,0
40-50	66	33,0
Toplam	200	100,0

Ankete katılan öğrencilerin 40-50 yaş aralığında yoğunlaştıkları görülmektedir. 40-50 yaş aralığındaki bu grup tüm grubun %33'lük kısmını teşkil etmektedir. 18-21 yaş aralığındaki grup %27, 22-29 yaş arası %13, 30-39 yaş arası ise %27'dir. Burada 18-21 ve 30-39 yaş aralığındaki öğrenci sayısının aynı oranda çıkması dikkat çekicidir. Yaş grupları, özellikle 8 yıllık kesintisiz eğitim sonrası daha çok yetişkin bayan öğrencilere hitap eden ve bu anlamda hedef kitlesi büyük oranda değişen Kur'an kurslarına kış döneminde devam eden bayanlar göz önüne alınarak belirlenmiştir. 22-29 yaş grubu öğrenciler kurslara en az katılan öğrenci grubu olmuştur. Bu dönem aslında bireylerin dini ilgilerinde de bir düşüşün olduğu dönemdir. Bu araştırmaya katılan öğrenciler arasında bu yaş grubunun düşük katılım göstermesi de bunu desteklemektedir. İlk gençlik yıllarının özellikle son ergenlik döneminin durgunluğu dine dolayısıyla kurslara devamda bir artış oluştururken daha sonra bir düşüş ve ardından 30'lu yaşlardan sonra kademeli olarak bir artış görülmektedir. Çoğu bekar olan 18-21 yaş grubundaki

¹⁴⁰ <http://www.kecioren.bel.tr>.

öğrencilerin kurslara fazla ilgi göstermelerinin nedenlerinden biri de evlenip sorumluluk almadan Kur'an okumayı öğrenme isteğidir.

b) Doğum Yeri

Aşağıdaki Tablo 2'de görüldüğü üzere öğrencilerin %47'lik bölümü köy doğumlu olup grubun çoğunluğunu oluşturmaktadır. İkinci sırada büyükşehir doğumlular gelmekte ve bunlar %24'lük kısmı oluşturmaktadır. Şehir doğumlular %16,5'i, kasaba doğumlular %11,5'i, yurtdışı doğumlular %0,5'i kapsamaktadır. Tablo 1'deki yaş dağılımı göz önüne alındığında köy doğumluların çoğunluğu oluşturması şaşırtıcı değildir. Zira 40-50 yaş aralığındaki bayanların çoğunluğu oluşturması köy doğumluların da sayısını artırmıştır. Öğrencilerin büyük çoğunluğunun köy ve kasaba doğumlu olmasına rağmen büyükşehirde yaşamaları kendileri veya kendilerinden önceki nesillerin göç etmesi neticesinde Ankara'ya yerleşmiş olduklarını göstermektedir.

Tablo 2 Doğum Yeri

Doğum Yeri	Sayı	%
Köy	94	47
Kasaba	23	11,5
Şehir	33	16,5
Büyükşehir	49	24,5
Yurtdışı	1	0,5
Toplam	200	100,0

c) Medeni Durum

Aşağıdaki Tablo 3'de görüldüğü üzere; Ankete katılan öğrencilerin %75,5'i evli olup bekârlar %20,5'i oluşturmaktadır. Ankete katılanlardan %2'si dul, %1,5'i nişanlı, %0,5'i boşanmıştır.

Tablo 3 Medeni Durum

Medeni durum	Sayı	%
Evli	151	75,5
Bekâr	41	20,5
Boşanmış	1	,5
Dul	4	2,0
Nişanlı	3	1,5
Toplam	200	100,0

Evli öğrencilerin çoğunluğu oluşturması ankete katılanların çoğunun 40-50 yaş aralığındaki öğrencilerden oluşmasıyla açıklanacağı gibi, evliliğin insanların dini tutumlarında önemli değişiklikler oluşturmasıyla da açıklanabilir. Evlenen ve belirli sorumlulukları alan öğrencilerin daha canlı bir dini bilince sahip oldukları gözlenmiştir. Bu da öğrencilerin kurslara devamında evliliğin önemli bir motivasyon olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda evlilik beraberinde çocuk sahibi olmayı yani anneliği getirmekte annelik de kadınların kurslara devamında önemli bir motivasyon olmaktadır. Çocuklarına daha iyi bir anne olmak isteği kadınları kurslara yöneltmektedir.

d) Evlilik Yaşı

Ankete katılan ve evli olan öğrencilerin %57,1'i 15-18 yaş aralığında evlenmiştir. Özellikle yaşı 40'ın üstünde olan öğrencilerin ankette çoğunluğu oluşturması evlilik yaşını düşürmüştür. 19-22 yaş arasında evlenenler %35,3'ü, 23-26 yaş arasında evlenenler %5,8'i, 26 ve daha sonraki yaşlarda evlenenler ise %1,9'luk bölümü oluşturmaktadırlar.

Tablo 4 Evlilik Yaşları

Evlilik yaşı	Sayı	%
15-18	89	57,1
19-22	55	35,3
23-26	9	5,8
26-....	3	1,9
Toplam	156	100,0

Toplumumuzda evlilik özellikle kız çocukları için bir statü ve konum sahibi olmanın işaretidir. Evlilik kadının söz sahibi olması, fikirlerinin önemsenmesi aynı zamanda yetişkin hayatına girmek, onlar tarafından kabul edilmek demek olup, tüm bunların yanında toplumsal varlık olmanın işaretidir. Bu bağlamda evlilik yaşı da kız çocukları için önemli olup özellikle yaşı 40'ın üstünde olan bayan öğrencilerin küçük yaşlarda evlendikleri saptanmıştır. Ancak yaş grubu küçüldükçe evlilik yaşı da yükselmektedir. Aileler kız çocukları okumasa da erken evlendirmekten kaçınmaktadır. Bunda, yaşanılan yerin büyükşehir olması da etkilidir.

e) Evlilik Biçimi

Evlilik şekilleri de tıpkı evlilik yaşı gibi örneklemin yaş aralığıyla yakından ilgilidir. Tablo 5'te görüleceği üzere öğrencilerin %75'i görücü usulüyle evlenmiştir. %6,4 bir tanıdık vasıtasıyla, %16,7'si kendi kendine tanışarak, %1,9'u aile baskısı sonucu evlendiğini ifade etmiştir. Görücü usulü evliliğin bu kadar yüksek bir yüzdeye sahip olması hala toplumda yoğun biçimde uygulandığını göstermekle beraber yine ankete katılan öğrencilerin büyük çoğunlunun 30 yaşın üstündeki bayanlardan oluşması etkili olmuştur.

Tablo 5 Evlilik Biçimi

Evlilik biçimleri	Sayı	%
Görücü usulüyle	117	75,0
Bir tanıdık vasıtasıyla	10	6,4
Kendi kendimize tanışıp anlaşarak	26	16,7
Aile baskısıyla	3	1,9
Toplam	156	100,0

f) Çocuk Sayısı

Evlilik beraberinde çocuk sahibi olmayı ve yetiştirmeyi de getirmektedir. Geleneksel aile içinde çok sayıda olan çocuk sayısı değişen şartlarla beraber giderek azalmıştır. Nitekim ankete katılan öğrencilerin %50'si 1 ya da 2 çocuk sahibi iken, %41,9'u 3-4, %8,1'i 5 ve 5'ten fazla çocuk sahibidir. Eğitim ve gelir düzeyi azaldıkça çocuk sayısı artmaktadır. Anketin Ankara gibi bir şehirde yapılması da çocuk sayısının azlığında etkili olmuştur.

Tablo 6 Çocuk Sayısı

Çocuk sayısı	Sayı	%
1-2	68	50,0
3-4	57	41,9
5-....	11	8,1
Toplam	136	100,0

2) Öğrenim Durumları

a) Öğrencinin Öğrenim Durumu

Tablo incelendiğinde öğrencilerin %44,5'inin ilkokul mezunu oldukları görülmektedir. Böylelikle öğrencilerin çoğunun ilkokul mezunu olduğu ortaya çıkmaktadır. %31'i lise

veya dengi okul mezunu %11'i ilköğretim mezunu, %9'unun okur-yazar ancak ilkokul mezunu olmadıkları, %4,5'inin ise üniversite mezunu oldukları tespit edilmiştir. Ankete katılanların yaş aralıkları dikkate alındığında hem ilkokul mezunu öğrencilerin hem ilköğretim mezunu öğrencilerin olduğu görülecektir. Dolayısıyla her iki şık ayrı ayrı verilmiştir. İlkokul mezunlarını çoğunluğu oluşturması ve üniversite mezunlarının sadece %4,5 gibi çok düşük bir yüzdeyi oluşturması, Türkiye'de kadın eğitimindeki düşük seviyeyi bir kez daha ortaya çıkarırken bu çalışmanın Türkiye'nin başkentinde yapılıyor olması bu manada ayrıca çarpıcıdır. Eğitim seviyesinin düşük olması kadınların toplum içinde daha bağımlı varlıklar olmalarına neden olmaktadır. Üretmeyen ve sosyal hayatta ciddi bir varlık gösteremeyen kadınlar bu alandaki eksiklikleri başka alanlarla telafi etme eğilimi içine girmektedir. Kurslara devam etme de bu arayışın bir örneğidir. Kadınların birçoğu kurslara gelmeyi ve devam etmeyi bir ayrıcalık, bir farklılık olarak görmektedir. Çünkü kadınlar arasında Kur'an okumayı bilmek ve ev toplantılarında Yasin Suresini güzel okumak bir ayrıcalıktır. Ayrıca tablo 7 bu kurslara her seviyede öğrenim görmüş kadınların katıldıklarını göstermektedir. Kadınların eğitim seviyesi yanında ebeveynlerinin ve eşlerinin eğitim seviyeleri de araştırmamızın sonuca ulaşmasında etkili olacaktır.

Tablo 7 Öğrenim Durumu

Öğrenim durumu	Sayı	%
Okur-yazarım ancak ilkokul mezunu değilim	18	9,0
İlkokul mezunuyum	89	44,5
İlköğretim mezunuyum	22	11,0
Lise veya dengi okul mezunuyum	62	31,0
Yüksekokul veya fakülte mezunuyum	9	4,5
Toplam	200	100,0

b) Eşin Öğrenim Durumu

Eşlerin eğitim seviyesi incelendiğinde dikkate değer bir artış göze çarpmaktadır. İlkokul mezunu eş %40,8 iken, ilköğretim mezunu olanlar %14,5, lise mezunları %27, üniversite mezunları %17,1 okur-yazar olmayanlar ise %0,7'dir. Yine örneklemin yaş aralığı dikkate alınarak ilkokul ve ilköğretim seçenekleri ayrı ayrı verilmiş, ortaokul

seçeneği ilköğretim seçeneğiyle birlikte değerlendirilmiştir. Yine okur-yazar olup ilkokul mezunu olmayanlar okur-yazar olmayanlarla birlikte değerlendirilmelerine rağmen bu oranın %0,7 olması erkeklerin kadınlara oranla her yaşta daha eğitimi olduklarını göstermektedir. Aynı şekilde üniversite mezunlarının örneklem içindeki oranı %4,5 iken eşlerde bu oran % 17,1'dir.

Tablo 8 Eşin Öğrenim Durumu

Eşin öğrenim durumu	Sayı	%
Okur-yazar değil	1	,7
İlkokul mezunu	61	40,8
İlköğretim mezunu	22	14,5
Lise veya dengi okul mezunu	41	27,0
Yüksekokul veya fakülte mezunu	26	17,1
Toplam	151	100,0

c) Ebeveynin Öğrenim Durumu

c.a) Annenin Öğrenim Durumu

Kadınların yaşadıkları çevrenin bilinmesi hem onların psikolojik gelişimlerine ışık tutacak hem de kurslara devam eden öğrencilerin nasıl bir çevrede yetişip hangi ihtiyaçlarla bu kurslara devam ettiklerini ortaya koyacaktır. Bu amaçla örneklemin anne-babasının eğitim seviyesi de önemlidir. Örneklemin annelerinin eğitim düzeyine bakıldığında %55,5'inin okur-yazar olmadıkları görülmektedir. İlkokul mezunu olanlar %35, ortaokul mezunu olanlar %1,5'i, lise mezunu olanlar ise %1,5'i oluştururken, üniversite mezunu anne yer almamıştır. %6,5'inin annesi ise yaşamamaktadır. Bu anlamda öğrencilerin ve annelerinin eğitim seviyesi arasında büyük farklılıkların olduğu görülmektedir.

Tablo 9 Annenin Öğrenim Durumu

Annenin öğrenim durumu	Sayı	%
Okur-yazar değil	111	55,5
İlkokul mezunu	70	35,0
Ortaokul mezunu	3	1,5
Lise veya dengi okul mezunu	3	1,5
Yaşamıyor	13	6,5
Toplam	200	100,0

Her iki kuşak arasında eğitim seviyesi açısından ciddi bir fark olması zaman içinde kadınlarda eğitim seviyesinin yükseldiğini göstermektedir. Örneklem içinde üniversite mezunları olmasına rağmen üniversite mezunu anne olmaması bunu göstermektedir.

c.b) Babanın Öğrenim Durumu

Ankete katılan öğrencilerden babası okur-yazar olmayanlar %12, ilkokul mezunu olanlar %59, ortaokul mezunu olanlar %6,5, lise mezunu olanlar %8, üniversite mezunları %3'tür. Babası yaşamayanların oranı ise %11,5'tir. Bu tablo kadın ve erkeklerin aynı eğitim imkânlarından yararlanamadıklarını gösterirken aynı zamanda örneklemin eşleri ve babaları arasındaki öğrenim farkı da dikkat çekicidir. Babası üniversite mezunu kadın %3 iken, eşi üniversite mezunu kadın %17,1'dir. Aynı zamanda anket verileri kadın ve erkek arasındaki eğitim düzeyi farklılığının giderek azaldığını da göstermektedir. Örneklemin anne ve babaları arasındaki öğrenim farkı öğrenciler ve eşleri arasında görülmemektedir. Örneklemin anneleri içinde üniversite mezunu bulunmazken babası üniversite mezunu öğrenci oranı %3'tür. Aynı şekilde öğrenciler arasında eşlerinden az olmakla birlikte üniversite mezunu vardır. Bu durum örneklemin yaş seviyesinin düşmesiyle öğrenim seviyesinin arttığını, aynı zamanda erkeklerle öğrenim farkının da azaldığını göstermektedir.

Tablo 10 Babanın Öğrenim Durumu

Babının öğrenim durumu	Sayı	%
Okur-yazar değil	24	12,0
İlkokul mezunu	118	59,0
Ortaokul mezunu	13	6,5
Lise veya dengi okul mezunu	16	8,0
Yüksekokul veya fakülte mezunu	6	3,0
Yaşamıyor	23	11,5
Toplam	200	100,0

3) Gelir ve Mesleki Durum

a) Öğrencilerin Mesleki Durumları

İnsan hayatını yönlendiren değişkenlerden biri de iş hayatıdır. Bireyin toplumdaki statüsü mesleğiyle yakından ilgilidir. Çalışarak toplumsal hayata dâhil olmak, aynı

zamanda bireyde bir doyum sağlamaktadır. Araştırmaya katılanların meslek dağılımlarına göre oranları şu şekildedir. Ev hanımları tüm grup içinde %85 gibi büyük bir çoğunluğu oluşturmaktadırlar. Öğrencilerden işçi ve emekliler %1, çiftçi, esnaf, memur ve serbest çalışanlar ise %0,5'lik bir grup oluşturmuştur. Ev hanımının bütün gün ev içinde çalışması, ekonomik olarak bir anlam ifade etmemektedir. Dolayısıyla kadınlar ev hanımlığını pasif bir konum olarak görmektedirler.

Tablo 11 Meslek Dağılımı

Meslek durumu	Sayı	%
Serbest Çalışıyor	1	0,5
Memur	1	0,5
İşçi	2	1,0
Emekli	2	1,0
Esnaf	1	0,5
Çiftçi	1	0,5
Öğrenci	22	11,0
Ev Hanımı	170	85,0
Toplam	200	100,0

Ankete katılan kurs öğrencileri arasında açık öğretim yoluyla ilköğretim, lise veya üniversite okuyanlar göz önüne alınarak öğrenci seçeneği de meslek durumlarını belirleyen soruya dâhil edilmiştir. Nitekim örneklemin %11'i hem kursa gelmekte hem de herhangi bir düzeyde eğitimine devam etmektedir. Kurs öğrencilerinin çoğunun ev hanımı olması kadınların ev içi uğraşların yanında başka alanlara yönelme isteklerini de göstermektedir. Zira modern hayatın getirdiği rahatlık ve kolaylıklar en çok ev hanımlarının işine yaramıştır. Daha fazla boş vakti kalan ev hanımı kendine yeni bir ilgi alanı oluşturmak istemektedir. Bu da Kur'an kurslarına daha çok ev hanımı öğrencilerin rağbet etmesi sonucunu doğurmaktadır. Yine araştırmaya daha çok 40 yaş üstü bayanların katılmış olması ev hanımı oranının çoğunluğu oluşturmasını etkilemiştir. Bir meslek sahibi olmak eğitimle de direk bağlantılı olduğundan eğitimdeki düşük seviye meslek sahibi olmaya da yansımıştır. Meslek sahibi olmamak kadınları çoğu zaman eşlerine veya babalarına bağımlı insanlar haline getirmektedir. Bu durum aile hayatını da etkilemektedir. Birçok kadın aile içinde fikirlerinin önemsenmediğini ifade edip okumama ve meslek sahibi olmamanın bu duruma neden olduğunu düşünmektedir.

Anlaşıldığı kadarıyla ankete katılan kadınlar meslek sahibi olmayı daha çok statü göstergesi olarak görmektedir.

b) Eşin Mesleki Durumu

Araştırmaya katılan öğrencilerin eşlerinin mesleki dağılımları şu şekildedir. Serbest çalışan %27, işçiler %23, memur ve esnaf %16,4, emekliler %12,5, çalışmayanlar %3,3, çiftçiler ise %0,7'dir.

Tablo 12 Eşin Meslek Durumu

Eşin meslek durumu	Sayı	%
Çalışmıyor	5	3,3
Serbest çalışıyor	41	27,0
Memur	25	16,4
İşçi	35	23,0
Emekli	19	12,5
Esnaf	25	16,4
Çiftçi	1	0,7
Toplam	151	100,0

Örneklemin çalışma hayatına katılımı ve eşlerinin çalışma hayatına katılımı göz önüne alındığında günümüzde hala cinsiyete dayalı bir meslek dağılımı olduğunu görülmektedir. Kadın evin içindeki işlerden ve çocuk yetiştirmekten, erkek ise evin geçimini temin etmek için dışarıda çalışmaktan sorumludur. Bu geleneksel aile yapısının birçok öğrenci için geçerliliğini koruduğu görülmektedir. Evde ev işleri ve çocuk bakımı kadının asıl görevi kabul edildiğinden mecburiyet olmadıkça kadının çalışmadığı gözlenmiştir. Sonuç itibariyle kurslara devam eden öğrencilerin %85'inin ev hanımı olmaları, çalışmayan ev hanımlarının boş vakit imkânlarından dolayı kurslara ilgilerini artırmaktadır.

c) Ebeveynin Mesleki Durumu

Ankete katılan öğrencilerin anne-babalarının mesleki statüleri onların düşüncelerine, psikolojik gelişimlerine de tesir edeceğinden bu konunun da araştırılması gerekmektedir. Mesleğe bağlı olarak değişen yaşam standartları kişinin duygu ve düşünce yapısını da

şekillendirmektedir. Bu bağlamda bireylerin yaşadıkları koşullar dini yaşamlarını, duygu ve düşüncelerini de etkilemektedir.

c.a) Annenin Mesleki Durumu

Aslında kadınların meslek sahibi olup toplumda yerini alması sürekli tartışma konusu olmuştur. Çalışmak aynı zamanda sosyal hayatta etkili bir konuma sahip olmak demektir. Tablo 13'te görüleceği üzere örneklemin annelerinin %88,5'i ev hanımı olup çalışmamaktadır. Ancak öğrencilerin özellikle çiftçilikle uğraşan ebeveynlerini de bu gruba dâhil ettikleri gözlenmiştir. Memur, esnaf ve işçi olanların oranı sadece %0,5, serbest çalışanların oranı %1, emeklilerin oranı %2,5'tir. Annesi yaşamayanların oranı ise %6,5'tir.

Tablo 13 Annenin Mesleki Durumu

Annenin meslek durumu	Sayı	%
Ev hanımı	177	88,5
Serbest çalışıyor	2	1,0
Memur	1	,5
Emekli	5	2,5
Esnaf	1	,5
Çiftçi	1	,5
Yaşamıyor	13	6,5
Toplam	200	100,0

Elde edilen bu bilgiler örneklem ve annelerinin mesleki statülerin de ciddi bir değişimin olmadığını göstermektedir. Öğrencilerden ev hanımı olanlar %85'lik payı oluştururken, annesi ev hanımı olanların %88,5 gibi yakın bir yüzdeliğe sahip olması dikkat çekicidir. Aynı zamanda eğitim seviyesi konusunda ebeveynlerinden ciddi farklılıklar gösteren örneklemin, bunu mesleki durumda gösterememesi kadınların çalışma hayatına daha temkinli yaklaştıklarını da göstermektedir.

c.b) Babanın Mesleki Durumu

Anne meslek durumuna göre daha fazla değişkenlik gösteren babaların meslek durumu şöyledir: %2,5 çalışmıyor, %19,5 serbest çalışıyor, %10 memur, %8,5 işçi, %27,5 emekli, %4,5 esnaf, %16 çiftçidir. %11,5'inin ise babası yaşamamaktadır.

Tablo 14 Babanın Meslek Durumu

Babann mesleği	Sayı	%
Çalışmıyor	5	2,5
Serbest çalışıyor	39	19,5
Memur	20	10,0
İşçi	17	8,5
Emekli	55	27,5
Esnaf	9	4,5
Çiftçi	32	16,0
Yaşamıyor	23	11,5
Toplam	200	100,0

Eşin meslek durumu ve babanın meslek durumu karşılaştırıldığında çiftçilikle uğraşanların azaldığı göze çarpmaktadır. Bunun dışında meslek dağılımında iki erkek kuşağı arasında fazla bir farkın olmadığı görölmektedir.

Hem iki kadın kuşağı arasında hem de erkek kuşağı arasında meslek dağılımında ciddi farkların olmayışı çalışma hayatında dün olduğu gibi bugün de erkeklerin ağır bastığını göstermektedir. Bunun yanında kadınların anneleri gibi ekonomik olarak erkeklere bağımlı oldukları gerçeğinde ciddi bir değişimin olmadığı da görölmektedir.

d) Gelir Durumu

Araştırmaya katılan öğrencilerin sosyo-ekonomik açıdan kendilerini hangi konumda gördüklerini tespit etmek amacıyla sorulan soruya öğrencilerin %49'u iyi cevabını verirken, %39'u orta, %5,5'i düşük, %3,5'i çok iyi, %3'ü çok düşük cevabını vermiştir.

Tablo 15 Gelir Durumu

Gelir durumu	Sayı	%
Çok iyi	7	3,5
İyi	98	49,0
Orta	78	39,0
Düşük	11	5,5
Çok düşük	6	3,0
Toplam	200	100,0

Bununla ilgili olarak sorulan bir diğer soru konutlarının kendilerine ait olup olmadığına dair sorudur.

Tablo 16 Konut Durumu

Konut durumu	Sayı	%
Kendi evimiz	160	80,0
Kira	39	19,5
Lojman	1	,5
Toplam	200	100,0

Öğrencilerden %80'inin oturduğu konut kendisine ait olduğu anlaşılırken, kirada oturanların oranı %19,5, lojmanda oturanlar ise %0,5'i oluşturmuştur. Büyükşehir koşullarında iş imkânlarının çok olması ve ailede bazen yüksek öğrenim görmeyen çocukların da iş hayatına katılmaları ekonomik seviyeyi yükseltmektedir. Örneğin ankete katılan öğrencilerinin birçoğunun ailesinde fabrikada çalışan fertler bulmak mümkündür. Bununla birlikte Keçiören ilçesi genel olarak göç alan bir ilçedir. Göç edenler gecekondü diye tabir edilen evlerde yaşamışlar, zamanla belediyeler tarafından evlerin tapuları verilmiş ve birçoğu bu şekilde ev sahibi olmuştur. Ayrıca kadınların para işleriyle fazla ilgilenmemeleri bu konuda sağlıklı cevap vermelerine engel olmaktadır.

Kadınların çoğu eşinin sosyo-ekonomik statüsüyle kendisini tanımlamaktadır. Dolayısıyla eşin ekonomik statüsü önem arz etmektedir. Bu durum özellikle evliliklerde kendini göstermektedir. Ailelerin evlilik konusundaki şartların başında erkeğin anne-babasından ayrı bir evde yaşayacak gelire sahip olması gelmektedir.

4) Günlük Hayat

Anketin bu bölümünde sorulan sorularla ankete katılan öğrencilerin günlük hayatlarıyla ilgili bulgular ve bu bulguların kursa devam motivasyonunda ne kadar etkili olduğu araştırılacaktır. Bu amaçla öncelikle günlük hayatlarını nasıl buldukları sorusuna cevap aranmıştır. Örneklemin %58,5'i günlük hayatını normal bulduğunu, bir şikâyetinin olmadığını belirtirken, %28'i hayatını yoğun, %9'u monoton, %4,5'i sıkıcı diye nitelemiştir. Hayatını normal bulan evli öğrenciler %44 iken hayatını yoğun olarak niteleyenlerin oranı %23, hayatını monoton bulanlar %7,5, sıkıcı diyenler ise %1'dir. Hayatını sıkıcı bulanlar %3,5 ile bekârlarda yoğunlaşmıştır. Bu durum evli bayanların ev işleri, çocuk bakma gibi sorumluluklar nedeniyle bekârlara göre hayatı daha yoğun

yaşadıklarını göstermektedir. Aynı zamanda kadınların günlük hayatlarını değerlendiriş şekilleri onların kurslara devamında etkili bir motivasyon olarak karşımıza çıkmaktadır. Günlük hayatının gerek sıkıcılığı gerek yoruculuğu kadınları bazı çıkış yollarına sevk etmekte bu durumda Kur'an kursları bir çözüm yolu olarak görünmektedir.

Tablo 17 Günlük Hayat Ve Medeni Durum

Günlük Hayat		Medeni Hal					Toplam
		Evli	Bekâr	Boşanmış	Dul	Nişanlı	
Monoton	S	15	3	0	0	0	18
	%	7,5	1,5	,0	,0	,0	9,0
Hayatım yoğun	S	46	8	0	1	1	56
	%	23,0	4,0	,0	,5	,5	28,0
Hayatım sıkıcı	S	2	7	0	0	0	9
	%	1,0	3,5	,0	,0	,0	4,5
Hayatım normal bir şikâyetim yok	S	88	23	1	3	2	117
	%	44,0	11,5	,5	1,5	1,0	58,5
Toplam	S	151	41	1	4	3	200
	%	75,5	20,5	,5	2,0	1,5	100,0

a) Boş Vakitlerin Değerlendirilmesi

Kadınların günlük hayatlarını nelerle doldurduklarını anlamak amacıyla sorulan sorularla, öğrencilerin boş zamanlarını nasıl değerlendirdikleri anlaşılacaktır. Büyükşehirde yaşanılmasına rağmen gecekondu kültürünün hâkim olduğu çevrelerde yaşayan öğrencilerin ekonomik sebeplerle boş zamanlarını farklı etkinliklerle değerlendirme imkânlarının olmadığı gözlenmiştir. Bunun yerine günlere ve ev gezmelerine gitmeye daha sık rastlanmaktadır. Çoğu ev hanımı olan ve gün içinde evdeki işler ve çocuk bakımından başka yapacak işi olmayan kadınlar, boş zaman faaliyetlerinde fazla çeşitlilik gözlenmemiştir. Bunda eğitim seviyesindeki düşüklük ve sosyo-ekonomik faktörler de etkilidir.

Tablo 18 Günlere ve Ev Gezmelerine Gitme ve Yaş Durumu

Günlere, ev gezmelerine gitme durumu		Yaş				Toplam
		18-21	22-29	30-39	40-50	
Hiç	S	24	5	13	14	56
	%	12,0	2,5	6,5	7,0	28,0
Ara sıra	S	21	19	38	43	121
	%	10,5	9,5	19,0	21,5	60,5
Sık sık	S	9	2	3	9	23
	%	4,5	1,0	1,5	4,5	11,5
Toplam	S	54	26	54	66	200
	%	27,0	13,0	27,0	33,0	100,0

Buna göre günlere ev gezmelerine sık sık gidenlerin oranı %11,5'tir ve en çok %4,5 ile 18-21 ve 40-50 yaş grubunda görülmektedir. Ara sıra gidenler ise %60,5, hiç gitmeyenler %28'dir. Hiç gitmeyenler 18-21 yaş aralığında yoğunlaşmıştır. Öğrencilerin günlere ve ev gezmelerine gitme ve devam ettikleri kurs arasındaki ilişkiyi gösteren tabloya göre bu tür gezmelere sık sık gidenlerin %4,5'i Erenler kursuna, %4'ü M. Akif Ersoy kursuna, %3'ü H. Seçmen Yaşar kursuna devam etmektedir

Tablo 19 Günlere ve Ev Gezmelerine Gitme ve Devam Edilen Kurs

Günlere, ev gezmelerine gitme durumu		Kurs				Toplam
		Erenler	M.Akif Ersoy	Mühendis	H.Seçmen Yaşar	
Hiç	S	15	18	16	7	56
	%	7,5	9,0	8,0	3,5	28,0
Ara sıra	S	45	34	20	22	121
	%	22,5	17,0	10,0	11,0	60,5
Sık sık	S	9	8	0	6	23
	%	4,5	4,0	,0	3,0	11,5
Toplam	S	69	60	36	35	200
	%	34,5	30,0	18,0	17,5	100,0

Ara sıra gidenler %22,5 ile yine en fazla Erenler kursuna gidenler oluşturmaktadır. Hiç gitmeyenler %9 ile en çok M. Akif Ersoy kursuna ve %8 ile Mühendis Kursuna giden öğrencilerde yoğunlaşmaktadır. Tablo 28 incelendiğinde Mühendis Kur'an kursuna daha çok genç kızların devam ettiği görülecektir. Böylece ev gezmelerine gençlerin ileri yaştaki bayanlar kadar rağbet etmedikleri anlaşılmaktadır. Kadınların birçoğu için ev gezmeleri ve bu zamanlar içinde yaptıkları sohbetler çok önemlidir. Çünkü bu tür gezilerde genellikle dini içerikli sohbetler yapılmakta, Kur'an okunup, dua edilmektedir. Kadınların çoğu bu tür gezmelere bunun için devam ettiklerini ve böylece çevrelerini tanıdıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 20 TV Seyretme, Radyo Dinleme ve Yaş Durumu

Tv seyretme, radyo dinleme		Yaş				Toplam
		18-21	22-29	30-39	40-50	
Hiç	S	1	1	2	6	10
	%	,5	,5	1,0	3,0	5,0
Ara sıra	S	23	15	38	45	121
	%	11,5	7,5	19,0	22,5	60,5
Sık sık	S	30	10	14	15	69
	%	15,0	5,0	7,0	7,5	34,5
Toplam	S	54	26	54	66	200
	%	27,0	13,0	27,0	33,0	100,0

Günlere ve ev gezmelerine gitme dışında boş zamanların değerlendirilmesinde önemli bir yeri olan televizyon izleme ve radyo dinlemenin ankete katılanların günlük hayatlarının vazgeçilmezleri arasına girmiştir. Özel kanalların yayına başlamasıyla beraber daha da renklenmiş televizyon dünyası, insanların özellikle kadınların hayatlarında önemli bir yer işgal etmektedir. Son yıllarda artan dizi sayısı ve dini içerikli programlar kadınların ilgisini çekmektedir. Televizyonlar bu şekilde boş zamanların değerlendirilmesinde büyük yer tutmaktadır. Yine birçok ortamda gözlemlendiği kadarıyla özellikle radyolarda dini içerikli müzik ve sohbetler, kadınlar tarafından ilgiyle takip edilmektedir. Örneğin radyoda ilahi-ezgi içerikli müzik programlarına telefonla katılan veya istek parça isteyenlerin büyük çoğunluğunun kadın olması bunu göstermektedir. Boş vakitlerini radyo ve televizyonla sık sık geçirenlerin oranı %34,5, ara sıra cevabını verenler %60,5, hiç diyenler %5'tir. Sık sık televizyon izleyip radyo dinleyenler 18-21 yaş grubunda %15 ile yoğunlaşmıştır. Bu oran 40-50 yaş grubunda %3'tür. Yaşın ilerlemesiyle bu tarz ilgilerin azaldığı gözlenmiştir. Aynı zamanda genç yetişkinlerin daha az sorumluluk sahibi olmaları da boş zamanlarını çoğaltmakta bu da onları bu tür faaliyetlerde yoğunlaştırmaktadır.

Televizyon ve radyo yayınlarının kadınlar üzerinde ciddi tesirler uyandırdığı görülmektedir. Çoğu zaman bunu kurs öğretmenleriyle paylaşımları bunun göstergesidir. Özellikle dini içerikli filmler, müzikler kadınların mistik boyutuna dokunmakta bu yüzden de bu tarz yayınlara ilgi artmaktadır.

Tablo 21 Kitap Okuma ve Öğrenim Durumu

Kitap okuma		Öğrenim Durumu					Toplam
		Okur-yazarım	İlkokul	İlköğretim	Lise	Üniversite	
Hiç	S	11	42	6	2	1	62
	%	5,5	21,0	3,0	1,0	,5	31,0
Ara sıra	S	6	37	13	51	3	110
	%	3,0	18,5	6,5	25,5	1,5	55,0
Sık sık	S	1	10	3	9	5	28
	%	,5	5,0	1,5	4,5	2,5	14,0
Toplam	S	18	89	22	62	9	200
	%	9,0	44,5	11,0	31,0	4,5	100,0

Örneklemin kitap okuma oranının incelendiği yukarıdaki tabloya göre ankete katılan öğrencilerden %55'i ara sıra kitap okuduğunu ifade ederken, %31'i hiç kitap okumadığını, %14'ü sık sık kitap okuduğunu belirtmiştir. Okur-yazar olup ilkokul mezunu olmayanlar arasında sık sık kitap okuyanların oranı %0,5, ara sıra okuyanlar %3, hiç okumayanlar %5,5'tir. İlkokul mezunu olanlardan sık sık kitap okuduğunu belirtenlerin oranı %5, ara sıra okuyanların oranı %18,5, hiç okumayanların oranı ise %21'dir. İlköğretim mezunlarından sık sık kitap okuyanlar % 1,5, ara sıra okuyanlar %6,5, hiç okumayanlar ise %3'tür. Lise mezunlarından sık sık kitap okuyanlar %4,5, ara sıra okuyanlar %25,5, hiç okumayanlar %1'dir. Üniversite mezunları arasında sık sık kitap okuyanların oranı %2,5, ara sıra okuyanların 1,5, hiç okumayanların oranı ise %0,5'tir. Bu tabloya göre öğrenim seviyesi yükseldikçe kitap okuma oranında da artış olmuştur. Boş zamanların daha verimli geçirilmesi hem ekonomik durumla hem eğitim seviyesiyle bağlantılıdır. Ankete katılan öğrencilerden elde edilen bulgular bu bağlamda kurs öğrencilerin genellikle boş zamanlarını değerlendirme konusunda çok fazla bir seçeneğe sahip olmadıklarını göstermektedir. Bu durumda kurslara devamı etkileyen önemli faktörlerden biri de boş zamanlarının daha farklı bir etkinlikte geçirilme isteğidir. Nitekim günümüz yaşam koşullarının kadınları ağır işlerden kurtarmış olduğu da göz önüne alındığında boş vakitlerin çoğaldığı bilinmektedir. Neticede birçoğu ev hanımı olan örneklem için kursa gelmek, aynı zamanda bir boş zaman değerlendirme yoludur. Bayanlar için kursa gelmek hayatlarına farklılık katan sosyal bir aktivite olmaktadır. Böylece dini görevlerinden biri olan Kur'an-ı Kerim'i okumayı ve dini

bilgileri öğrenirken, kendilerine bir çevre edinmekte, kendi deyimleriyle gün içinde “nefes almak” tadırlar.

5) Aile Hayatı

a) Evlilik

Daha çok psikolojik ve kültürel bir olay olan evlilik erkek ve kadının belli amaçlar etrafında bir araya gelmesi demektir. İnsanlar tek başlarına farklı amaçlar ve davranışlarda bulunurken, evlenince ortak amaçlar ve hareketler içine girerler. Bunun sağlanması için tarafların elinde iki veri vardır. Bunlardan biri hormonları diğeri kültürleridir.¹⁴¹ Erkek kadına, kadın erkeğe hem fizyolojik olarak hem de psikolojik olarak ihtiyaç duyduğuna göre iki farklı cinsin mutluluğu sağlıklı birlikteliklerden geçmektedir. Toplumumuzdaki geleneksel evliliklerde kadın evin içindeki erkek ise evin dışındaki yöneticisidir. Evliliklerde en önemli unsur elbette ki eş seçimidir. Bu bağlamda örneklemin eş seçiminde dindarlık özelliğine dikkat edip etmediği araştırılmıştır. Tablo 22’de görüleceği üzere “Eşinizi seçerken başka özelliklerinin yanında dindar olmasına da dikkat ettiniz mi ya da dikkat eder misiniz?” sorusuna öğrencilerin %60’ı evet, %34’ü hayır, %16’sı kısmen, %6,5’i fikrim yok diyerek görüş belirtmemişlerdir. Örneklemin dindar eş tercihiyle yaş ilişkisi incelendiğinde evet cevabını verenlerin %20’sinin 18-21 yaş grubunda oldukları görülür. Hayır cevabını verenler %9 ile 40-50 yaş aralığında toplanırken kısmen diyenler de yine %9 ile 18-21 ve 40-50 yaş grubunda toplanmıştır. Bu tabloya göre yaş artışıyla birlikte kadınların dindar eş seçme oranı düşmektedir. Bu da orta yaş ve üstü bayanların daha çok görücü usulü evlilik yapmalarından kaynaklanmaktadır. Bununla beraber genç bayanların yaptıkları veya yapacakları evliliklerde bu hususa daha önem verdikleri görülmektedir.

Ayrıca kadınlar dindar eşin kendi dindarlıklarına da katkı sağlayacağını düşünmektedirler. Bunun yanında özellikle erkek çocuklarının dini konularda hassas olmalarının büyük ölçüde babaya bağlı olduğunu düşünmekte, dolayısıyla eşlerinin dindar olmasını istemektedirler. Dindar eş aynı zamanda içki, kumar gibi kötü alışkanlığı olmayan, evine ve çocuklarına bağlı, sadık eş olarak algılanmaktadır. Bu da kadınların büyük çoğunluğunun evet cevabını vermesini açıklamaktadır.

¹⁴¹ Nevzat Tarhan; Kadın Psikolojisi, s.195.

Tablo 22 Dindar Eş Seçimi ve Yaş

Eş seçiminde dindar olmasına dikkat etme durumu		Yaş				Toplam
		18-21	22-29	30-39	40-50	
Evet	S	40	15	32	34	121
	%	20,0	7,5	16,0	17,0	60,5
Hayır	S	4	3	9	18	34
	%	2,0	1,5	4,5	9,0	17,0
Kısmen	S	9	7	7	9	32
	%	4,5	3,5	3,5	4,5	16,0
Fikrim yok	S	1	1	6	5	13
	%	,5	,5	3,0	2,5	6,5
Toplam	S	54	26	54	66	200
	%	27,0	13,0	27,0	33,0	100,0

b) Eş ile İletişim

Kadınlar genelde evlilikte anlayış ve takdir görmediklerinden yakınsalar bile eşlerine karşı daha tahammüllü fakat mesafeli bir hal almaktadırlar. Bu şekliyle kadınlar anaç ve özverili kimlikleriyle öne çıkmaktadırlar. Aynı şekilde kent yaşamının erkekler arası kontrolleri ve geleneksel bağları zayıflatması, karı-koca arasındaki sınırları zorlamaktadır.¹⁴²

Araştırmamıza katılan öğrencilerin evlilik hayatlarıyla ilgili fikir edinebilmek için eşleriyle olan iletişimlerinin durumu önem arz etmektedir. Aşağıdaki tabloya göre eşyle iletişimi çok iyi olanların oranı %32, iyi diyenlerin oranı %29, orta diyenler %10,5, zayıf diyenler %4'tür. Aslında kadınların çoğu eşleri ve evlilikleriyle ilgili sık sık şikâyet ifadeleri kullanmaktadır. Ancak söz konusu iletişim olunca, kadınların beklentilerinin düşük olduğu dolayısıyla bu konuda pek çoğunun olumlu düşünceler taşıdığı anlaşılmaktadır.

Tablo 23 Eş ile İletişim

Eşle iletişim	Sayı	%
Çok iyi	64	32,0
İyi	58	29,0
Orta	21	10,5
Zayıf	8	4,0
Bekâr-dul	49	24,5
Toplam	200	100,0

¹⁴² Hale Bolak; Aile İçi Kadın Erkek İlişkilerinin Çok Boyutlu Kavramlaştırılmasına Yönelik Öneriler, Şirin Tekeli (Der) 1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, s.238-245.

Bu konuyla paralel olarak “eşiniz sizin dini gerekleri yerine getirip getirmemenize karışır mı” sorusu yöneltilmiştir. Soruya verilen cevaptan anlaşıldığı kadarıyla eşler hanımlarının dini gerekleri yerine getirip getirmelerine müdahale etmemektedirler. Bu konuda örneklemin %58,5’i eşim karışmaz bana bırakır derken, %6’sı dini gerekleri yerine getirmem konusunda karışır, %1’i dini gerekleri yerine getirmemem yönünde karışır, %10’u tavsiyede bulunur cevabını vermiştir. Bu tablo kadınların bu konuda kendi kararlarını kendilerinin verdiğini göstermektedir. Tablo 24’ten anlaşıldığı kadarıyla kadınların kurslara devamında eşlerin müdahalesi olmamakta, genel olarak kadınlar kendi kararlarını kendileri vermektedirler.

Tablo 24 Eşin Dini Gereklere Karışması/Karışmaması

Eşin dini gereklere karışıp karışmama durumu	Sayı	%
Karışmaz bana bırakır	117	58,5
Dini gerekleri yapmam yönünde karışır	12	6,0
Dini gerekleri yapmamam yönünde karışır	2	1,0
Tavsiyede bulunur	20	10,0
Bekâr-dul	49	24,5
Toplam	200	100,0

Birçok kadın bu bağlamda eşinin dini ilgisizliğinden şikâyet etmekte, hatta müdahale etmemelerini eşlerinin ilgisizliğine bağlamaktadırlar. Yani eşlerinin müdahale etmemelerinden rahatsız olmakta ve bunu eşlerinin dini gerekleri önemsememesi olarak yorumlamaktadırlar.

c) Ailede Son Söz Sahibi Olma Durumu

Türkiye’de aile içi ilişkiler genelde patriyarkal yani ataerkil bir düzen taşımaktadır. Aile yapısı giderek çekirdek aile halini almış olsa da aile içi ilişkilerde son söz genelde erkeklere ait olduğu söylenmektedir.¹⁴³

Aile içerisinde genel olarak kimin söz sahibi olduğunun belirlenmesi, aile yapısı hakkında da bilgiler verir. Geleneksel aile yapısı içinde son söz genellikle erkeklere veya aile büyüklerine aittir. Bu konuda kadınların erkek otoritesini kabullendikleri hatta çoğu zaman bunu gerekli gördükleri anlaşılmaktadır. Ankete katılan öğrencilerin %29,5’i aile içinde son sözün büyüklerine ait olduğunu belirtirken, %17’si eşinin, %3’ü

¹⁴³ Şirin Tekeli; 1980’ler Türkiye’inde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, s.27.

kendisinin karar verdiğini, %37,5'i eşiyle beraber karar verdiklerini, %13'ü çocuklarıyla birlikte karar verdiklerini ifade etmiştir. Aile içindeki herhangi bir konuda karar verirken kadın az ya da çok karar sahibi olmakla beraber son söz görüldüğü gibi genelde aile büyüklerine veya eşe aittir. Kadınlar bu duruma çoğu zaman aile huzuru için ve doğrusunun bu olduğunu düşündükleri için itiraz etmemektedirler.

Tablo 25 Ailede Son Söz Sahibinin Kim Olduğu

Ailede son söz	Sayı	%
Aile büyüklerimiz	59	29,5
Eşim	34	17,0
Ben	6	3,0
Eşimle ben	75	37,5
Çocuklarımızla beraber	26	13,0
Toplam	200	100,0

Bu konuda kadınların beklentileri de düşüktür. Hatta karar sorumluluğunu almamak kadınlara cazip gelmektedir. Babasının son sözü söylediği ailesinden çıkıp evlenen kadın, eşinin son sözü söylemesini garipsememekte hatta en doğru kararı onun vereceğini düşündüğünden bunu doğru bulmaktadır. Ancak çocukların eğitimi, evliliği gibi önemli konularda kadının desteği ve fikri önemsenmekte ve kadın bu durumlarda karar sürecine dâhil olmaktadır.

d) Çocukların Dini Eğitimleri

Kurslara devam eden kadınların çocuklarının dini eğitim almaları konusundaki görüşleri ve bu görüşlerinin kurslara devamında etkili olup olmadığının incelenmesi amacıyla örnekleme sorulan sorudan şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 26 Çocukların Dini Eğitimi

Çocukların dini eğitim alması konusundaki düşünceler	Sayı	%
Çocuğumun dini eğitim almasını önemserim ve isterim	127	63,5
Dini eğitim alması onu ilgilendirir	9	4,5
Çocuksuz	64	32,0
Toplam	200	100,0

Buna göre genel örneklemin %63,5'i çocuklu örneklemin %93,4'ü çocuğunun dini eğitim almasını önemsemekte ve bunu istemektedir. %4,5'i ise buna çocuğunun karar vereceğini ifade etmiştir. Aslında öğrencilerin çoğu başta Kur'an öğrenmek olmak üzere, diğer dini bilgilerindeki eksikliklerinden kaynaklanan yanlışları çocuklarının yaşamasını istememektedirler. Örneğin birçoğu Kur'an-ı Kerim'i öğrenmede zorlandığını bu zorluğu çocuklarının yaşamasını istemediğini, dolayısıyla çocuklarının erken yaşta Kur'an eğitimi almalarını istediklerini ifade etmektedir. Bu konuda ayrıca kadınların pek çoğu kötü alışkanlıklara ve zararlı çevrelere karşı din eğitiminin çocukları koruyacağı görüşündedir. Bütün bu sebepler ankete katılan kadınların, çocuklarının dini eğitim alması konusunda daha hassas olmasına neden olmaktadır.

Yine bu soruyla bağlantılı olarak kurslarda verilen eğitimin anne olarak çocukların eğitiminde bir yarar sağlayıp sağlamayacağı konusunda kadınların görüşleri sorulmuştur.

Tablo 27 Kursta Öğrenilenlerin Anne Olarak Çocuk Eğitiminde Yararı Olup Olmayacağı

Kursta öğrenilenlerin anneler için yararı olacak/olmayacak	Sayı	%
Evet, yararı olacak	122	61,0
Bazı konularda yararı olacak	10	5,0
Hayır, bir yararı olacağını düşünmüyorum	4	2,0
Çocuksuz	64	32,0
Toplam	200	100,0

Elde edilen veriler incelendiğinde örneklemin %61'i kurslarda aldıkları eğitimin çocuklarının eğitimine yararı olacağını düşünmektedir. Bu sonuç aslında kadınların kurslara devam motivasyonlarında bu konuyu etkin bir faktör olduğunu göstermektedir. Dini bilgilerindeki eksiklikler nedeniyle hayatlarında yanlışlar yaptıklarını düşünen kadınlar, çocuklarının aynı hataları yapmamalarını istemektedir. İyi bir anne olabilmeyi öncelikle iyi bir din eğitimi almaya bağlamaktadırlar. Nitekim kadınlar çocuklarının dinle ilgili sorularına cevap veremediklerini, özellikle dini konularda çocuklarına faydalı olmak, kursa gelerek eksikliklerini tamamlayıp bu konularda çocuklarına yardımcı olmak istediklerini ifade etmişlerdir. Çocukların dini konulardaki soruları karşısında bocalayan kadınlar, kurslara gelmeyi çözüm olarak görmektedir. İlerleyen

yaşla birlikte çocuklarda çeşitlenen problemler kadınları bir arayışa sürüklemektedir. Öğreticilere sorulan sorular arasında, özellikle ergenlik veya gençlik dönemindeki çocukların problemleri önemli yer tutmaktadır.

6) Öğrencilerin Devam Ettikleri Kurslarla İlgili Görüşleri

a) Devam Edilen Kurs

Yapılan bu araştırmanın örneklemini daha önce giriş bölümünde belirtildiği gibi Ankara ili Keçiören ilçe müftülüğüne bağlı dört kurs olarak belirlenmiştir. Araştırmacı tarafından bu kurslara devam eden 223 öğrenciye anket uygulanmış, neticede 200 anket sonucu araştırmanın verilerini oluşturmuştur. Ankete katılan öğrencilerin %34,5'i Erenler, %30'u Mehmet Akif Ersoy, %18'i Mühendis, %17,5'i Hüseyin Seçmen Yaşar Kız Kur'an Kursuna devam etmektedir.

Tablo 28 Devam Edilen Kurs ve Yaş Durumu

Yaş		Kurs				Toplam
		Erenler	M. Akif Ersoy	Mühendis	H.S.Yaşar	
18-21	S	14	14	15	11	54
	%	7,0	7,0	7,5	5,5	27,0
22-29	S	9	8	3	6	26
	%	4,5	4,0	1,5	3,0	13,0
30-39	S	19	11	11	13	54
	%	9,5	5,5	5,5	6,5	27,0
40-50	S	27	27	7	5	66
	%	13,5	13,5	3,5	2,5	33,0
Toplam	S	69	60	36	35	200
	%	34,5	30,0	18,0	17,5	100,0

Bu dört kursa devam edenlerin yaş durumuna bakıldığında Erenler kursuna devam edenlerin %7'si 18-21, %4,5'i 22-29, %9,5'i 30-39, %13,5'i 40-50 yaş grubunda toplanmıştır. M. Akif Ersoy kursuna devam edenlerin %7'si 18-21, %4'ü 22-29, %5,5'i 30-39, %13,5'i 40-50 yaş grubundadır. Mühendis Kız Kur'an Kursuna gelenlerin %7,5'i 18-21, %1,5'i 22-29, %5,5'i 30-39, %3,5'i 40-50 yaş aralığındaki öğrencilerdir. Hüseyin Seçmen Yaşar kursuna devam edenlerin ise %5,5'i 18-21, %3'ü 22-29, %6,5'i 30-39, %2,5'i 40-50 yaş grubundaki öğrencilerdir. Bu durumda Erenler ve M. Akif Ersoy kurslarında ağırlıklı olarak orta yaş grubu öğrenciler devam ederken diğer iki kursa daha genç yaşta olan öğrenciler gelmektedir. 22-29 yaş grubundaki öğrencilerin en az devam eden yaş grubu olduğu yukarıdaki tabloyla ortaya çıkmaktadır. Bu durum bu yaş aralığındaki bireylerin dini ilgilerindeki düşüşle açıklanabilir. 20'li yaşlar

kişilerin hayatlarında önemli kararlar aldığı ve hayatlarını şekillendirdikleri bir dönemdir. Bütün dikkatini bu sürece yoğunlaştıran birey, doğal olarak dini duygu ve düşüncelerden uzak kalabilmektedir.

b) Öğrencilerin Kursa Gelme Kararında Etkili Olan Faktörler

Kursa gelme kararı alan öğrencilerden %85'i bu kararı kendi istekleriyle aldıklarını ifade ederken, anne-baba isteğiyle gelenlerin oranı %7,5, eş isteğiyle gelenler %3, arkadaş veya komşu teşvikiyle gelenler %4,5'i oluşturmuştur. Ankete katılan öğrencilerin yetişkin olmaları ve hayatlarıyla ilgili kararları verebilecek durumda olmaları, kurslara devam etme kararlarına yansımakta dolayısıyla bu kararların alınışında büyük ölçüde kendi iradeleri etkili olmaktadır. Örneklem içindeki bekâr öğrencilerin genellikle anne-babalarının isteğiyle kurslara devam ettikleri gözlenmiştir. Öğrenciler arasında aynı soyadı taşıyan veya komşu olanların çoğunluğu oluşturduğu gözlenmiştir. Bu durum aslında sosyal çevrenin kadınlar üzerinde etkisini göstermektedir. Kayıtlar esnasında gözlendiği kadarıyla kaydını yapan öğrenci, daha önce kaydını yapmış olan veya daha önce o kursta eğitim gören arkadaşı veya komşusuyla gelmektedir. Kurslardan alınan eğitimin niteliği de öğrencileri etkilemekte, kadınların öğreticiden memnuniyetleri daha sonraki dönemlerde aynı çevreden daha fazla öğrencinin kurslara katılmasına neden olmaktadır. Tablo 23'te görüldüğü gibi eşlerin dini gereklerin yerine getirilmesine büyük oranda karışmadıkları görülmektedir. Buna paralel olarak kurslara devamda da eşlerin çok etkili olmadıkları görülmektedir.

Tablo 29 Kursa Gelme Kararı

Kursa gelme kararı	Sayı	%
Kendi isteğimle	170	85,0
Anne babamın isteğiyle	15	7,5
Eşimin isteğiyle	6	3,0
Arkadaş veya komşu teşvikiyle	9	4,5
Toplam	200	100,0

c) Kursa Geliş Amacı

Başta Kur'an okumayı öğretmek ve dini bilgiler vermek amacıyla olan bu kurslara öğrencilerin geliş nedeni de bu amaca paraleldir. Örneklemin %80'ini hem Kur'an-ı

Kerim'i hem de dini bilgileri öğrenmek gayesiyle kurslara geldiklerini ifade etmişlerdir. %10'u sadece Kur'an öğrenmek, %4'ü sadece dini bilgiler öğrenmek, yine %4'ü evde sıkıldığı için, %1,5'i ailesi veya eşi istediği için kurslara devam ettiğini ifade etmiştir.

Kur'an-ı Kerim'i öğrenmek kadınlar için son derece önemli bir faaliyettir. Bu amaçla kursların özellikle 8 yıllık kesintisiz eğitim sonrası büyük ölçüde yetişkin bayanlara eğitim vermeye başlamasıyla bu kurslara yetişkin bayanların yoğun ilgisi olmuştur.

Tablo 30 Kursa Devam Amacı

Kurslara devam durumu		Yaş				Toplam
		18-21	22-29	30-39	40-50	
Kur'an okumayı öğrenmek için	S	6	1	3	11	21
	%	3,0	,5	1,5	5,5	10,5
Dini bilgileri öğrenmek için	S	1	1	4	2	8
	%	,5	,5	2,0	1,0	4,0
Her ikisini öğrenmek için	S	44	23	44	49	160
	%	22,0	11,5	22,0	24,5	80,0
Evde sıkıldığı için	S	0	1	3	4	8
	%	,0	,5	1,5	2,0	4,0
Ailem, eşim istediği için	S	3	0	0	0	3
	%	1,5	,0	,0	,0	1,5
Toplam	S	54	26	54	66	200
	%	27,0	13,0	27,0	33,0	100,0

Kurslara devam eden ve 18-21 yaş grubunda olanlardan %22'si hem Kur'an okuma hem dini bilgiler öğrenme isteğiyle gelmektedir. %3'ü sadece Kur'an okumayı öğrenmek, %0,5'i sadece dini bilgiler öğrenmek, %1,5'i eşi veya ailesi istediği için kurslara gelmektedir. 22-29 yaş grubunda olan öğrencilerin %11,5'i hem Kur'an okumayı hem dini bilgileri öğrenme isteğiyle gelmekte, sadece Kur'an okumak ve sadece dini bilgiler öğrenmek amacıyla ve evde sıkıldığı için gelenler %0,5'tir. 30-39 yaş grubunda hem Kur'an okumayı hem dini bilgileri öğrenmek amacıyla gelenler %22'dir. %2'si dini bilgiler öğrenmek için gelirken, sadece Kur'an okumayı öğrenmek amacıyla gelenler %1,5, evde sıkıldığı için gelenler %1,5'tir. 40-50 yaş grubunda hem Kur'an okumayı hem dini bilgileri öğrenmek gayesiyle gelenler %24,5, sadece Kur'an okumayı öğrenmek için gelenler %5,5, dini bilgiler öğrenmek için gelenler %1, evde sıkıldığı için gelenler %2'dir. Ailesi veya eşi istediği için kurslara gelenler en fazla 18-21 yaş grubunda toplanmıştır. Tablodan anlaşıldığı kadarıyla sadece Kur'an okumayı öğrenmek amacıyla gelenler en fazla 40-50 yaş grubunda yoğunlaşmıştır. İlerleyen yaşla birlikte evde sıkıldığı için kurslara devam edenlerin

oranı da artış göstermiştir. Evlilik ve çocukla ilgilenme gibi sorumluluklar artan yaşla birlikte daha da ağırlaşmaktadır. Bu durum kadınların tek düze hayattan ve bütün gün ev işleriyle uğraşmaktan sıkılmalarına ve dolayısıyla kurslara devam etmelerine sebep olmaktadır. Bu sıkıntının bir diğer nedeni de teknolojik ilerlemenin neticesinde ev işlerindeki kolaylıktır. Kadınların hayatlarındaki bu kolaylık onları çeşitli faaliyet alanlarına yönlendirmektedir. Bunlardan biri de kurslara gelmektir.

d) Derslere Devam Durumu

Tablo 29’da örneklemin kurslara büyük ölçüde isteyerek gelme kararı aldıkları ortaya çıkmıştır. Aynı durumu derslere devam konusunda da görmek mümkündür. Nitekim örneklemin neredeyse tamamının tüm derslere isteyerek devam ettiği görülmektedir. Bu da öğrencilerin büyük ölçüde kurslardan aldıkları eğitimden memnun olduklarını göstermektedir. Bu durumda kursta görev yapan öğretmenlerin de etkili olduğu unutulmamalıdır. %4’ü Kur’an derslerine isteyerek dini bilgiler (İbadet, İtikat, Siyer, Ahlak) derslerine istemeyerek devam ettiğini, %1’i dini bilgiler derslerine isteyerek Kur’an derslerine istemeyerek katıldığını, %2’si ise tüm derslere istemeyerek de olsa devam ettiğini belirtmiştir.

Tablo 31 Derslere Devam Durumu

Derslere devam durumu	Sayı	%
Bütün derslere kesintisiz isteyerek devam ediyorum	186	93,0
Kur’an derslerine isteyerek diğer derslere istemeyerek	8	4,0
Diğer derslere isteyerek Kur’an derslerine istemeyerek	2	1,0
Bütün derslere istemeyerek de olsa devam ediyorum	4	2,0
Toplam	200	100,0

Öğrencilerin derslere genellikle isteyerek devam ediyor olmaları bu tür eğitim kurumlarına gönüllü olarak gelinmesinin de etkisi büyüktür. Zorunlu olmamasına rağmen isteyerek bu kurslarda eğitim gören öğrenciler, genellikle kurslardan memnun olmaktadır. Yıl içinde herhangi bir memnuniyetsizliği olanlar kurslardan kayıtlarını silmekte ve devam etmemektedir. Ancak gözlemlendiği kadarıyla öğrencilerin kendilerinden kaynaklanan hastalık, göç gibi nedenler olmadığı müddetçe kayıt sildiren olmamaktadır.

e) Öğrencilerin Kursta Hoşlanmadıkları Durumlar

Ankete katılan öğrencilerin %84,5'i devam ettikleri kurslarda hoşlanmadıkları bir durumun olmadığını belirtirken %13,5'i sınıfları çok kalabalık bulmuş, dersleri ve disiplin kurallarını ağır bulanlar %0,5, hiç disiplin olmamasından şikâyetçi olanlar %1'lik bir dilimi oluşturmuştur. Kadınların büyük çoğunluğunun kurslardan memnun olmalarında kurslardaki öğretmenlerin de etkisi vardır. Neticede örneklemin genel olarak devam ettikleri kurslardan memnun oldukları bir kez daha ortaya çıkmıştır. Bu durum son yıllarda Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kur'an kurslarının gerek fiziki koşullarının iyileştirilmesi gerek çalışanlar yönünde daha iyi imkânlarla kavuşturma çabalarının meyvesini verdiğinin göstergesidir.

Tablo 32 Kursta Hoşlanılmayan Durumlar

Kursta hoşlanılmayan durumlar	Sayı	%
Sınıflar çok kalabalık	27	13,5
Dersler çok ağır	1	,5
Disiplin kuralları çok ağır	1	,5
Hiç disiplin yok	2	1,0
Hoşuma gitmeyen bir durum yok	169	84,5
Toplam	200	100,0

f) Öğrencilerin Öğreticilerle İlişkisi

Eğitim öğretim sırasında yoğun bir ilişki içinde olan öğretmen ve öğrenci, bu ilişkiyi ne kadar anlamlandırabilirse eğitimin kalitesi o derecede artar. Dolayısıyla öğrencilerin verimli bir eğitim alması aynı zamanda eğitimciyle aralarındaki bağla ilgilidir. Özellikle din eğitimi söz konusu olunca bu ilişki daha da önem kazanmaktadır. Bu amaçla aşağıdaki tablo önemli veriler sunmaktadır. Buna göre örneklemin %83,5'i devam ettiği kurstaki öğretici öğrenci ilişkisinden memnun olduğunu belirtmiştir. %14,5'i memnunum derken, %4'ü memnun olmadığını ifade etmiştir.

Yukarıdaki tabloya göre kurslarındaki öğretici öğrenci ilişkisinden çok memnun olanların %30'u 40-50 yaş arasındaki öğrencilerden oluşmaktadır. Bu oran aynı zamanda en çok memnun olanların bu yaş grubundaki öğrenciler olduğunu göstermektedir. Kısmen memnun olanlar ise en fazla %6,5 ile 18-21 yaş arasındaki öğrencilerdir. Memnun olmayanlar ise %1 ile 18-21 ve 22-29 yaş grubunu oluşturan öğrencilerden çıkmıştır. 30 yaş üstü bayan öğrencilerin kurslardaki memnuniyet

derecelerinin diğer yaş gruplarına göre daha fazla olması, bu öğrencilerin eğitim seviyelerinin düşük olması nedeniyle okul ortamını fazla yaşayamamış olmaları ve dolayısıyla kendilerine gösterilen ilgiden genç öğrencilere göre daha kolay hoşnut olmalarına bağlanabilir.

Tablo 33 Öğretici Öğrenci İlişkisi ve Yaş Durumu

Öğretici öğrenci ilişkisinden memnuniyet		Yaş				Toplam
		18-21	22-29	30-39	40-50	
Çok memnunum	S	39	20	48	60	167
	%	19,5	10,0	24,0	30,0	83,5
Memnunum	S	13	4	6	6	29
	%	6,5	2,0	3,0	3,0	14,5
Memnun değilim	S	2	2	0	0	4
	%	1,0	1,0	,0	,0	2,0
Toplam	S	54	26	54	66	200
	%	27,0	13,0	27,0	33,0	100,0

Bunun yanında daha genç öğrencilerin ise bu anlamda daha yüksek beklentilerle kurslara gelmeleri ve bu beklentilerinin karşılanmasını istemeleri rol oynamaktadır. Yani daha düşük beklentilerle gelen 30 yaş üstü bayanlar kurslardan daha memnun bir şekilde ayrılmaktadırlar. Elbette bunun yanında son yıllarda Kur'an kurslarındaki yapısal ve fiziksel değişimler de memnuniyet derecelerinin artışında önemli bir faktördür. Aynı zamanda öğretmenlerin eğitim seviyesindeki yükseliş, pedagojik formasyon eğitimi almış olmaları ve yetişkin din eğitimine daha fazla önem verilmesi gibi konular bu memnuniyetteki artışın bir diğer faktörleridir.

g) Öğrencilerin Problemlerini Öğreticilerine Açabilme Durumu

Öğreticileriyle genel olarak iyi bir ilişki kurdukları anlaşılan öğrencilerin sorunlarını da genellikle rahat bir biçimde aktardıkları görülmektedir. Bu manada sorulan soruya örneklemin %80,5'i evet derken, %11'i biraz güçlük çektiğini belirtmiş, %8,5'i hayır olarak cevap vermiştir. Öğrencilerin yaşlarının da bu konuda etkili olduğu düşünülmektedir. Ankete katılan öğrencilerin yetişkin olmaları da sorunlarını rahat biçimde ifade etmelerinde etkilidir.

Tablo 34 Problemlerin Aktarımı ve Yaş

Problemlerin rahat ifade edilmesi		Yaş				Toplam
		18-21	22-29	30-39	40-50	
Evet	S	36	20	45	60	161
	%	18,0	10,0	22,5	30,0	80,5
Hayır	S	6	4	5	2	17
	%	3,0	2,0	2,5	1,0	8,5
Biraz güçlük çekiyorum	S	12	2	4	4	22
	%	6,0	1,0	2,0	2,0	11,0
Toplam	S	54	26	54	66	200
	%	27,0	13,0	27,0	33,0	100,0

Yukarıdaki tabloya göre sorunlarını rahatlıkla paylaşanların 40-50 yaş grubunda %30 ile en fazla olduğu görülmektedir. Sorunlarını rahat ifade edemeyenler %3 ile en çok 18-21 yaş grubunda olduğu yine bu yaş aralığındaki öğrencilerin %6 ile güçlük çektiğini belirten grupta da en fazla oldukları görülmektedir. Yaş artışına paralel olarak sorunların daha rahat ifade edildiği görülmektedir. Bu ilerleyen yaşla birlikte sorunların kabullenilmesi ve dolayısıyla daha rahat ifade edilmesi sonucunu göstermektedir. Daha genç yaşlarda sorunları kabullenme, aktarma ve paylaşmada sıkıntılar yaşanmaktadır.

h) Kurs Eğitiminin Tutum ve Davranışlara Etkisi

Kurslarda öğrenilen bilgilerin günlük hayatta bir değişiklik oluşturup oluşturmadığını belirlemek amacıyla sorulan soruya öğrencilerin %78'i evet cevabını verirken, %20'si kısmen, %2'si hayır cevabını vermiştir. Evet cevabı %29,5 ile en fazla 40-50 yaş grubunda toplanmıştır. 30-39 grubunda bu oran %21,5, 22-29 yaş grubunda %8, 18-21 yaş grubunda %19'dur. Kısmen diyenler %7 ile en fazla 18-21 yaş aralığında görülmektedir. 22-29 yaş grubunda bu oran %5, 30-39 yaş grubunda %5,5, 40-50 yaş grubunda %2,5'tir. Hayır diyenler ise 18-21 ve 40-50 yaş aralığında görülmüştür. Bu tablo örneklemin genel olarak kurslarda aldığı eğitimi önemseydiği ve burada öğrendiklerine güvendiğini ortaya koymaktadır. Öğrencilerin çoğu zaten Kur'an kursu dışında aldıkları din eğitimini yeterli görmedikleri veya yanlış buldukları için kurslarda verilen eğitime güvenmekte ve değer vermektedir. Eğitim durumuna bakılarak bu soruya verilen yanıt değerlendirilecek olursa, evet cevabının ilkökul mezunlarında %36,5 ile en fazla olduğu görülür. Kısmen diyenler %9 ile lise mezunlarında en fazla olarak görülmektedir. Üniversite mezunlarından hayır diyen ise olmamıştır. Yaş

ilerledikçe ve eğitim seviyesi düştükçe kadınların kurslarda öğrendiklerini hayatlarına aktarma durumunda artış görülmektedir.

Tablo 35 Kursta Alınan Eğitimin Günlük Hayata Etkisi

Kursta öğrenilenlerin günlük hayata etkisi		Yaş				Toplam
		18-21	22-29	30-39	40-50	
Evet	S	38	16	43	59	156
	%	19,0	8,0	21,5	29,5	78,0
Kısmen	S	14	10	11	5	40
	%	7,0	5,0	5,5	2,5	20,0
Hayır	S	2	0	0	2	4
	%	1,0	,0	,0	1,0	2,0
Toplam	S	54	26	54	66	200
	%	27,0	13,0	27,0	33,0	100,0

Tablo 36 Öğrenim Durumu ve Alınan Eğitimin Günlük Hayata Etkisi

Kurslarda öğrenilenlerin günlük hayata etkisi		Öğrenim Durumu					Toplam
		Okur-yazarım	İlkokul	İlköğretim	Lise	Üniversite	
Evet	S	18	73	16	42	7	156
	%	9,0	36,5	8,0	21,0	3,5	78,0
Kısmen	S	0	15	5	18	2	40
	%	,0	7,5	2,5	9,0	1,0	20,0
Hayır	S	0	1	1	2	0	4
	%	,0	,5	,5	1,0	,0	2,0
Toplam	S	18	89	2	62	9	200
	%	9,0	44,5	11,0	31,0	4,5	100,0

C. ÖĞRENCİLERİN DİNDARLIK EĞİLİMLERİ

Araştırmanın bundan sonraki bölümü örneklemin dindarlık açısından kendini nerede gördüğü ve nasıl değerlendirdiğini tespiti yöneliktir. Dindarlık kavramı çok boyutlu bir kavram olduğu için bu çalışmada dindarlığın pratik ve etki yönü esas alınarak araştırmaya devam edilecektir. Bu amaçla öncelikle öğrencilere ibadet hayatıyla ilgili sorular sorulmuştur. Verilen cevaplar ışığında örneklemin eğilimleri ve bu durumun kurslara yönelmelerinde etkili olup olmadığı araştırılmıştır.

1) İbadet Hayatı

Kelime olarak Tanrı'ya gösterilen saygı ve ta'zim, tapınma ve boyun eğmeyi ifade eden ibadet, ıstılah olarak da Allah'a karşı kulluk ve bağlılığın sözler ve hareketlerle belli edilmesi demektir. Dolayısıyla dini bir davranış olan ibadetin altında bir psikolojik amilin yani bir inancın yer alması gerekir. Kişi inancının gereklerini ibadetler aracılığıyla hayata geçirir. Yani ibadet inançla uygunluk gösterir. Bir kişinin ibadetlerine bakılarak onun inanç dünyası hakkında bir şeyler söylenebilir. Nitekim P.E

Johnson'a göre en önemli din testi, davranış testidir.¹⁴⁴ İslam, ibadeti insanın en önemli psikolojik ihtiyacı olarak görmektedir. Kur'an-ı Kerim'deki mealen "ben insanları ve cinleri bana ibadet etsinler diye yarattım"¹⁴⁵ ayeti de İslam'ın ibadete verdiği önemi göstermektedir. Ölümden sonra insana sadece dünyadaki amellerinin kalacak olması ve bu ameller doğrultusunda kişinin iyiler ya da kötüler safında yer alacak olması inancı, ibadetleri daha da önemli kılmaktadır.

Bu anlamda öğrencilere sorulan ibadetlerinizi ne sıklıkla yerine getiriyorsunuz sorusuna %62'lik grup ibadetlerimi tam olarak yerine getiremezsem de gayret ediyorum şeklinde kendini ifade etmiştir. %25,5'i de ibadetlerini tam olarak yerine getirdiğini düşünmektedir. %12,5'i de ibadetlerini tam olarak yerine getiremediğini belirtmiştir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu ibadetlerin yerine getirilmesi konusunda kendini yeterli görmemekle birlikte bu yönde bir çaba içindedir.

Tablo 37 İbadetlerin Yerine Getirilmesi Durumu

İbadetlerin yapılma durumu	Sayı	%
Tam olarak yerine getiririm	51	25,5
Tam olarak yerine getiremezsem de gayret ederim	124	62,0
İstediğim gibi yerine getiremiyorum	25	12,5
Toplam	200	100,0

a) Namaz Kılma Durumu

İslam'ın beş şartından biri olan namaz gün içinde devamlılık arz eden bir ibadettir. Kur'an'da 70 kez emredilen ve bu özelliğiyle en çok tekrar edilen ibadet olması sebebiyle de müslümanlar için ayrı bir öneme sahiptir. Hicretten yaklaşık bir buçuk yıl kadar önce farz kılınan namaz, belirli hareketlerden ve duadan ibarettir.

Öğrencilerin dini pratiklere ne ölçüde yöneldiklerinin tespiti amacıyla namaz kılma durumları incelenmiştir. Bu amaçla sorulan soruda örneklemin %77,5'i günde beş vakit namaz kıldığını, %5,5'i hiç kılmadığını belirtmiştir. %7,5'i ihtiyaç duydukça, %5'i sadece Ramazan ayında, %4,5'i günde iki-üç vakit kıldıklarını ifade etmiştir.

¹⁴⁴ Habil Şentürk; İbadet Psikolojisi, İz Yayıncılık, İstanbul 2008, s.29-30

¹⁴⁵ Zariyat, 51/56.

Tablo 38 Namaz Kılma Durumu

Namaz kılma durumu	Sayı	%
Hiç kılmıyorum	11	5,5
Sadece ramazan ayında kıyorum	10	5,0
Zaman zaman ihtiyaç duydukça kıyorum	15	7,5
Günde iki üç vakit kıyorum	9	4,5
Günde beş vakit kıyorum	155	77,5
Toplam	200	100,0

Namaz kılma oranının bu derecede yüksek çıkması hem örneklemin yaş aralığına hem de araştırmanın Kur'an kursunda yapılıyor olmasına bağlanılabilir. Yukarıdaki bilgilere dayanarak öğrencilerin genellikle dini konulara ilgili çevrelerden geldikleri söylenebilir. Böyle çevrelerde yetişen öğrenciler doğal olarak namaza yabancı değillerdir.

Namaz gibi bir ibadetin değişkenlere göre dağılımı da ayrıca bizlere bazı fikirler verecektir. Mesela yaş değişkeninin namaz kılmada önemli bir etken olduğu görülmektedir. Bu durumda yaşa bağlı olarak örneklemin namaz pratiğine devamlılığı da bu araştırma için önem arz etmektedir. Tablo 39'da görüleceği üzere örneklemin yaşı arttıkça namaz kılma durumu da artış göstermektedir. Günde beş vakit namaz kılanların 50'si 18-21, %61,5'i 22-29, %88,9'u 30-39, %97'si 40-50 yaş grubunda toplanmıştır. Namaz kılma oranı yaşla birlikte düzenli biçimde artış kaydetmiştir. Günde iki üç vakit namaz kılanlar %11,5 ile en fazla 22-29 yaş aralığında toplanmıştır. 30-39 yaş aralığında bu oran %5,6, 18-21 yaş aralığında %3,7 ve 40-5- yaş aralığında %1,5 olarak tespit edilmiştir.

Zaman zaman ihtiyaç duydukça namaz kılanlar %22,2 ile en fazla 18-21 yaş grubundadır. 22-29 yaş aralığında bu oran %11,5'tir. Sadece ramazan ayında namaz kılanlar %16,7 ile en fazla 18-21 yaş grubunda toplanmıştır. 30-39 yaş aralığında bu oran %1,9'dur. Hiç namaz kılmayanlar %15,4 oranında 22-29 yaş grubunda yoğunlaşmıştır. Ardından %7,4 ile 18-21 yaş grubu ve %3,7 ile 30-39 yaş grubu gelmektedir. Hiç namaz kılmadığını ifade eden 40-50 yaş aralığındaki örneklem ise %1,5'tir.

Tablo 39 Yaş Gruplarına Göre Namaz Kılma Durumu

Namaz Kılma Durumu		Yaş				Toplam
		18-21	22-29	30-39	40-50	
Hiç kılmıyorum	S	4	4	2	1	11
	%	7,4	15,4	3,7	1,5	5,5
Sadece ramazan ayında kılıyorum	S	9	0	1	0	10
	%	16,7	,0	1,9	,0	5,0
Zaman zaman ihtiyaç duydukça kılıyorum	S	12	3	0	0	15
	%	22,2	11,5	,0	,0	7,5
Günde iki üç vakit kılıyorum	S	2	3	3	1	9
	%	3,7	11,5	5,6	1,5	4,5
Günde beş vakit kılıyorum	S	27	16	48	64	155
	%	50,0	61,5	88,9	97,0	77,5
Toplam	S	54	26	54	66	200
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Bu tablo yaş grupları yükseldikçe namaz kılma durumunda da bir artış olduğunu göstermektedir. 18- 21 ve 30-39 yaş aralığındaki öğrenci sayısı aynı olmasına rağmen günde beş vakit namaz kılma oranının 30-39 yaş arasındaki öğrenci grubunda daha fazla çıkması buna işaret etmektedir. 30'lu yaşlardan sonra bireylerde bir dini canlılık yaşanmaktadır. Bunun en önemli nedenleri bireyin sorumluluklarının artmasına bağlı olarak kaygı ve sıkıntılarının da artmasıdır. Bunun dışında ilerleyen yaşla birlikte birey, ölüm konusunu daha çok düşünmekte, doğal olarak dini pratiklere yaklaşmaktadır. Hayatın henüz yeni yeni şekillendiği gençlik yılları ise, bireyin bu yönde enerjisini harcadığı dönem olması sebebiyle dini ilginin en düşük olduğu dönemdir.

Tablo 40 Öğrenim Durumuna Göre Namaz Kılma Durumu

Öğrenim Durumuna Göre Namaz Kılma		Öğrenim Durumu					Toplam
		Okur yazarım	İlkokul	İlköğretim	Lise	Üniversite	
Hiç kılmıyorum	S	1	5	2	3	0	11
	%	5,6	5,6	9,1	4,8	,0	5,5
Sadece ramazan ayında kılıyorum	S	0	0	2	8	0	10
	%	,0	,0	9,1	12,9	,0	5,0
Zaman zaman ihtiyaç duydukça kılıyorum	S	0	2	5	7	1	15
	%	,0	2,2	22,7	11,3	11,1	7,5
Günde iki üç vakit kılıyorum	S	0	3	0	5	1	9
	%	,0	3,4	,0	8,1	11,1	4,5
Günde beş vakit kılıyorum	S	17	79	13	39	7	155
	%	94,4	88,8	59,1	62,9	77,8	77,5
Toplam	S	18	89	22	62	9	200

Öğrenim Durumuna Göre Namaz Kılma		Öğrenim Durumu					Toplam
		Okur yazarım	İlkokul	İlköğretim	Lise	Üniversite	
Hiç kılmıyorum	S	1	5	2	3	0	11
	%	5,6	5,6	9,1	4,8	,0	5,5
Sadece ramazan ayında kılıyorum	S	0	0	2	8	0	10
	%	,0	,0	9,1	12,9	,0	5,0
Zaman zaman ihtiyaç duydukça kılıyorum	S	0	2	5	7	1	15
	%	,0	2,2	22,7	11,3	11,1	7,5
Günde iki üç vakit kılıyorum	S	0	3	0	5	1	9
	%	,0	3,4	,0	8,1	11,1	4,5
Günde beş vakit kılıyorum	S	17	79	13	39	7	155
	%	94,4	88,8	59,1	62,9	77,8	77,5
	S	18	89	22	62	9	200
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Aynı şekilde öğrenim durumları ve namaz kılma arasındaki ilişkiye bakıldığında beş vakit namaz kılanların oranı ilkokul mezunu olmayanlarda %94,4, ilkokul mezunları arasında %88,8 ilköğretim mezunları arasında %59,1, lise ve dengi okul mezunları arasında %62,9 ve üniversite mezunları arasında %77,8 olduğu görülmektedir.

Eğitim seviyesindeki düşüş yaş ortalamasının yükselmesi demektir. Dolayısıyla ileri yaştaki öğrencilerin çoğu ilkokul mezunu veya okur-yazar olup ilkokul mezunu olmayanlardan oluşmaktadır. Bu da namaz pratiğine yine bu öğrenim seviyesindeki öğrencilerin daha yoğun ilgi göstermelerini açıklamaktadır.

Tablo 41 Medeni Durum ve Namaz Kılma Durumu

Namaz		Medeni Hal					Toplam
		Evli	Bekâr	Boşanmış	Dul	Nişanlı	
Hiç kılmıyorum	S	9	2	0	0	0	11
	%	6,0	4,9	,0	,0	,0	5,5
Sadece ramazan ayında kılıyorum	S	5	5	0	0	0	10
	%	3,3	12,2	,0	,0	,0	5,0
Zaman zaman ihtiyaç duydukça kılıyorum	S	5	10	0	0	0	15
	%	3,3	24,4	,0	,0	,0	7,5
Günde iki üç vakit kılıyorum	S	7	2	0	0	0	9
	%	4,6	4,9	,0	,0	,0	4,5
Günde beş vakit kılıyorum	S	125	22	1	4	3	155
	%	82,8	53,7	100,0	100,0	100,0	77,5
Toplam	S	151	41	1	4	3	200
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Medeni durum ve namaz kılma arasındaki ilişkiyi gösteren yukarıdaki tabloya göre beş vakit namaz kılma oranı %82,8 ile en yoğun evli bayanlar arasında görülmektedir.

Bekârlar arasında bu oran %53,7'dir. Zaman zaman ihtiyaç duydukça namaz kılanların oranı yine bekârlarda %24,4 ile en yüksek orandadır. Evlilik bireylere yeni sorumluluklar yüklerken sosyal yaşantıyı bir düzene sokmaktadır. Bu sorumluluklar aynı zamanda kişileri belli sıkıntı ve zorluklarla karşı karşıya bırakmaktadır. Bu bağlamda evlenmek ve çocuk sahibi olmak gibi sorumluluklar kadınların dini ilgilerini artırmaktadır.

Örnekleme arasında bu kadar yüksek çıkan namaz kılma oranı, eşleri söz konusu olunca söyle bir tablo oluşturmaktadır. Örnekleme arasında eşleri cuma ve bayram namazlarını kılanlar %34, beş vakit namaz kılanlar ise %29,5 olarak tespit edilmiştir. Hiç namaz kılmayanlar ise %6'dır. Bu durum dini pratiklere kadınların daha fazla rağbet göstermesi bakımından önemlidir. Örnekleme ve eşleri dikkate alındığında namaz kılma oranının hanımlarda eşlerine göre oldukça yüksek bir oranda olduğu görülmektedir. Ayrıca erkeklerin çalışma hayatından dolayı düzenli namaz kılmadıkları gözlenmiştir. Örneklemin ebeveynin namaz kılma durumunu gösteren tabloya göre anne babası sürekli namaz kılanların oranı %53, annesi sürekli kılan babası kılmayanların oranı %20, annesi kılan babası sadece Cuma ve bayram namazları kılanların oranı %15, anne babası hiç namaz kılmayanların oranı %6'dır.

Tablo 42 Eşin namaz Kılma Durumu

Eşin namaz kılma durumu	Sayı	%
Hiç kılmaz	12	6,0
Ara sıra kılar	11	5,5
Sadece cuma ve bayram namazını kılar	68	34,0
Günde iki –üç vakit kılar	2	1,0
Beş vakit kılar	59	29,5
Toplam	152	76,0
Bekâr-Dul	48	24,0
Toplam	200	100,0

Tablo 43 Ebeveynin Namaz Kılma Durumu

Ebeveynin namaz kılma durumu	Sayı	%
Hiç kılmazlar	4	2,0
Her ikisi de sürekli kılar	106	53
Annem kılar, babam kılmaz	41	20,5
Annem ara sıra kılar, babam kılmaz	2	1,0
Annem kılmaz, babam kılar	3	1,5
Annem kılmaz, babam ara sıra kılar	1	,5
Annem kılar babam sadece cuma ve bayram namazını kılar	30	15,0
Toplam	187	93,5
Her ikisi de yaşamıyor	13	6,5
Toplam	200	100,0

Namaz kılma oranının annelerde babalardan daha fazla olması da yine aynı şekilde namaz gibi dini pratiklerle kadınların daha çok ilgilendiğini göstermektedir. Nitekim annesi kılıp babası kılmayanların oranı %20,5 iken, babası kılıp annesi kılmayanların oranı sadece %1,5'tir. Bu tablo aynı zamanda eş ve baba arasındaki namaz kılma oranını karşılaştırma imkânı sunmaktadır. Buna göre babalarda namaz kılma oranının daha yüksek olması, ilerleyen yaşla beraber dini pratiklere eğilimin arttuğının işaretidir. Erkek olsun kadın olsun yaş ilerledikçe ölümü düşünmek, ahirete hazırlık yapma duygusu ve günahlardan dolayı korkmak gibi nedenlerle bireyler, dini pratiklere daha çok önem vermektedir. Yine toplumda ileri yaşlarda olanların dini pratiklere ilgisizliği yadırgandığından, bireylerin kendilerini bu şekilde yönlendirdikleri gözlenmektedir. Aynı şey örneklem ve anneleri için de geçerlidir. Annelerde daha fazla olan namaz kılma oranı yine bizi yukarıda bahsettiğimiz sonuca götürmektedir.

b) Oruç Tutma

İslam dinin en önemli pratiklerinden biri de oruçtur. Ramazan ayında ve diğer zamanlarda nafîle şeklinde tutulan oruç ibadeti, kişinin yemek, içmek ve cinsel ilişkiden uzak durmasından ibarettir. Ramazan ayının ayrıca Kur'an'ın indirildiği ay olması bu ayda yapılan oruç ibadetine başka bir önem atfetmektedir. Aynı zamanda yılda bir kez ve bir ay boyunca yapılıyor olması orucu daha cazip hale getirmektedir. Ramazan ayı boyunca herkesin hayatına farklı bir düzen vermesi, televizyonlardan yapılan yayınlar, farklı etkinliklerle bu ayı daha verimli geçirme çabaları, oruç pratiğinin toplum üzerindeki etkisini göstermektedir.

Tablo 44 Oruç Tutma Durumu

Oruç tutma durumu	Sayı	%
Sadece ramazan ayında	111	55,5
Ramazan ayında, adak adadığımda ve ihtiyaç duydukça	85	42,5
Sağlığım elvermediğinden tutamıyorum	4	2,0
Toplam	200	100,0

Tablo44'de görüldüğü gibi oruç tutamayanların oranı sadece %2'dir. Bunun da sağlık sorunlarından kaynaklandığı görülmektedir. Sadece Ramazan ayında oruç tutanların oranı %55,5 Ramazan ayıyla birlikte nafîle oruç tutanların oranı ise %42,5'tir. Oruç tutma oranının bu kadar yüksek çıkması aynı zamanda bu ibadetin toplumsal bir karakterinin olmasından da kaynaklanmaktadır. Namaz kılmayan insanları

yadırgamayan toplum, yılda bir kez yerine getirilen oruç ibadetinin yapılmamasına aynı hoşgörüyü göstermemektedir.

Aynı şekilde eşin oruç tutma durumuna bakıldığında eşlerin %62,5'inin ramazan ayında oruç tuttıkları görülmektedir. Ramazan ayı dışında mübarek günlerde oruç tutanların oranı %9 iken, hiç tutmayanların oranı %3'tür. Tablo 42 ile karşılaştırıldığında eşler arasında oruç tutma oranının namaz kılma oranına göre oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum ramazan ayında toplumda oluşan dini canlılıkla da ilgilidir. Yukarıdaki sebeplerden dolayı eşler arasında oruç tutma oranı namaz kılma oranına göre önemli ölçüde artış göstermektedir. Ancak eşlerine göre kadınlar oruç ibadetine de daha fazla rağbet göstermektedirler.

Tablo 45 Eşin Oruç Tutma Durumu

Eşin oruç tutma durumu	Sayı	%
Hiç tutmaz	6	3,0
Ara sıra tutar	3	1,5
Ramazan ayında tutar	125	62,5
Ramazanda ve mübarek günlerde tutar	18	9,0
Bekâr-dul	48	24,0
Toplam	200	100,0

Tablo 46 Ebeveynin Oruç Tutma Durumu

Ebeveynin oruç tutma durumu	Sayı	%
Annem ve babam oruç tutmaz	3	1,5
Her ikisi de ara sıra tutar	7	3,5
Her ikisi de sadece ramazan ayında tutar	69	34,5
Her ikisi de ramazan ayında, mübarek günlerde tutar	91	45,5
Annem tutmaz, babam tutar	7	3,5
Annem tutar, babam tutmaz	10	5,0
Toplam	190	93,5
Her ikisi de yaşamıyor	13	6,5
Toplam	200	100,0

Aynı şekilde anne-babanın oruç tutma eğilimlerine bakıldığında ramazan ayında oruç tutanların oranı %34,5, ramazan ayında ve mübarek günlerde oruç tutanların oranı %45,5'tir. Anne babası hiç oruç tutmayanlar ise %1,5'tir. Örnekleme, eş ve ebeveyn oruç tutma oranları karşılaştırıldığında kadınların erkeklerden daha çok dini pratiklere önem verdikleri görülmektedir.

c) Kur'an Okuma

Kur'an kurslarına gelerek Kur'an okumayı öğrenen öğrencilerin günlük hayatlarında ne sıklıkla Kur'an okuduklarını anlamak amacıyla sorulan soruya örneklemin %73'ü her

gün devamlı okudukları cevabını vermiştir. %12,5'i haftada bir veya daha fazla kez okuduğunu, %6'sı sadece Cuma ve mübarek gecelerde okuduğunu belirtmiştir. Henüz tam öğrenemediği için okuyamayanların oranı ise %6,5'tir.

Yaş grubuna göre Kur'an okuma oranlarına bakıldığında en yüksek okuma oranı %86,4 ile 40-50 yaş grubunda görülmektedir. 30-39 yaş aralığında her gün devamlı okuyanların oranı %77,8, 22-29 grubunda %42,3, 18-21 yaş grubunda bu oran %66,7 olarak görülmektedir. Haftada bir veya daha fazla okuma oranı 22-29 yaş aralığında %34,6 ile en fazla olarak görülmektedir. Yine tam öğrenemediği için okuyamayanların oranı en çok 18-21 yaş aralığında ve %14,8'dir. Kur'an okuma sıklığının 22-29 yaş arasındaki öğrencilerde düşmekle beraber yaş ilerledikçe arttığı tablo 48'de tespit edilmiştir

Tablo 47 Kur'an Okuma Durumu

Kur'an okuma durumu	Sayı	%
Her gün devamlı	146	73,0
Haftada bir veya daha fazla	25	12,5
Ayda bir veya daha fazla	4	2,0
Sadece cuma akşamları ve mübarek gecelerde	12	6,0
Hiç okumam çünkü henüz tam öğrenmedim	13	6,5
Toplam	200	100,0

Elbette kursa devam eden öğrencilerin sıklıkla Kur'an okumaları doğaldır ancak bu oranın yine ilerleyen yaşla paralel biçimde artması yaş artışına bağlı olarak artan dindarlık eğilimiyle açıklanabilir.

Tablo 48 Yaş Dağılımına Göre Kur'an Okuma

Kur'an okuma		Yaş				Toplam
		18-21	22-29	30-39	40-50	
Her gün devamlı	S	36	11	42	57	146
	%	66,7	42,3	77,8	86,4	73,0
Haftada bir veya daha fazla	S	5	9	8	3	25
	%	9,3	34,6	14,8	4,5	12,5
Ayda bir veya daha fazla	S	1	2	1	0	4
	%	1,9	7,7	1,9	,0	2,0
Sadece cuma akşamları ve mübarek gecelerde	S	4	2	3	3	12
	%	7,4	7,7	5,6	4,5	6,0
Hiç okumam çünkü henüz tam öğrenmedim	S	8	2	0	3	13
	%	14,8	7,7	,0	4,5	6,5
Toplam	S	54	26	54	66	200
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tablo 49 Öğrenim Durumlarına Göre Kur'an Okuma Durumu

Kur'an Okuma		Öğrenim Durumu					Toplam
		Okur yazarım	İlkokul	İlköğretim	Lise	Üniversite	
Her gün devamlı	S	16	70	14	41	5	146
	%	88,9	78,7	63,6	66,1	55,6	73,0
Haftada bir veya daha fazla	S	1	10	4	7	3	25
	%	5,6	11,2	18,2	11,3	33,3	12,5
Ayda bir veya daha fazla	S	0	2	1	0	1	4
	%	,0	2,2	4,5	,0	11,1	2,0
Sadece cuma akşamları ve mübarek gecelerde	S	0	5	3	4	0	12
	%	,0	5,6	13,6	6,5	,0	6,0
Hiç okumam çünkü henüz tam öğrenmedim	S	1	2	0	10	0	13
	%	5,6	2,2	,0	16,1	,0	6,5
Toplam	S	18	89	22	62	9	200
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tablo 49, öğrenim durumlarına göre örneklemin Kur'an okuma alışkanlığını göstermektedir. Buna göre bu alışkanlık okur-yazar olup ilköğretim mezunu olmayanlarda %88,9, ilköğretim mezunlarında %78,7, ilköğretim mezunlarında %63,6, lise mezunlarında %66,1 ve üniversite mezunlarında %55,6 oranındadır. Kur'an okumayı öğrenemediği için okumayanların oranı ise lise mezunlarında en fazla olmak üzere %16,1'dir. Lise mezunlarının daha genç yaşta öğrencilerden oluşması, bu gruptaki öğrencilerin çoğunun Kur'an'la bu kurslarda tanışması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla örgün eğitimleri boyunca sadece yaz aylarında ve çoğu zaman tamamlayamadıkları Kur'an eğitimlerinden dolayı Kur'an okuma oranı bu gruplarda daha düşüktür.

d) Karşılaşılan Sorunların Çözümünde Dinin Yeri

İnsanlar herhangi bir sorunla karşılaştıklarında çeşitli çözüm yollarıyla bu sorunu aşmaya çalışırlar. Bazen dini inançlar bu sorunların çözümünde önemli katkılar sunarlar. Özellikle dua etmek bu bağlamda en çok başvurulan dini pratik olmaktadır. İnsanın yarısı su ve çamurdansa diğer yarısı ruh ve gönüldür. İnsan su ve oksijen gibi temel yaşam koşullarına ihtiyaç duyduğu kadar inanma ihtiyacı da taşımaktadır.¹⁴⁶ Giderek zorlaşan hayat şartları ve beklentiler erkekleri çok daha fazla para kazanmaya itmekte bu da erkeklerin aile sorumluluklarını bırakmalarına kadınların ise daha çok sorumluluk almalarına neden olmaktadır. Günlük alış-veriş, çocuğun okul hayatıyla

¹⁴⁶ Ali Şeraiti, Alexis Carrel; Dua, Bir Yayıncılık, İstanbul 1983, s.56,64

ilgilenme gibi sorumluluklar da artık tamamen kadına kalmış gibidir. 1980'ler sonrasında kadınların özellikle çocuklarının eğitim sorunlarıyla daha çok ilgilendikleri tespit edilmiştir. Çocukların sınavları, okul ve dersleri ile ilgili sorunları daha çok kadını ilgilendiriyor görünmektedir.¹⁴⁷ Evin idaresi, çocukların sorumlulukları ev içinde karşılaşılan sorunlar, bunun yanında şehirleşmeyle gelen değişim, toplumun tüm kesiminde olduğu gibi kadınları da pek çok sorunla karşı karşıya bırakmaktadır. Özellikle evlilikle birlikte gelen sıkıntıların kadınları daha çok etkilediği görülmektedir. Bu bağlamda hayatın sıkıntı ve zorluklarına karşı din bir çıkış yolu olabilmektedir. Kadınların biyo-psişik özellikleri gereği daha hassas bir yapıda olmaları, zorluk ve sıkıntılarda dini inançlara sığınmalarında önemli rol oynamaktadır. Kadınlardaki bu mistik yön çevre koşullarıyla birleşince onları inanca dayalı çözümlere odaklandırmaktadır.

Ankete katılan öğrencilerin karşılaştıkları sorunları dini inançlarına dayanarak çözme eğilimlerini gösteren tabloya göre örneklemin %73,5'i bu soruya evet derken %1'i hayır, %23,5'i bazen, %2,5'i fikrim yok demiştir. Evet cevabını verenler arasında 40-50 yaş grubunda olanların oranı %29'dur. Bazen diyen grubun içinde en yüksek oran %10,5 ile 18-21 yaş aralığıdır. Yaş artışıyla beraber örneklemin sorunlarına dini inançlara dayalı çözümler ürettiği görülmektedir. Yaş azaldıkça eğitim seviyesi ve buna paralel olarak insanların kendilerine güvenleri de artmaktadır. Bu da gençlerin ileri yaşta olanlara göre sorunlarına dini inançları dışında çözümler bulmaya çalışmalarını açıklamaktadır.

Tablo 50 Karşılaşılan Sorunlara Dini İnançlara Dayalı Çözüm ve Yaş Durumu

Sorunlara çözüm bulma		Yaş				Toplam
		18-21	22-29	30-39	40-50	
Evet	S	32	11	46	58	147
	%	16,0	5,5	23,0	29,0	73,5
Hayır	S	0	1	0	0	1
	%	,0	,5	,0	,0	,5
Bazen	S	21	14	5	7	47
	%	10,5	7,0	2,5	3,5	23,5
Fikrim yok	S	1	0	3	1	5
	%	,5	,0	1,5	,5	2,5
Toplam	S	54	26	54	66	200
	%	27,0	13,0	27,0	33,0	100,0

¹⁴⁷Ferhunde Özbay; Kadınların Ev İçi ve Ev Dışı Uğraşlarındaki Değişme, Şirin Tekeli (Der) 1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, s.151-153.

Pek çok insan gerek sosyo-ekonomik gerekse biyo-psişik durumlarından kaynaklanan sorunlar ve sıkıntılar yaşamakta ve bu sıkıntılar çözülemediği takdirde kişiyi çıkmaza sürüklemektedir. Her birey sorunlarına kendince çözümler üreterek aynı zamanda hayata kendi şartlarıyla uyum sağlamaktadır. Ankete katılan bayan öğrencilerin sık sık dile getirdikleri sorunlar çoğu zaman çözümü kendileri dışında olan sorunlardır. Dolayısıyla bu durumda kadın çözümü dua ve Allah'a havale etmekte bulmaktadır. Eğitim seviyesinin düşük olması, herhangi bir mesleklerinin olmayışı gibi nedenler, ankete katılan bayan öğrencilerin sorun çözümünde din ve inançlarına dayanmalarını etkilemektedir. Yine aynı sorunun doğum yeri ile ilişkisi incelendiğinde “karşılaştığınız sorunları dini inançlarınıza dayanarak çözmeye çalışır mısınız” sorusuna evet diyenlerin %39'u köy doğumlu olup, %7'si kasaba, %11'i şehir, %16'si büyükşehir, %0,5'i yurtdışı doğumludur. Bazen diyenlerin %7'si büyükşehir doğumludur. %6,5'i köy, %4,5'i kasaba, %5,5'i şehir doğumludur. Bazen cevabının en çok büyükşehir kökenli olanlardan çıkması kişinin doğduğu ve yaşadığı sosyal çevrenin düşüncelerine etkisini göstermektedir

Tablo 51 Karşılaşılan Sorunlara Dini İnançlara Dayalı Çözüm ve Doğum Yeri

Karşılaşılan sorunlara çözüm bulma		Doğum Yeri					Toplam
		Köy	Kasaba	Şehir	Büyükşehir	Yurtdışı	
Evet	S	78	14	22	32	1	147
	%	39,0	7,0	11,0	16,0	,5	73,5
Hayır	S	0	0	0	1	0	1
	%	,0	,0	,0	,5	,0	,5
Bazen	S	13	9	11	14	0	47
	%	6,5	4,5	5,5	7,0	,0	23,5
Fikrim yok	S	3	0	0	2	0	5
	%	1,5	,0	,0	1,0	,0	2,5
Toplam	S	94	23	33	49	1	200
	%	47,0	11,5	16,5	24,5	,5	100,0

e) Ölüm ve Sonrası İle İlgili Tutumlar

Kadınlardaki dindarlık eğilimlerini belirleyen en önemli ölçütlerden biri de ölüm ve sonrası ile ilgili düşünce ve tutumlarıdır. Ölüm, insanoğlunun öteden beri en önemli problemlerinden birini oluşturmaktadır. İnsanlar ölüme karşı çeşitli tutumlar içine girseler de genel olarak tüm insanlar ölümden az ya da çok korkmaktadırlar. Yapılan araştırmalar yaşlıların ölümü diğer yaş gruplarına göre daha fazla düşündüklerini ortaya koymuştur. Yine yapılan araştırmalar göstermektedir ki kadınlar, erkeklerden daha fazla ölümü düşünmekte ve ölümden daha fazla korkmaktadır. Ölüme karşı takınılan tavırlarda yaş ve cinsiyetin yanı sıra kişilik yapısı, hayat tecrübesi, sağlık durumu gibi

etkenler rol oynamaktadır. Yine ölüm konusu temel dini öğretilerin en önemli esaslarından birini oluşturmaktadır. Birçok din kişinin inancının ve amellerinin iyi olması neticesinde kişiye sonsuz bir hayatta mükâfat vaat eder. Ölüm korkusu ise çeşitli nedenlere dayanmaktadır. Bunlardan biri hayatta ulaşılmak istenen hedeflerin yarım kalması korkusudur. Her insan dünyada yapılacak çok işinin olduğunu düşünür ve ölüm bu işlere engel olarak görülür. Ölüm korkusunun bir diğer sebebi geride kalanların geçireceği zor durumdur. Özellikle küçük yaşta çocuğu olan ve ekonomik olarak kendine bağımlı kişilerin olduğu bir durumda birey ölüm kaygısını daha fazla hissetmektedir. Bir diğer önemli sebep ise yok olma korkusudur. Bilinmeyen bir gün ve bilinmeyen bir mekânda öleceğini bilmek kişiyi kaygılandırabilir. Ancak semavi dinlerdeki ölümden sonra bir hayatın varlığı inancı bu dinlerin mensuplarını bu kaygılardan uzak tutmaktadır.¹⁴⁸ Ancak konumuzu teşkil eden örneklemin ölüm korkusu ve kaygısı daha çok özellikle dindar insanlarda görülen, bu dünyada işlediği günahlardan dolayı ahirette cezalandırılmaya dayanmaktadır. Ahiret hayatına yeterince hazırlıklı olmadıkları düşüncesi pek çok kadın için ölümden korkmanın asıl nedeni olmaktadır. Kurslara devam eden öğrencilerin en fazla orta yaş ve üstü bayanlardan oluşması yine bu korku ve kaygıyla ahirete hazırlık yapmak olduğu söylenebilir. Ölüme doğru yaklaşırken Kur'an-ı Kerim'i öğrenmemek, okumamak bir eksiklik olarak algılanmaktadır. Daha genç yaşlardaki öğrencilerin ölüm ile ilgili kaygılarının daha çok bu yaşlara mahsus olan suçluluk duygusundan kaynaklandığı gözlenmiştir. Bu yaşlarda dini pratiklerdeki gevşeklik ve hayatı daha az önemseme kişilerde aynı zamanda suçluluk duygusu oluşturmakta, bu da ölümden korkmayla neticelenmektedir. 20'li ve 30'lu yaşlar insanların dindarlık eğilimlerinin genellikle azaldığı bir dönem olması nedeniyle ölümlle ilgili tutumlarının da ona göre şekillendiği bir dönemdir.

Tablo 52 Ölüm İle İlgili Tutumlar ve Yaş

Ölümlle ilgili tutumlar		Yaş				Toplam
		18-21	22-29	30-39	40-50	
Ölümden korkuyorum	S	33	11	27	43	114
	%	61,1	42,3	50,0	65,2	55,0
Korkacak bir şey yok	S	12	9	20	18	59
	%	22,2	34,6	37,0	27,3	29,5
Düşünmemeye çalışıyorum	S	9	6	7	5	27
	%	16,7	23,1	13,0	7,6	13,5
Toplam	S	54	26	54	66	200

¹⁴⁸ Mustafa Köylü; Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri, Etüt Yayınları, Samsun 2000, s.79-82.

Ölümlle ilgili tutumlar		Yaş				Toplam
		18-21	22-29	30-39	40-50	
Ölümden korkuyorum	S	33	11	27	43	114
	%	61,1	42,3	50,0	65,2	55,0
Korkacak bir şey yok	S	12	9	20	18	59
	%	22,2	34,6	37,0	27,3	29,5
Düşünmemeye çalışıyorum	S	9	6	7	5	27
	%	16,7	23,1	13,0	7,6	13,5
	S	54	26	54	66	200
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ankete katılan öğrencilerin ölümlle ilgili tutumlarına bakıldığında ölümden korkanların oranı %55,5, korkmayanların oranı %29,5, düşünmemeye çalışanların oranı ise %13,5'tir. Bu durum yukarıda zikredilen dindarlık eğilimi güçlü insanlardaki korkuya işaret etmektedir. Ölümden korkanlar %65,2 ile en fazla 40-50 yaş aralığında toplanmışlardır. Daha sonra %61,1 ile 18-21 yaş grubu ölümden en çok korkan grubu oluşturmaktadır. Korkacak bir şey olduğuna inanmayanlar ise %37 ile en fazla 30-39 yaş grubundaki kişilerdir. Ölüm olayını düşünmeme tutumu içine girenler en fazla %23,1 ile 22-29 yaş grubudur. Bu tablo her yaş grubundan kadının ölüm korkusu taşıdığını ancak yaşın ilerlemesi ve ölüme yaklaşmanın ölümü daha fazla düşünmeye sevk ettiğini göstermektedir. Bununla beraber 20'li yaşların ölümlle ilgili düşünce ve korkuların en az olduğu dönem olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunda bu dönemde evlilik, iş gibi insan hayatını yönlendiren değişkenlerin aktif olması etkilidir. Sonuç itibariyle ölüm korkusu ilk yetişkinlik yıllarında artmakta, daha sonraki yıllarda azalmakta ve orta yaş dönemlerinde tekrar artmaktadır.

f) Yaşamın Anlamı İle İlgili Tutumlar

Ölüme karşı takınılan tutumla beraber bu dünyanın anlamının sorgulanması da yine dindarlık eğilimleri içinde işlenmesi gereken bir konudur. Özellikle 20. yy.da ortaya çıkan ve hayatın tüm yönlerini derinden etkileyen ekonomik, sosyal ve kültürel değişimler hayatı karmaşaya, belirsizliğe ve çözümsüzlüğe sürükleyecek hızlı gelişmelere yol açmıştır. Böyle bir ortamda kendini arayan insan, çağın en temel problemleriyle de yüz yüze gelmiştir. Bu da modernitenin insan hayatına getirdiği en önemli sorunlardan biri olan anlamsızlıktır.¹⁴⁹

¹⁴⁹ Abdülkerim Bahadır; İnsanın Anlam Arayışı ve Din s.17.

İnsan hayatını ve bu dünyayı anlamlı gördüğü ölçüde yaşama sevgisi taşır. Ancak günümüzde özellikle büyük şehirlerdeki yaşam koşulları ve yukarıda değinilen modern yaşam koşulları insanları anlamsızlığa sürüklemektedir. Bu anlamsızlık da bireyi çağımızın hastalığı olarak nitelenen stres ve sıkıntılara sürüklemektedir. Bu tür durumlarda çıkış yolu arayan bireyler dini bir çözüm yolu olarak görmektedirler.

Tablo 53 Bu Dünyanın Anlamlı Olması/Olmaması ve Yaş

Bu dünyanın anlamlılığı		Yaş				Toplam
		18-21	22-29	30-39	40-50	
Çok anlamlı	S	17	6	16	16	55
	%	31,5	23,1	29,6	24,2	27,5
Anlamlı	S	17	12	23	28	80
	%	31,5	46,2	42,6	42,4	40,0
Biraz anlamlı	S	14	6	13	7	40
	%	25,9	23,1	24,1	10,6	20,0
Anlamsız buluyorum	S	6	2	2	15	25
	%	11,1	7,7	3,7	22,7	12,5
Toplam	S	54	26	54	66	200
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ankete katılan öğrencilerin bu konudaki tutumlarına bakıldığında bu dünyayı çok anlamlı bulanların %27,5, anlamlı bulanların %40, biraz anlamlı bulanların %20, anlamsız bulanların ise %12,5 oranında oldukları görülmektedir.

Dünyayı çok anlamlı bulanlar 18-21 yaş aralığında %31,5, 22-29 yaş grubunda %23,1, 30-39 yaş grubunda %29,6 ve 40-50 yaş grubunda %24,2 oranındadır. Anlamlı bulanlar en fazla 22-29 yaş grubunda toplanmıştır. Bu dünyayı biraz anlamlı bulanlar yine %25,9 ile en fazla 18-21 yaş grubunda yoğunlaşmıştır. İçinde yaşadığı dünyayı anlamsız bulanlar en fazla yine 18-21 ve 40-50 yaş grubunda dağılım göstermektedir. Bu sonuç ilerleyen yaşla birlikte hayatın anlamsızlığına dair düşüncenin arttığını göstermektedir. Dünyanın anlamsız olduğunu düşünen birçok kadın bunun nedenini bu dünyanın geçiciliğine bağlamaktadır. Bu noktadan hareketle birçok kadının bu dünyayı geçici olmasından dolayı anlamsız bulduğu, mutlaka son bulacak bir şeyin anlamının olmadığını düşünmektedirler. Dünyadaki kötülük ve haksızlıklar da yine dünyanın anlamsızlığının bir sonucu olarak görülmektedir.

Bunun yanında yaş ilerledikçe yuva kurmak, çocuk sahibi olmak gibi uğruna çaba harcanılan etkenler kadınların hayatlarına anlam katmaktadır. Birçok kadına göre sonu

ölümle noktalanacak olan hayatın değerli olabilmesi, ahirete götürülecek amellerin iyi olmasına, hayatın anlam kazanması ibadetlere ve doğru yolda olmaya bağlıdır.

g) Kadınların Erkeklerden Daha Dindar Olduğu Görüşü

Şimdiye kadar kadınların dindarlık eğilimleri dini pratiklere devam aracılığıyla anlaşılmaya çalışılmıştır. Son olarak ankete katılan öğrencilerin kadın-erkek dindarlığına nasıl baktığını anlamak ve buradan da kendilerini nasıl gördüklerini anlamak amacıyla “kadınların erkeklerden daha dindar oldukları görüşüne katılır mısınız” şeklinde bir soru yöneltilmiştir.

Tablo 54 Kadınların Erkeklerden Daha Dindar Olduğu Görüşüne Katılma/Katılmama ve Yaş

Kadınların Erkeklerden Daha Dindar Olduğu Görüşüne Katılma/Katılmama		Yaş				Toplam
		18-21	22-29	30-39	40-50	
Katılmam	S	22	7	13	18	60
	%	41,5	26,9	27,1	27,3	31,1
Kısmen katılırim	S	16	14	20	21	71
	%	30,2	53,8	41,7	31,8%	36,8
Kesinlikle katılırim	S	15	5	15	27	62
	%	28,3	19,2	31,2	40,9	32,1
Toplam	S	53	26	48	66	193
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ankete katılan öğrencilerin %31,1'i bu görüşe katılmadığını, %36,8'i kısmen katıldığını, %32,1'i kesinlikle katıldığını belirtmiştir. Kadınların erkeklerden daha dindar oldukları görüşüne katılmayanların yaş dağılımına bakıldığında %41,5 ile 18-21 yaş grubunda yoğunlaştıkları görülmektedir. 22-29 yaş grubunun %26,9'u, 30-39 yaş grubunun %27,1'i, 40-50 yaş grubunun %27,3'ü bu görüşe katılmamıştır. Kısmen katılanların ise 22-29 yaş grubunda yoğunlaştıkları görülmektedir. Diğer yaş gruplarında bu oran 18-21 yaş grubunda %30,2, 30-39 yaş grubunda %41,7, 40-50 yaş grubunda %31,8'dir. Kesinlikle katıldığını belirtenler 18-21 yaş grubunda %28,3, 22-29 yaş grubunda %19,2, 30-39 yaş grubunda %31,2, 40-50 yaş grubunda %40,9'dur. Görüldüğü gibi bu görüşe katılmayanlar daha çok genç kesimken, kısmen katılanlar orta yaş aralığında toplanmıştır. Kesinlikle katılanlar ise 40-50 yaş grubunda yoğunlaşmıştır. Bu da yaş artışına paralel olarak kadınların erkeklerden daha dindar olduğuna dair görüşün ağır bastığını göstermektedir. Aslında yaş artışı ile birlikte dindarlıktan ne anlaşıldığı da değişim geçirmektedir. Daha genç öğrenciler dini pratiklerden ziyade ahlaki boyutuyla dindarlığı algılamakta ve mesela dedikodu yapılmasını kadınların

erkeklerden daha dindar olmadıklarına bir kanıt olarak görmektedirler. İleri yaştaki öğrenciler ise ibadetleri dindarlığın başlıca belirtisi olarak görmekte ve erkeklerin dinin ibadet boyutundaki eksikliklerini bu konuda gerekçe göstermektedirler.

Tablo 55 Kadınların Erkeklerden Daha Dindar Olduğu görüşüne Katılma/Katılmama ve Öğrenim Durumu

Kadınların erkeklerden daha dindar olduğu görüşüne katılma/katılmama		Öğrenim Durumu					Toplam
		Okur yazarım	İlkokul	İlköğretim	Lise	Üniversite	
Katılmam	S	4	24	8	21	3	60
	%	23,5	28,2	38,1	34,4	33,3	31,1
Kısmen katılırim	S	4	30	9	24	4	71
	%	23,5	35,3	42,9	39,3	44,4	36,8
Kesinlikle katılırim	S	9	31	4	16	2	62
	%	52,9	36,5	19,0	26,2	22,2	32,1
Toplam	S	17	85	21	61	9	193
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Bu sorunun öğrenim durumuyla ilişkisi incelendiğinde okur-yazar olup ilköğretim mezunu olmayanların %23,5'i bu görüşe katılmazken, %23,5'i kısmen, %52,9'u kesinlikle katıldığını belirtmiştir. İlkokul mezunlarının %28,2'si kadınların erkeklerden daha dindar oldukları görüşüne katılmazken %35,3'ü kısmen %36,5'i kesinlikle katıldığını ifade etmiştir. İlköğretim mezunlarının %38,1'i katılmam, %42,9'u kısmen katılırim, %19'u kesinlikle katıldığını belirtmiştir. Lise mezunu olanların %34,4'ü bu fikre katılmazken, %39,3'ü kısmen katıldığını, %26,2'si kesinlikle katılmıştır. Üniversite mezunlarının %33,3'ü katılmazken, %44,4'ü kısmen katılmış, %22,2'si kesinlikle katıldığını ifade etmiştir. Bu sonuç eğitim seviyesindeki artışa paralel olarak kadınların erkeklerden daha dindar oldukları görüşünün azaldığını göstermekle beraber kadınların bu konudaki görüşlerini belirleyen etmenin dindarlıktan ne anlaşıldığının oluşturduğu anlaşılmaktadır. Esasen toplumumuzda böyle bir ön kabulün olmasının nedenlerinden biri de dini pratiklere kadınların daha önem vermesi ve daha çok uygulaması gelmektedir. Eşlerin namaz kılma ve oruç tutma oranlarıyla, örneklemin oranları karşılaştırıldığında kadınların ibadetler hususunda daha hassas oldukları tespit edilmektedir. Yapılan pek çok araştırma da göstermektedir ki kadınlar dini konularla ve dini pratiklerle daha çok ilgilenmektedir. Bu aslında kadınların psikolojik özellikleriyle de bağlantılıdır.

Daha mistik bir yapıda olan kadınlar, elbette dini konularla daha fazla ilgilenmektedir. Örneğin derslerde ölüm, ahiret, hesap verme, peygamberlerin hayatları ve yaşadıkları

zorluklar gibi konular anlatıldığında pek çok kadının aşırı biçimde duygulandıkları hatta kimi zaman ağladıkları gözlenmiştir. Ayrıca kadınların kendi aralarında yaptıkları ev toplantıları, camilerde yapılan sohbet programlarına gösterilen ilgi, televizyon ve radyolardaki dini programlara en çok kadınların rağbet etmesi gibi daha pek çok neden, kadınların mistik boyutlarını ve dini duyarlılıklarını ortaya koymaktadır. Böylece kadınların çoğu, erkeklerin daha az dindar oldukları görüşüne katılmaktadır.

2) Dini Yaşayışın Bilgi Boyutu

Dini yaşayışın pratik ve etki boyutlarının yanında, bilgi boyutunun da araştırmamız için önemli veriler sunacağı düşünülmektedir. Dini yaşayışın bilgi boyutu dindar kişinin inandığı dinin temel öğretileriyle ilgili bilgi sahibi olması demektir. Bilgili olmak her zaman inanmayla sonuçlanmaz. Çünkü iman bilgiye tabi değildir. Ancak bireyin inancını temellendirmesi, inancıyla ilgili bilgi sahibi olmasını gerekli kılmaktadır. Buradan hareketle ankete katılan öğrencilerin dini bilgi kaynakları, dini bilgilerini yeterli görüp görmedikleri, neticede bu konuda kendilerini algılayışları incelenecektir.

a) Dini Bilgi Seviyesi

Araştırmaya katılan öğrencilerin aldıkları dini eğitimi yeterli görüp görmediklerini öğrenmek amacıyla sorulan soruya öğrencilerin %49,5'i evet, %35'i kısmen, %15,5'i hayır cevabını vermiştir.

Tablo 56 Dini Bilginin Yeterliliği ve Yaş

Dini Bilgiyi Yeterli Görme/Görmeme		Yaş				Toplam
		18-21	22-29	30-39	40-50	
Evet	S	24	16	30	29	99
	%	44,4	61,5	55,6	43,9	49,5
Kısmen	S	26	8	14	22	70
	%	48,1	30,8	25,9	33,3	35,0
Hayır	S	4	2	10	15	31
	%	7,4	7,7	18,5	22,7	15,5
Toplam	S	54	26	54	66	200
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Yukarıdaki tabloya göre ankete katılan öğrenciler arasında dini bilgilerini yeterli bulanlar %61,5 ile 22-29 yaş aralığına aittir. Daha sonra %55,6 ile 30-39 yaş aralığındaki öğrenciler kendilerini bu konuda yeterli hissederken, 18-21 yaş grubunda evet cevabını verenlerin oranı %44,4, 40-50 yaş grubunda evet diyenler %43,9'dur.

Hayır diyenlerin oranı ise %22,7 ile 40-50 yaş aralığındaki öğrencilerde yoğunlaşmaktadır. Kadınların kendilerini yeterli hissetmelerinde kursa gelmeleri ve kursta aldıkları eğitimin kendilerine yeterli geldiğini düşünmeleri etkili olmaktadır. Tablo daha dikkatli incelendiğinde aslında artan yaşla beraber dini bilgilerinin eksik olduğu düşüncesinin de arttığı görülür. Bu da göstermektedir ki kadınlar, ilerleyen yaşlarda dini bilgi eksikliklerini daha fazla hissetmekte ve bu eksikliği gidermek amacıyla daha yoğun biçimde kurslara gelmektedirler.

Bu sorunun devamında sorulan, dini bilgilerin yeterli bulunma nedenine örneklemin %75,8'i dini gerekleri yerine getirmeme yetiyor, %11,1'i çocuklarının eğitimine yetiyor, %10,1'i büyüklerimizden bu kadarını gördük, %3'ü daha fazlasının kafamı karıştırmamasından endişe ediyorum şeklinde ifade etmiştir. Dini bilgilerin yeterli görülmesinde en önemli faktör, kadınların çoğunun dini pratikler açısından olaya bakmasıdır. Gözlendiği kadarıyla kadınlar, dini bilgi deyince dini pratiklerin uygulanmasını algılamaktadır. Dolayısıyla ibadetleri tam ve doğru biçimde yerine getirmek, dini bilginin öğrenildiği anlamına gelmektedir.

Medeni hal ve dini bilginin yeterli görülme oranlarına bakıldığında ise evliler arasındaki dini gerekleri yerine getirme sebebiyle bilgilerini yeterli bulanların oranı %72 bekârlardaki oran %93,8'dir. Evliler arasında büyüklerimizden bu kadarını gördük diyenlerin oranı %11 iken bekârlarda bu oran %6,2'dir. Böylece evli olan bayanların bekârlara göre büyüklerinden aldıkları eğitimi daha çok yeterli gördükleri anlaşılmaktadır. Dul ve boşanmış bayanların ise bilgilerini yeterli görmedikleri anlaşılmaktadır.

Tablo 57 Dini Bilgilerin Yeterli Görülme Nedeni ve Medeni Durum

Dini bilgilerin yeterli görülme nedeni		Medeni Hal			Toplam
		Evli	Bekâr	Nişanlı	
Dini gerekli yerine getirmeme yetiyor	S	59	15	1	75
	%	72,0	93,8	100,0	75,8
Çocuklarının eğitmeme yetiyor	S	11	0	0	11
	%	13,4	,0	,0	11,1
Daha fazlasının kafamı karıştırmamasından endişe ediyorum	S	3	0	0	3
	%	3,7	,0	,0	3,0
Büyüklerimizden bu kadarını gördük	S	9	1	0	10
	%	11,0	6,2	,0	10,1
Toplam	S	82	16	1	99
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Anlaşıldığı kadarıyla dini bilgilerini yeterli görmeye, çocuklarına faydalı olma da önemli bir faktör olmuştur. Çocuklarını yetiştirirken, onlara dini konularda yardımcı olabilen kadınlar, bu konuda kendilerini yeterli görmekte ve bunu dini bilginin yeterliliğinde bir ölçü olarak görmektedirler. Kadınların çoğunun öğrendiklerinin kafasını karıştırması gibi bir kaygı taşımadığı görülmektedir. Büyüklerden aldığı eğitimi yeterli bulanların genellikle dini pratikleri uygulama noktasında kendini yeterli gördüğü gözlenmiştir.

Tablo 58 Dini Bilginin Yeterli Bulunmayışı ve Öğrenim Durumu

Dini bilgilerin yetersiz görülme nedeni		Öğrenim Durumu				Toplam
		Okur-yazarım	İlkokul	İlköğretim	Lise	
Dini konular çok geniş ve karışık	S	2	10	1	4	17
	%	6,7	33,3	3,3	13,3	56,7
Okuma yazmam iyi olmadığından araştıramıyorum	S	1	5	0	0	6
	%	3,3	16,7	,0	,0	20,0
Okulda d.k.a.b.dersinde yeteri kadar bilgi alamadığım için	S	0	3	0	4	7
	%	,0	10,0	,0	13,3	23,3
Toplam	S	3	18	1	8	30
	%	10,0	60,0	3,3	26,7	100,0

Dini bilgilerini yeterli bulmayanların %56,7'si buna neden olarak dini konuların karışık olmasını gösterirken, %23,3'ü okuldaki din kültürü derslerinde yeterli bilgiyi alamayışını, %20'si okuma yazması iyi olmadığından araştıramamasını gerekçe olarak göstermiştir. Dini konuların genişliğini ve karışıklığını en çok ilköğretim mezunları ileri sürerken, din kültürü derslerinin yetersiz olduğunu belirtenler en çok %13,3 ile lise mezunları arasından çıkmıştır. Okuma yazmam iyi olmadığı için araştıramıyorum diyenlerin ilköğretim mezunlarının arasından çıkması, bunların günlük hayatta okuma yazmayla ilgili fazla pratik yapmamalarından kaynaklanmaktadır. Bununla beraber aldıkları bilgiyi kısmen yeterli bulanların oranı ve bilgilerini yetersiz bulanların oranı tüm örneklemin yarısı kadar olması, öğrencilerin büyük çoğunluğunun kurslara bu eksik bilgilerini tamamlamak için geldiklerini göstermektedir.

b) Dini Eğitime Başladıkları Yaş

Öğrencilerin ilk kez dini eğitimle ne zaman tanıştıklarını anlamak amacıyla sorulan soruya öğrencilerin %50'si ilköğretim, %25,5'i okul öncesi dönemde, %9'u lise çağlarında, %1'i üniversite yıllarında, %14,5'i evlendikten sonra cevabını vermiştir. İlkokul veya

daha öncesi dönemde dini eğitim almaya başlayanların tüm örneklemin yarısından fazlasını oluşturması, öğrencilerin büyük çoğunluğunun dini konularla erken yaşlarda tanıştıklarını göstermektedir. Evlendikten sonra dini bir eğitim aldığını belirtenlerin oranının lise veya üniversite hayatında dini eğitim aldığını belirtenlere göre daha yüksek çıkması, evliliğin dindarlaşmadaki etkisini göstermektedir.

Tablo 59 Dini Bilginin Öğrenilmeye Başlama Yaşı

Dini bilginin öğrenilme yaşı	Sayı	%
Okul öncesi	51	25,5
İlkokul çağı	100	50,0
Orta öğretim çağı	18	9,0
Yüksek öğrenim	2	1,0
Evlendikten sonra	29	14,5
Toplam	200	100,0

c) Dini Sohbetlere Katılım

Kadınların kendi aralarında veya camilerde yapılan sohbet ve toplantılara önem verdikleri gözlenmiştir. Dini sohbet ve toplantılara kadınların %47'si bazen katıldığını, %23'ü genelde katıldığını, %12'si çok sık katıldığını ifade etmiştir. Bu tür sohbetlere hiç katılmadığını belirtenlerin oranı %18'dir. Bu tür toplantılar kadınların dini eğitimlerinin de bir parçasıdır. Birçok kadın Kur'an okumak dâhil pek çok dini bilgiyi bu tür sohbet ve toplantılar da öğrenmektedir. Ayrıca bu toplantılar kadınların sorularına cevap buldukları, sorunlarını paylaştıkları toplantılar olması nedeniyle de önem arz etmektedir.

Tablo 60 Dini Sohbetlere Katılım ve Yaş

Dini sohbetlere katılım		Yaş				Toplam
		18-21	22-29	30-39	40-50	
Çok sık	S	1	0	7	16	24
	%	1,9	,0%	13,0	24,2	12,0
Genelde	S	9	6	11	20	46
	%	16,7	23,1	20,4	30,3	23,0
Bazen	S	28	15	27	24	94
	%	51,9	57,7	50,0	36,4	47,0
Hiç	S	16	5	9	6	36
	%	29,6	19,2	16,7	9,1	18,0
Toplam	S	54	26	54	66	200
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Dini sohbetlere katılımın 30 yaş üstü bayanlarda yoğunluk kazandığı görülürken ilerleyen yaşla beraber bu tür faaliyetlere katılımın arttığı söylenebilir. Bu tür sohbetlere hiç katılmama oranı %29,6 ile 18-21 yaş grubunda yoğunlaşmıştır. Bu da yaşın dini algılayıştaki önemini bir kez daha göstermektedir. Genç öğrencilerin genellikle bu tür sohbetlere ilgi göstermemeleri bu dönemdeki öğrencilerin çoğunun bekâr olması, başka faaliyetlere örneğin televizyon seyretme gibi faaliyetlere daha çok zaman ayırmalarına bağlanabilir. Bunun dışında bu öğrencilerin bu tarz sohbetleri genelde “kadın işi” olarak gördükleri gözlenmiştir.

d) Dini Programların Seyredilme Durumu

Son yıllarda hızla gelişen kitle iletişim araçları ve bunun dini hayata yansımaları en iyi kadınlarda gözlenmektedir. Özellikle ramazan ayında ve mübarek günlerde verilen vaazlar, dini sohbetler, ilahiler kadınlar tarafından yoğun bir ilgiyle takip edilmektedir. Bu amaçla örneklemin televizyon ve radyolarda yayınlanan dini programlara ilgisini belirlemek için sorulan “dini programları ne sıklıkla seyredersiniz” sorusuna sık sık cevabını verenlerin oranı %47’dir. Ara sıra izlediğini belirtenler %46,5, hiç izlemeyenlerin oranı %6,5’dir. Öğrencilerin çoğunun dini programlara ilgi duyduğu bu şekilde anlaşılmıştır. Yaşa göre dini program seyretme durumunu gösteren aşağıdaki tabloya göre 18-21 yaş grubunda dini programları hiç seyretmeyenlerin oranı %13 iken 40-50 yaş grubunda bu oran %3’tür. 40-50 yaşları arasında bu tür programları sık sık seyredenlerin oranı %66,7, 18-21 yaş grubunda %20,4’tür. İlerleyen yaşa paralel olarak dini programların izlenme durumu da artış göstermektedir.

Tablo 61 Dini Program Seyretme ve Yaş Durumu

Dini program seyretme durumu		Yaş				Toplam
		18-21	22-29	30-39	40-50	
Hiç	S	7	2	2	2	13
	%	13,0	7,7	3,7	3,0	6,5
Ara sıra	S	36	14	23	20	93
	%	66,7	53,8	42,6	30,3	46,5
Sık sık	S	11	10	29	44	94
	%	20,4	38,5	53,7	66,7	47,0
Toplam	S	54	26	54	66	200
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

e) Dini Program Veya Sohbetlerden Etkileniş

Son yıllarda hızla artan ve halk arasında çok ilgi gören dini programlardan ve sohbetlerden kadınların etkileniş biçimleri ve bunu nasıl yansıttıkları belirlemek amacıyla sorulan soruya, örneklemin %44'ü yeni bilgiler öğrendiği için hoşnut olduğunu şeklinde cevap vermiştir. %12,5'i bilgisizliğini fark ettiğini, %27'si dini gerekleri yerine getiremediğini anlayıp suçluluk hissettiğini, %16,5'i cennet, cehennem ve ölümü düşündüğünü belirtmiştir. Tablodan anlaşıldığı kadarıyla bu toplantılarda dini bilgiler öğrenmek kadınları mutlu etmekte ve bu sebep kadınların bu sohbetlere katılmalarında önemli rol oynamaktadır. Birçok kadının bu tür ortamlarda dini bilgiler edindiği, hatta bu bilgileri eksiksiz ve hatasız gördükleri gözlenmiştir. Yine televizyon ve radyolardaki dini programlar, kadınlar üzerinde ciddi etkiler oluşturmakta, öyle ki birçok kanalın kadınlara hitap eden sabah kuşağı programlarına tanınmış ilahiyat fakültesi hocaları eşlik eder hale gelmiştir. Kısaca yeni bilgiler öğrenme, sorularına cevap bulma isteğiyle yapılan bu faaliyetler, kadınları çeşitli şekillerde etkilemektedir.

Tablo 62 Dini Program, Sohbetlerden Etkileniş ve Yaş

Dini sohbet ve programlardan etkilenme durumu		Yaş				Toplam
		18-21	22-29	30-39	40-50	
Yeni bilgiler öğrendiğim için hoşuma gidiyor	S	23	10	31	27	91
	%	42,6	38,5	57,4	40,9	45,5
Bilgisizliğimi fark ediyorum	S	7	4	8	6	25
	%	13,0	15,4	14,8	9,1	12,5
Dini gerekleri yerine getiremediğimi fark edip suçluluk hissediyorum	S	17	8	10	19	54
	%	31,5	30,8	18,5	28,8	27,0
Cennet. Cehennem ve ölümü düşünüyorum	S	7	4	5	14	30
	%	13,0	15,4	9,3	21,2	15,0
Toplam	S	54	26	54	66	200
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Dini programlar ve sohbetlerden etkileniş tarzı yaş grubuna göre değişmektedir. Buna göre 18-21 yaş grubu öğrencilerden %42'si yeni bilgiler öğrendikleri için mutlu olduklarını, %31,5'i dini gerekleri yerine getiremediği için suçluluk hissettiğini, %13'i bilgisizliğini fark ettiğini, %13'ü cennet, cehennem ve ölümü düşündüğünü belirtmiştir. 22-29 yaş grubunda yeni bilgiler öğrendiği için mutlu olanlar %38,5, bilgisizliğini fark edenler%15,4, suçluluk hissi duyanlar %30,8, cennet, cehennem ve ölümü düşünenler %15,4 oranındadır. 30-39 yaş arasında olup dini sohbet ve programlardan yeni bilgiler öğrendiği için hoşlananların oranı %57,4, bilgisizliğini fark edenler 14,8, suçluluk

hissedenler %18,5, cennet, cehennem ve ölümü düşünenler %9,3'tür. 40-50 yaş grubunda yeni bilgiler öğrendiği için mutlu olanlar %40,9, bilgisizliğini fark edenler %9,1, suçluluk hissedenenler %28,8, cennet, cehennem ve ölümünü düşünenler %21,2'dir. Bu durum ilk gençlik yıllarında ve ilerleyen yaşlarda suçluluk duygusunun fazla olduğunu göstermektedir. İlerleyen yaşla birlikte ölüme yakınlık duygusu, ölüm ve sonrasını daha ciddi düşünmeye sevk ettiği bu sonuçla anlaşılmaktadır. Özellikle orta yaş ve üstü bayanların ölümle ilgili konular anlatıldığında daha fazla etkilendikleri ve zaman zaman ağladıkları yapılan derslerde gözlenmiştir. Aynı zamanda yetişkinlik hayatına yeni adım atan 18-21 yaş grubu, ergenlik izlerini de taşıdıkları için suçluluk duygusunu yoğun olarak yaşayan kesimdir. Bu yaşlarda özellikle ibadetlerin sağlıklı yapılamayışı, kişiyi suçluluk duygusuna iten etmenlerden biridir. Nitekim bu yaş grubundaki öğrencilerin sık sık namazlarını düzenli kılamadıklarından dolayı kendilerini kötü hissettiklerine dair duygularını dile getirdikleri gözlenmiştir. Suçluluk hissinin ve cennet, cehennem ve ölüm düşüncesinin 22-40 yaş grubu öğrencilerinde düşüş gösterdiği görülmektedir. Bu yaş grubundaki öğrencilerin dini gerekleri yapma konusunda kendilerini yeterli görmeleri, ölüm konusunda henüz bir kaygı taşımamaları, bu oranın ortaya çıkışında etkili olmaktadır.

f) Dini Konularda Konuşma Durumu

Günlük hayatlarında dini konuları konuşma derecelerini belirlemek, aynı zamanda kadınların dindarlık eğilimlerinin göstergesi olacaktır. Bu bağlamda aşağıdaki tabloya göre örneklemin %23,5'i günlük hayatında dini konularda sık sık konuştuğunu belirtmiştir.

Tablo 63 Dini Konuları Konuşma ve Yaş

Dini konuları konuşma		Yaş				Toplam
		18-21	22-29	30-39	40-50	
Çok sık	S	7	1	17	22	47
	%	3,5	,5	8,5	11,0	23,5
Genelde	S	16	12	13	14	55
	%	8,0	6,0	6,5	7,0	27,5
Bazen	S	31	13	24	30	98
	%	15,5	6,5	12,0	15,0	49,0
Toplam	S	54	26	54	66	200
	%	27,0	13,0	27,0	33,0	100,0

Genelde konuşanların oranı %27,5, bazen konuşanların oranı %49'dur. Çok sık konuştuğunu ifade edenler en fazla %11 ile 40-50 yaş arasında olan bayanlarda olduğu

görülmür. Yine dini konuları çok sık konuşma eğilimi en az %0,5 ile 22-29 yaş grubuna aittir. Dini konularda bazen konuşanların oranı en yüksek %15,5 ile 18-21 yaş grubudur. Tablodan anlaşıldığı kadarıyla ilerleyen yaşla birlikte dini konularda konuşma eğilim de artmaktadır.

Kurslara devam eden öğrencilerin gün içinde dini konularda sık sık sohbet ettikleri gözlenmektedir. Özellikle ileri yaştaki öğrencilerin diğer öğrencileri sıradan konularda konuştuklarında uyardıkları ve onlara müdahale ettikleri gözlenmiştir.

3) Halk İnançlarına İlgi Durumu

Din müntesiplerine bir takım pratikleri yerine getirmeleri bakımından emirler ve yasaklar sunarken, toplumlar kendi tarih ve kültürlerinden esinlenerek bazı inançları devam ettirirler. Toplumlar bu devamlılığı aynı zamanda din ile de barışık biçimde gerçekleştirirler. Bu bağlamda özellikle kadınlar arasında yaygın olan bazı halk inançlarının örneklem için manasını anlamak amacıyla büyü, muska, fal gibi inanışların öğrenciler arasındaki yaygınlığı belirlenmeye çalışılmıştır. Bu amaçla öncelikle muska inancının öğrenciler arasındaki yaygınlığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Aşağıdaki tabloya göre muskaya inananların oranı %32,1'dir. İnanmayanların oranı ise %65,5'dir. Muskaya inanıp uygulayanların oranı %2,4'tür. Bu soruya bazı öğrencilerin cevap vermemesi çekimser kaldıklarını göstermektedir.

Tablo 64 Muska İnancı ve Öğrenim Durumu

Muska inancı		Öğrenim Durumu					Toplam
		Okur yazarım	İlkokul	İlköğretim	Lise	Üniversite	
İnanırım	S	6	21	7	18	2	54
	%	35,3	31,3	36,8	32,1	22,2	32,1
İnanmam	S	10	44	12	37	7	109
	%	58,8	65,7	63,2	66,1	77,8	65,5
İnanır uygulamam	S	1	2	0	1	0	4
	%	5,9	3,0	,0	1,8	,0	2,4
Toplam	S	17	67	19	56	9	168
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Öğrencilerin çoğunun muskaya değil, etkisine inanmadıkları gözlenmektedir. Muskanın uygulandığını ama kendilerinin dua ile bu tür zararlı etkilerden korunduklarını ifade etmektedirler. Bu amaçla muskayı kötü gören öğrenciler, dolayısıyla ondan korunmak için de kendilerince çarelere başvurumaktadırlar.

Aynı şekilde nazar boncuğu inancını tespiti için sorulan soruda, örneklemin %25,6'sı nazar boncuğuna inandığını, %72'si inanmadığını, %2,4'ü inanıp uyguladığını

belirtmiştir. İnananlar 18-21 yaş grubunda yoğunlaşırken, inanmayanlar 40-50 yaş grubunda çoğunluk göstermişlerdir. Yaş ilerledikçe bu tür objelerin öneminin yitirdiği anlaşılmaktadır. Öğrencilerin genellikle nazar olayına inandıkları ancak nazardan korunmak için takılan nazar boncuğuna inanmadıkları görülmüştür. Özellikle nazarla ilgili hemen hemen tüm kadınların bir ön kabulleri olduğu gözlenmiştir. İleri yaştaki öğrenciler nazar boncuğunun koruyucu özelliği olmadığı düşünürken, daha genç öğrencilerin bunu hem bir takı olarak hem de koruma amaçlı kullandıkları gözlenmiştir.

Tablo 65 Nazar Boncuğuna İnanış ve Yaş Grupları

Nazar Boncuğu		Yaş				Toplam
		18-21	22-29	30-39	40-50	
İnanırım	S	17	5	12	9	43
	%	34,0	20,8	27,9	17,6	25,6
İnanmam	S	32	18	31	40	121
	%	64,0	75,0	72,1	78,4	72,0
İnanır uygulamam	S	1	1	0	2	4
	%	2,0	4,2	,0	3,9	2,4
Toplam	S	50	24	43	51	168
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Kadınlar arasında ciddi biçimde incelenmesi gereken inanışlardan biri de büyüdür. Büyü bütün semavi dinlerde olduğu gibi İslam'da da yasaklanan ve insanların uzak durmaları konusunda ciddi şekilde uyarıldıkları bir konudur. Halk arasında genelde olumsuz bir çağrışım uyandıran büyü konusunda, örneklemin durumunu tespit amacıyla sorulan soruda öğrencilerin çoğunun büyüye inanmadıkları ortaya çıkmıştır. Ancak burada inanmamaktan kasıt uygulamamak olduğu düşünülmektedir. Çünkü öğrencilerin büyüye karşı kendilerini nasıl koruyabilecekleri öğreticilere en sık sorulan sorulardandır.

Tablo 66 Büyü İnanıcı ve Yaş Durumu

Büyü İnanıcı		Yaş				Toplam
		18-21	22-29	30-39	40-50	
İnanırım	S	10	6	9	10	35
	%	20,0	26,1	20,9	19,2	20,8
İnanmam	S	39	16	34	40	129
	%	78,0	69,6	79,1	76,9	76,8
İnanır uygulamam	S	1	1	0	2	4
	%	2,0	4,3	,0	3,8	2,4
Toplam	S	50	23	43	52	168
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabloya göre büyüye inanmayanlar %76,8 iken, inananlar %20,8, inanıp uygulayanlar ise %2,4'tür.

Büyü gibi fal inancı da İslam'da yasaklanmıştır. Ancak özellikle kadınlar arasında bazen ciddiye alınarak, bazen eğlence amaçlı olarak fala bakmanın yaygın biçimde uygulandığı bilinmektedir. Kadınların falla daha çok ilgilenmeleri onların psikolojik özellikleri gereği meraklı olmalarına bağlanabilir. Örneklem fal inancına bakıldığında %83,9'unun inanmadığı anlaşılmaktadır. İnanmayanlar arasında lise mezunlarının sayısı fazladır. %8,9'u fala inandığını, %7,1'i de hem inanıp hem uyguladığını belirtmiştir. İnananlar ve inanıp uygulayanlar arasında en yüksek oran ilkokul mezunlarına aittir. Öğrenim seviyesi yükseldikçe fal inancında bir düşüş gözlenmiştir.

Tablo 67 Fal İnancı ve Öğrenim Durumu

Fal İnancı		Öğrenim Durumu					Toplam
		Okur- yazarım	İlkokul	İlköğretim	Lise	Üniversite	
İnanırım	S	2	7	2	4	0	15
	%	11,8	10,6	9,5	7,3	,0	8,9
İnanmam	S	11	54	18	50	8	141
	%	64,7	81,8	85,7	90,9	88,9	83,9
İnanır uygulayırım	S	4	5	1	1	1	12
	%	23,5	7,6	4,8	1,8	11,1	7,1
Toplam	S	17	66	21	55	9	168
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Halk arasında yaygın olan bir diğer inanç türbe ziyaretidir. Bilindiği gibi genelde sıkıntılı durumlarda ve herhangi bir isteğin gerçekleşmesi amacıyla türbeler ziyaret edilmekte ve buralarda dilekler dilenmektedir. İslam dini bu tür inanışları yani Tanrı ile bireyler arasına bir aracı konulmasını hoş görmese de bazı insanlara kutsiyet atfetme olgusu devam etmektedir.

Tablo 68 Türbe Ziyareti ve Öğrenim Durumu

Türbe Ziyareti		Öğrenim Durumu					Toplam
		Okur yazarım	İlkokul	İlköğretim	Lise	Üniversite	
İnanırım	S	5	31	9	26	3	74
	%	33,3	40,3	47,4	54,2	33,3	44,0
İnanmam	S	2	8	5	9	4	28
	%	13,3	10,4	26,3	18,8	44,4	16,7
İnanır uygulayırım	S	8	38	5	13	2	66
	%	53,3	49,4	26,3	27,1	22,2	39,3
Toplam	S	15	77	19	48	9	168

Türbe Ziyareti		Öğrenim Durumu					Toplam
		Okur yazarım	İlkokul	İlköğretim	Lise	Üniversite	
İnanırım	S	5	31	9	26	3	74
	%	33,3	40,3	47,4	54,2	33,3	44,0
İnanmam	S	2	8	5	9	4	28
	%	13,3	10,4	26,3	18,8	44,4	16,7
İnanır uygulamam	S	8	38	5	13	2	66
	%	53,3	49,4	26,3	27,1	22,2	39,3
	S	15	77	19	48	9	168
	%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Öğrencilerin %44'ü türbe ziyaretine inandıklarını belirtmişlerdir. %39,3'ü türbe ziyaretine inanmakta ve uygulamakta olduklarını ifade etmişlerdir. İnanıp uygulayanlar arasında okur-yazar olup ilkokulu bitirmemiş olanlar ve ilkokul mezunları çoğunluktadır. Yine üniversite mezunları arasında fal, büyü gibi inanışlardan ziyade türbe ziyaretine inanma oranı daha yüksek çıkmıştır. Üniversite mezunu olup türbe ziyaretini uygulayanların oranı %22,2'dir. Yukarıdaki tablo, kadınların eğitim seviyesi yükseldikçe bu tür halk inanışlarına olan ilgilerinin düştüğünü göstermekle birlikte, söz konusu türbe ziyareti olunca bu inancın toplumun her kesiminde canlı biçimde yaşandığını göstermektedir.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu araştırma Kur'an kurslarına devam eden 18-50 yaş arası bayan öğrencilerin bu tercihlerinin psikolojik nedenlerini ortaya koymak amacıyla yapılan bir alan çalışmasıdır. Sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitimle birlikte öğrenci profili büyük ölçüde değişen bu kurslar, bugün büyük ölçüde yetişkin bayan öğrencilere hizmet vermektedir. Araştırmaya Ankara ili Keçiören ilçe müftülüğüne bağlı Erenler, Mehmet Akif Ersoy, Hüseyin Seçmen Yaşar ve Mühendis Durağı Camii kız Kur'an kursları katılmıştır. Bu dört kursa devam eden 200 öğrenci araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.

Doğumla başlayıp ölümlle sonuçlanan insan hayatında din, önemli bir yer işgal etmektedir. Dinin insanın düşünce, davranış ve tutumlarına önemli bir tesiri vardır. İnsan hayatının her döneminde din farklı şekillerde, farklı formlarda kendini bireye sunmaktadır. Cinsiyet, yaş, gelenek, kültür, sosyo-ekonomik düzey gibi değişkenler, bireylerin özelde de kadınların dindarlık algılarını ve doğal olarak kurslara devam motivasyonlarını etkilemektedir. Bunun yanında yaşanan hızlı toplumsal değişimlerin bireylerin hayatlarında oluşturduğu dönüşümler, toplumun her kategorisinde olduğu gibi, kadınların da dini algılayış ve düşüncelerinde çeşitli farklılıklar oluşturduğu görülmektedir. Dolayısıyla istatistiklerde görüldüğü üzere yaş, sosyo-ekonomik düzey, büyük şehirdeki yaşam koşulları kadınların dini algılarında değişimler oluşturmuştur.

Araştırmaya köy ya da şehir kökenli, farklı eğitim ve meslek düzeyinden kurslara devam eden kadın öğrenciler katılmıştır. Araştırmanın temel varsayımı olan öğrencilerin başta Kur'an-ı Kerim'i okuma ve dini bilgiler öğrenme amacıyla kurslara devam ettikleri varsayımı doğrulanmıştır. Bu amaç bir çok bayanın kurslara devamında önemli bir motivasyon olmuştur. Kadınların %80'inin Kur'an-ı Kerim'i okumayı ve dini bilgiler öğrenmeyi amaçladıklarını ifade etmeleri bunu kanıtlamaktadır.

Araştırma dini konu ve pratiklere kadınların erkeklere oranla daha fazla ilgi duyduğunu ve daha dindar bir tutum sergilediklerinin ortaya koymaktadır. Araştırmanın istatistik bölümünde görüldüğü üzere kadınlar, eşleri veya babalarından daha fazla dini pratiklere önem vermekte ve uygulama konusunda dikkat etmektedirler.

Kadınların eşlerine göre namaz, oruç gibi dini pratiklerde daha hassas oldukları, çocuklarının dini eğitim almalarını önemsedikleri görülmüştür. Dini programların,

yayınların seyredilmesi, sohbet ve toplantılara katılımın kadınlar arasında oldukça yaygın olduğu görülmüştür.

Kadınların kurslara devam motivasyonlarının yaşlarıyla doğrudan ilişkili olduğu görülmüştür. Yaş değişkeni kadınların dindarlık algılayışlarını önemli ölçüde etkilemektedir. Artan yaşla birlikte dini yaşantının şiddet ve yoğunluğu da artmaktadır. Bu da kurslara daha çok ileri yaştaki öğrencilerin devam etmesini açıklamaktadır. Kurslara devam eden öğrencilerin %33 ile en fazla 40-50 yaş arasında yoğunlaşmaları bu hipotezi doğrulamaktadır. İleri yaştaki öğrencilerin dini pratiklere daha çok önem verdikleri görülmüştür. Yine artan yaşla birlikte dindarlık algısında da değişimler yaşanmaktadır. Yaşın yükselmesiyle birlikte din, günlük hayatta işe yarar, somut bir olgu haline gelmektedir. İleri yaştaki öğrenciler, eğitim seviyesindeki düşüklükle birlikte, kulaktan dolma, taklitçi bir dindarlık eğilimi göstermektedir. Ancak daha genç öğrencilerde daha bireysel bir dini algılayış görülmektedir.

Artan yaşla birlikte daha çok hissedilen ölüm duygusu, bireyin çıkış yolu aramasına neden olmaktadır. Kadınlar ilerleyen yaşlarda hayatın geçiciliği ve ölüm, ahiret hayatı gibi konularda daha hassas olmaktadır. Ölüm korkusu ve ahiret hayatına hazırlık, kadınların kurslara devamında en önemli motivasyonlardan biri olmaktadır. Bu bağlamda ankete katılan öğrencilerin yarıdan çoğu ölümden korktuğunu ifade etmiştir. 40-50 yaş arası bayanlar arasında diğer yaş gruplarına göre bu korkunun daha fazla hissedildiği tespit edilmiştir.

Ankete katılan öğrencilerin yarısı aile içinde veya daha sonraki eğitim hayatları boyunca aldıkları dini eğitimi eksik veya kısmen yeterli bulmuştur. Dini bilgiler noktasında yeterli donanıma sahip olmadıklarını düşünen kadınlar, bunu telafi etmek amacıyla kurslara devam etmektedirler. Yine araştırmada genç öğrencilerin, dini bilgiler konusunda kendilerini daha eksik hissettikleri ortaya çıkmıştır. İleri yaştaki öğrencilerin, dini bilgilerden dini gerekleri yerine getirmeyi anladıkları ortaya çıkmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla kurslara her çeşit eğitim düzeyinden kadın devam etmektedir. Ancak daha çok orta yaş ve üzeri bayanın devam etmesine bağlı olarak ilkokul mezunu öğrenciler ağırlıklı grubu oluşturmaktadır. Yine araştırmadan elde edilen verilere göre, eğitim seviyesindeki artışla birlikte dinin pratik boyutunda bir düşüş görülmekte, bunu yanında eğitim seviyesi yüksek öğrencilerin daha çok dindarlığın ahlak boyutuyla ilgilendikleri ve daha bireysel bir dindarlık algısı oluşturdukları görülmüştür.

Hayatın her döneminde bireylerin üstlendikleri çeşitli sorumluluklar vardır. Bu sorumluluklar bireylerde çeşitli sıkıntı, tedirginlik ve gerginliklere neden olmaktadır. Tüm bu sıkıntıların içinde birey kendine çıkış yolu aramakta, burada din, kişilere çıkış yolu sunmaktadır. Çaresizlik, sıkıntı, hayal kırıklıkları, üzüntü gibi psikolojik olaylar kadınlarda daha ciddi sarsıntılara neden olmaktadır. İşte tüm bu sıkıntıların, sorumlulukların kadınların kurslara devamında önemli rol oynadığı görülmüştür. Ankete katılan öğrencilerin %73,5'i karşılaştıkları sorunlarda dini inançlarına dayalı çözümler üretmeye çalıştıklarını belirterek bu hipotezi doğrulamışlardır.

Ankete katılan örneklemin %75'i evli, %85'i ev hanımı, % 68'i annedir. Kurslara devam eden öğrencilerin çoğunun evli ve anne olmaları, kadınların evlilik sorumluluğu yanında anne olmalarının kurslara devamlarında önemli rol oynadığını göstermekte, ayrıca evliliğin kadınlardaki dini tutumları olumlu yönde etkilediği varsayımını doğrulamaktadır. Pek çok öğrenci çocuklarının dini içerikli sorularına cevap verememekten yakınmakta, dolayısıyla anne olmanın kadınların kurslara devamında etkili bir motivasyon olduğu hipotezi doğrulanmaktadır. Bunun yanında evde daha çok sorumluluk alan anne bu sorumlulukların sıkıntısını da en çok çeken kişidir. Bu sıkıntı da kadınları kurslara yönlendirmektedir.

Araştırmanın Ankara'da yapıyor olması, şehirde yaşayan kadınların kırsal kesimlerde yaşayan kadınlara oranla daha fazla boş vakitlerinin olması ve bu boş vakitlerini değerlendirme ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Modern hayatın getirdiği kolaylıklar, ev hanımı olan kadınların daha fazla boş vakitlerinin olması sonucunu doğurmuştur. Gününü daha çok evde geçiren, toplumsal hayata sınırlı bir şekilde katılabilen ve maddi imkânsızlıklar nedeniyle boş vakitlerini değerlendirecek başka alanlar oluşturamayan kadınlar, kurslara gelmektedir. Böylelikle hem boş vakitlerini değerlendiren kadınlar hem de sosyal bir çevre edinmektedirler. Nitekim ankete katılan öğrencilerin %85 gibi büyük çoğunluğunun ev hanımı olması bunu doğrulamaktadır. Şehirlerde daha çok ikincil ilişkilerin yaşanması sosyal bir çevre oluşturmak isteyen kadınları sıkıntıya düşürmektedir. Kurslar bu açıdan kadınların sosyalleşmesine de katkıda bulunmaktadır.

Öğrencilerin genellikle hayatın anlamı konusunda iyimser oldukları belirlenmiştir. Aile ve çocuk sahibi olmanın kadınların hayata anlam yüklemelerini kolaylaştırdığı görülmüştür.

Sosyo-ekonomik durum ve eğitim seviyesi kadınların aile hayatlarını belirleyen önemli değişkenlerdir. Buna göre birçok kadının evinde son sözü aile büyükleri veya eşi söylemektedir. Bunun yanında kadınların kurslara devamında eşlerin etkisi yok denecek kadar azdır. Dini gereklerin yerine getirilmesinde eşlerin müdahalesinin olmayışı kadınların dini konularda kendi iradeleriyle hareket ettiklerinin göstermektedir. Bu da kurslara devam eden kadınlarının büyük ölçüde kendi istekleri ve iradeleriyle devam ettiklerini göstermektedir. Nitekim örneklemin %85'i kurslara kendi istekleriyle devam ettiklerini belirtmiştir.

Kadınların duygusal ve hassas özelliklerinin yanında, eğitim seviyesi ve sosyal statüdeki düşüklük, ekonomik özerkliğe sahip olamama gibi faktörler, kadınları daha mistik ve şekilsel bir dindarlığa sürüklemektedir. Bunun sonucunda kadınların büyü, muska, türbe ziyareti gibi halk inanışlarını önemsedikleri görülmüştür. Muska, nazar boncuğu, fal, büyü ve türbe ziyareti gibi halk inanışlarının eğitim seviyesi yükseldikçe önemini kaybettiği tespit edilmiştir.

Son olarak kadınların devam ettikleri kurslardan, kurs öğretmenlerinden memnun oldukları belirlenmiştir. Bunda kurs öğretmenlerinin mesleki yeterlilikleri önemli rol oynamaktadır. Ayrıca kadınların kurslarda öğrendikleri bilgilere son derece güvendikleri ve günlük hayatlarında bu bilgileri uyguladıkları görülmüştür.

Sonuç olarak kadınların kurslara devamında en önemli faktörün Kur'an-ı Kerim-i okumayı ve dini bilgileri öğrenme isteği yer almaktadır. Sıkıntı ve çaresizlik, suçluluk duygusu, ölüm korkusu gibi dini güdüler kadınların kurslara devamında rol alan önemli motivasyonlardır. Bunun dışında kadınların biyo-psişik özellikleri, toplumsal statüleri ve eğitim seviyesinin düşük olması, ekonomik bağımsızlıklarının olmayışı gibi nedenlerle sosyal hayatta etkili bir varlık gösterememeleri, kadınları kurslara yönelten diğer faktörlerdir. Şehirleşme ve göç nedeniyle kadınların yaşadıkları zorluklar sıkıntı ve strese neden olmakta, bu sıkıntı ve stres kadınları kurslara devam etmeye teşvik etmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- Adler, Alfred; **“Çocuk Eğitimi”**, Çev. Kamuran Şipal, Cem Yayınevi, İstanbul 1996.
- Adler, Alfred; **“İnsanı Tanıma Sanatı”**, Say Yayınları, İstanbul 2006.
- Akseki, Ahmet Hamdi; **“İslam Dini”**, D.İ.B. Yayınları, Ankara 1970.
- Allport, Gordon W.; **“Birey ve Dini”**, Çev. Bilal Sambur, Elis Yayınları, Ankara 2004.
- Armaner, Neda; **“Din Psikolojisine Giriş”**, Ankara 1980.
- Aydın, M. Şevki; **“Bir Din Eğitimi Kurumu Olarak Kur’an Kursu”**, DİB Yayınları, Kasım Ankara 2008.
- Ayhan, Halis; **“Türkiye’de Din Eğitimi”**, Emre Matbaası, İstanbul 1999.
- Ayten, Ali; **“Psikoloji ve Din”**, İz Yayıncılık, İstanbul 2006.
- Bahadır, Abdulkerim; **“İnsanın Anlam Arayışı Ve Din”**, İnsan Yayınları, İstanbul 2002.
- Baloğlu, Burhan; **“Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemi”**, Der Yayınları, İstanbul 1997.
- Başaran, İbrahim Ethem; **“Eğitim Psikolojisi”**, Hayat Yayınları, Ankara 2000.
- Baymur, Feriha; **“Genel Psikoloji”**, İnkılâp Yayınları, İstanbul 1996.
- Bayraktar, Faruk; **“Kur’an Kursları Üzerine Bir Araştırma”**, Yıldızlar Matbaası, İstanbul, 1992
- Berktaş, Fatmagül; **“Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın”**, Metis Yayınları, İstanbul 1996.
- Bilgin, Beyza; **“Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi”**, A.Ü.İ.F.Yayınları, Ankara 1988.
- Bolak, Hale; **“Aile İçi Kadın Erkek İlişkilerinin Çok Boyutlu Kavramlaştırılmasına Yönelik Öneriler”**, Şirin Tekeli (Der) 1980’ler Türkiye’inde Kadın Bakış Açısından Kadınlar İletişim Yayınları, İstanbul 1993.
- Bolay, Süleyman Hayri; Türköne Mümtazer: **“Din Eğitimi Raporu”**, T.D.V.Y. Ankara 1995.
- Büyük Larousse Ansiklopedisi, Cilt 4.
- Carrel, Alexis; **“Dua”**, Bir Yayıncılık, İstanbul 1983.
- Cebeci, Suat; **“Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi”**, Akçağ Yayınları, Ankara 1996.
- Cezayirli, Gülay; **“Şehir Bütün Bağları Çözer Sözüünün Düşündürdükleri”**, A.Ü.İ.F.D. c. 39, Ankara 1999.
- Çelebi, Ahmet; **“İslam Eğitim Öğretim Tarihi”**, Damla Yayınları, İstanbul 1983.
- Çelik, Abbas; **“Din Eğitimine Tarihsel Bir Yaklaşım”**, Kültür Eğitim Vakfı Yay. Erzurum 2001.
- Çelik, Celalettin; **“Şehirleşme ve Din”**; Çizgi Kitapevi, Konya 2002.

- Dodurgalı, Abdurrahman; “**Sevgi Peygamberi Ve Yetişkin Din Eğitimi**”, Rağbet Yayınları, İstanbul 2002.
- Fromm, Erich; “**Psikanaliz ve Din**”, Çev. Elif Erten, Say Yayınları, İstanbul 2006.
- Göle, Nilüfer; “**Modern Mahrem**”, Metis Yayınları, İstanbul 1992.
- Günay, Ünver; “**Din Sosyolojisi**”, İnsan Yayınları, İstanbul 2003.
- Günay, Ünver; “**Erzurum ve Çevre Köylerde Dini Hayat**”, Erzurum Kitaplığı Yayınları, İstanbul 1999.
- Gürün, O. A.; “**Psikoloji Sözlüğü**”, İnkılap Yayınevi, İstanbul 1996.
- Hançerlioğlu, Orhan; “**Ruhbilim Sözlüğü**”, Remzi Kitapevi, İstanbul 1993.
- Hatipoğlu, Mehmet Sait; “**İslam’da Kadın Eğitiminin Doğuşu**”, Atatürk’ün 100. Doğum Yılında 1. Din Eğitimi Semineri, A.Ü.İ.F.Y. Ankara 1981.
- Horney, Karen; “**Kadın Psikolojisi**”, Çev. Selçuk Budak, Öteki Yayınevi, İstanbul 2007.
- Hökelekli, Hayati; “**Din Psikolojisi**”, T.D.V.Y. Ankara 2001.
- <http://www.diyaret.gov.tr/turkish>.
- <http://www.kecioren.bel.tr>.
- İslam Ansiklopedisi, Cilt 9.
- Jaschke, Gotthard; “**Yeni Türkiye’de Kur’an-ı Kerim Kursları**”, Terc. Nimet Arsan, İslam Tetkikleri Enstitüsü Der. 1973, Cild V, Cüz, 1-4.
- Kağıtçıbaşı, Çiğdem; “**İnsan Ve İnsanlar**”, Evrim Basım Yayım, İstanbul 1988.
- Kaptan, Saim; “**Bilimsel Araştırma Teknikleri Ve İstatistik Yöntemleri**”, Bilim Yayınevi, Ankara 1995.
- Karaca, Faruk; “**Ölüm Psikolojisi**”, Beyan Yayınları, İstanbul 2000.
- Karasar, Niyazi; “**Bilimsel Araştırma Yöntemleri**”, Nobel Yayınları, Ankara 1998.
- Kayıklık, Hasan; “**Bireysel Dindarlığın Psikolojik Kaynakları**”, Dini Araştırmalar Der. Mayıs-Ağustos 2002, c. 5, Sayı. 13.
- Kılıç, Eşref; “**Halk Eğitiminde Kuram ve Uygulama**”, T.O.A.İ.E.Y, Ankara 1981.
- Köknel, Özcan; “**Kaygıdan Mutluluğa Kişilik**”, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1982.
- Köse, Ali; “**Freud Ve Din**”, İz Yayıncılık, İstanbul 2005.
- Kur’an-ı Kerim Açıklamalı Meali T.D.V Yayınları Ankara 2004.
- Mehmedoğlu, Ali Ulvi; “**Kişilik ve Din**”, Dem Yayınları, İstanbul 2004.
- Morrison, A.Cressy; “**İnsan Kainat Ve Ötesi**”, Terc. Bekir Topaloğlu, Dergah Yayınları, İstanbul 1980.
- Okumuş, Ejder; “**Toplumsal Değişim ve Din**”, İnsan Yayınları, İstanbul 2003.
- Onur, Bekir; “**Gelişim Psikolojisi**”, İmge Kitapevi, Ankara 1997.

- Özby, Ferhunde; “**Kadınların Ev İçi Ve Ev Dışı Uğraşlarındaki Değişme**”, Şirin Tekeli (Der) 1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar, İletişim Yayınları, İstanbul 1993.
- Özbydar, Belma; “**Din Ve Tanrı İnançının Gelişmesi Üzerine**”, Baha Matbaası, İstanbul 1970.
- Peker, Hüseyin; “**Din Psikolojisi**”, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2003.
- Polat, Fazlı; “**Sosyal Değişim ve Din İlişkisi**”, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum 2002.
- Sahih-i Buhari.
- Sambur, Bilal; “**Bireyselleşme Yolu**”, Elis Yayınları, Ankara 2005.
- Sezen, Yümni; “**Sosyoloji Açısından Din**”, İFAV Yayınları, İstanbul 1998.
- Şahin, İlkay; “**Gelenek Ve Değişim Açısından Kadınların Dini Yaşantı Tutum ve Davranışları**”, Boğazlıyan Örneği, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2002.
- Şentürk, Habil; “**İbadet Psikolojisi**”, İz Yayıncılık, İstanbul 2008.
- Tarhan, Nevzat; “**Kadın Psikolojisi**”, Nesil Yayınları, İstanbul 2007.
- Tekeli, Şirin; “**1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar**”, İletişim Yayınları, İstanbul 1993.
- Uysal, Veysel; “**Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum Ve Şahsiyet Özellikleri**”, M.Ü.İ.F.V.Yayınları, İstanbul 1996.
- Vergote, Antoine; “**Din, İnanç ve İnançsızlık**”, Çev. Veysel Uysal, İFAV Yayınları, İstanbul 1999.
- Yaparel, Recep; “**20-40 Yaşlar Arası Kişilerde Dini Hayat İle Psiko-Sosyal Uyum Arasındaki İlişki Üzerine Bir Araştırma**”, Ankara 1987.
- Yavuz, Kerim; “**Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi**”, D.İ.B Yayınları, Ankara 1987.
- Yavuz, Kerim; “**Psikanalizde İlk Dini Gelişmelerin Değeri**”, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1987.

EK-1**ANKET FORMU**

Sayın Öğrenci;

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde öğrenciyim. Şu anda Kur'an kursları üzerine ankete dayalı bir araştırma yapmaktayım. Araştırmanın verimli ve doğru olması cevaplarınızın samimiyetine bağlıdır. Ankete isim yazmayınız. Katkılarınızdan dolayı teşekkürler.

Zahide Bulut

1. Kaç Yaşındasınız?

.....

2. Doğum yeriniz neresidir?

(a)Köy (b)Kasaba (c)Şehir (d)Büyükşehir (e)Yurtdışı

3. Medeni haliniz nedir?

(a)Evli (b)Bekâr (c)Boşanmış (d)Dul (e)Nişanlı

4. Kaç yaşında evlendiniz?

.....

5. Eşinizle nasıl evlendiniz?

(a)Görücü usulüyle
(b)Bir tanıdık vasıtasıyla
(c)Kendi kendimize tanışıp anlaşarak
(d)Ailemin zorlamasıyla

6. Eşinizi seçerken başka özelliklerinin yanında dindar olmasına da özen gösterir miydiniz veya gösterdiniz mi?

(a)Evet (b)Hayır (c) Kısmen (d)Fikrim yok

7. Kaç Çocuğunuz var?

.....

8. Mesleğiniz nedir?

(a)Serbest çalışıyor (b)Memur (c)İşçi (d)Emekli
(e)Esnaf (f)Çiftçi (g)Öğrenci (h)Çalışmıyor

9. Evli iseniz eşinizin mesleği nedir?

(a)Çalışmıyor (b)Serbest çalışıyor (c)Memur
(d)İşçi (e)Emekli (f)Esnaf (g)Çiftçi

- 10. Öğrenim durumunuz nedir?**
 (a) Okur yazarım ancak ilkokul mezunu değilim
 (b) İlkokul mezunuyum
 (c) İlköğretim mezunuyum
 (d) Lise veya dengi okul mezunuyum
 (e) Yüksekokul veya fakülte mezunuyum
- 11. Eşinizin öğrenim durumu nedir?**
 (a) Okur yazar değil
 (b) İlkokul mezunu
 (c) İlköğretim mezunu
 (d) Lise mezunu
 (e) Yüksekokul veya fakülte mezunu
- 12. Anneniz babanız sağ mı?**
 (a) Her ikisi de hayatta (b) Her ikisi de ölü
 (c) Annem hayatta (d) Babam hayatta
- 13. Annenizin tahsil durumu nedir?**
 (a) Okur yazar değil
 (b) İlkokul mezunu
 (c) Ortaokul mezunu
 (d) Lise ve dengi okul mezunu
 (e) Yüksekokul veya fakülte mezunu
- 14. Babanızın tahsil durumu nedir?**
 (a) Okur yazar değil
 (b) İlkokul mezunu
 (c) Ortaokul mezunu
 (d) Lise ve dengi okul mezunu
 (e) Yüksekokul veya fakülte mezunu
- 15. Babanızın mesleği nedir?**
 (a) Çalışmıyor (b) Serbest çalışıyor (c) Memur (d) İşçi
 (e) Emekli (f) Esnaf (g) Çiftçi
- 16. Annenizin mesleği nedir?**
 (a) Çalışmıyor (b) Serbest çalışıyor (c) Memur (d) İşçi
 (e) Emekli (f) Esnaf (g) Çiftçi
- 17. Oturduğunuz konut**
 (a) Kendi evimiz (b) Kira (c) Lojman (d) Diğer

- 18. Gelir durumunuz nasıl?**
 (a) Çok İyi (b) İyi (c) Orta (d) Düşük (e) Çok Düşük

- 19.** Kur'an Kursuna gelmeye nasıl karar verdiniz?
 (a) Kendi isteğimle gelmeye karar verdim.
 (b) Anne babamın isteğiyle karar verdim.
 (c) Eşimin isteğiyle geldim.
 (d) Arkadaş veya komşu teşvikiyle geldim.
- 20.** Kur'an Kursuna gelmekteki amacınız nedir?
 (a) Kur'an-ı Kerimi yüzüne okumak
 (b) Dini bilgiler öğrenmek
 (c) Her ikisini öğrenmek
 (d) Evde uzun süre kalmak sıkıcı gelmekte
 (e) Ailemin-eşimin isteğini yerine getirmek
- 21.** Derslere devam durumunuz nedir?
 (a) Bütün derslere isteyerek devam ediyorum.
 (b) Kur'an dersine isteyerek diğer derslere istemeyerek devam ediyorum.
 (c) Temel Dini Bilgiler derslerine isteyerek Kur'an dersine istemeyerek devam ediyorum.
 (d) Bütün derslere istemeyerek de olsa devam ediyorum
- 22.** Kursta hoşunuza gitmeyen bir durum var mı?
 (a) Sınıflar çok kalabalık
 (b) Dersler çok ağır
 (c) Disiplin kuralları ağır
 (d) Hiç disiplin yok
 (e) Hoşuma gitmeyen bir durum yok
- 23.** Kursunuzdaki öğretici öğrenci ilişkisinden memnun musunuz?
 (a) Çok memnunum (b) Memnunum (c) Memnun değilim (d) Fikrim yok
- 24.** Bir sıkıntınız olduğunda rahatlıkla kurs öğreticileriyle paylaşabiliyor musunuz?
 (a) Evet (b) Hayır (c) Biraz güçlük çekiyorum
- 25.** Ne sıklıkla Kur'an okuyorsunuz?
 (a) Her gün devamlı okuyorum.
 (b) Haftada bir veya daha fazla okurum.
 (c) Ayda bir veya daha fazla okurum.
 (d) Sadece Cuma akşamları ve mübarek gecelerde okurum.
 (e) Hiç okumam
- 26.** Çevrenizdekilerle ne sıklıkla dini konularda konuşursunuz?
 (a) Çok sık (b) Sık (c) Bazen (d) Hiç konuşmam.
- 27.** Camilerde veya evlerde yapılan dini sohbetlere ne sıklıkla katılırsınız?
 (a) Çok sık (b) Genelde katılırım (c) Bazen katılırım (d) Hiç katılmam
- 28.** Kursta öğrendikleriniz günlük hayatınızda bir değişiklik yarattı mı?
 (a) Evet (b) Kısmen (c) Hayır

29. Bir sorunla karşılaştığınızda bu sorunu dini inançlarınıza dayanarak çözmeye çalışır mısınız?

- (a)Evet (b)Hayır (c)Bazen (d)Fikrim yok

30. Çocuklarınızın dini eğitim almasını konusunda;

- (a)Çocuğumun dini eğitim almasını istiyorum ve bunu önemsiyorum.
(b)Çocuğumun dini eğitim alıp almaması onu ilgilendirir.

31. Kursta alacağınız eğitimin anne olarak çocuğunuzun eğitiminde size yarar sağlayacağını düşünüyor musunuz?

- (a)Evet, yararları olacak.
(b)Bazı konularda yararı olabilir.
(c)Hayır, bir yararı olacağını düşünmüyorum

32. İbadetlerinizi ne sıklıkla yerine getiriyorsunuz?

- (a)İbadetlerimi tam olarak yerine getiriyorum.
(b)İbadetlerimi gereği gibi yerine getiremesem de buna gayret gösteriyorum.
(c)İbadetlerimi istediğim gibi yapamıyorum

33. Ölüm ve sonrası ile ilgili olarak ne düşünüyorsunuz?

- (a)Ölümden korkuyorum.
(b)Ölümden korkmuyorum. Çünkü korkulacak bir şey olduğunu düşünmüyorum.
(c)Mümkün olduğunca düşünmemeye çalışıyorum.

34. Günlük hayatınızı nasıl buluyorsunuz?

- (a)Hayatım monoton.
(b)Hayatım yoğun.
(c)Hayatım sıkıcı.
(d)Hayatım normal bir şikayetim yok

35. Dini programları

- (a)Sık sık izlerim (b)Ara sıra izlerim (c)Hiç izlemem

36. Çocuklarınızla ilgilenmenin ve ev işlerinin dışında kalan boş vakitlerinizde aşağıdakileri hangi sıklıkta yaparsınız?

	Sık sık	Ara sıra	Hiç
1)Günlere ve ev gezmelerine giderim			
3)Televizyon izler ya da radyo dinlerim			
5)Kitap okurum			

37. Dini bilgileri öğrenmeye ilk ne zaman başladınız?

- (a)Okul öncesi
(b)İlköğrenim çağı
(c)Orta öğrenim çağı
(d)Yüksek öğrenimim esnasında
(e)Evlendikten sonra
(f)Diğer

38. Aldığınız dini bilgilerin yeterli olduğuna inanıyor musunuz?
 (a) Evet (b) Kısmen (c) Hayır

39. Cevabınız evetse neden?

- (a) Dini gerekleri yerine getirmeme yetiyor
- (b) Çocuklarımı eğitmeme yetiyor
- (c) Daha fazlasının kafamı karıştırmamasından endişe ediyorum
- (d) Büyüklerimizden bu kadarını gördü

40. Cevabınız hayırsa neden?

- (a) Dini konular çok karışık ve çok geniş olduğundan anlayamıyorum
- (b) Okuma-yazmam olmadığından araştıramıyorum
- (c) Okulda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi görmediğimden bilgimi yeterli bulmuyorum

41. Radyo, televizyonda dini yayınları dinlemek ve izlemek; dini yayınları okumak; dini sohbet ve toplantılara katılmak sizde ne gibi duygular uyandırıyor?

- (a) Yeni bilgiler öğrendiğim için hoşuma gidiyor.
- (b) Bilgisizliğimi fark ediyorum
- (c) Cennet, cehennem ve ölümü düşünüyorum
- (d) Dini gerekleri yerine getiremediğimden suçluluk duyuyorum

42. Aşağıdakilerden hangilerine inanır ve uygularsınız?

	İnanırım	İnanmam	İnanır ve Uygularım
1) Muska			
2) Nazar boncuğu			
3) Büyü			
4) Fal			
5) Türbe ziyareti			

43. Ne sıklıkta namaz kılarırsınız?

- (a) Hiç kılmıyorum
- (b) Sadece ramazan ayında kılıyorum
- (c) Zaman zaman ihtiyaç duydukça kılıyorum
- (d) Günde 2-3 vakit kılıyorum
- (e) Günde beş vakit kılarım

44. Ne sıklıkta oruç tutarsınız?

- (a) Hiç tutmam
- (b) Sadece ramazan ayında tutarım
- (c) Ramazan ayında, adak adadığımda ve ihtiyaç duydukça
- (d) Sağlığım elvermediğinden tutamıyorum

- 45.** Anne-babanız namaz kılar mı?
 (a)Hiç kılmazlar
 (b)Her ikisi de sürekli kılar
 (c)Annem kılar, babam kılmaz
 (d)Annem ara sıra kılar, babam kılmaz
 (e)Annem kılmaz, babam kılar
 (f)Annem kılmaz babam ara sıra kılar
 (g)Annem kılar babam sadece cuma ve bayram namazlarını kılar
- 46.** Eşiniz namaz kılar mı?
 (a)Hiç kılmaz
 (b)Ara sıra kılar
 (c)Sadece Cuma ve Bayram namazlarını kılar
 (d)Günde 2–3 vakit kılar
 (e)Günde beş vakit namaz kılar
- 47.** Anne- babanız oruç tutar mı?
 (a)Annem ve babam oruç tutmazlar
 (b)Her ikisi de ara sıra tutar
 (c)Her ikisi de sadece ramazan ayında tutar
 (d)Her ikisi de ramazan ayında ve mübarek günlerde tutar
 (e)Annem tutmaz babam tutar
 (f)Annem tutar babam tutmaz
- 48.** Eşiniz oruç tutar mı?
 (a)Hiç tutmaz
 (b)Ara sıra tutar
 (c)Ramazan ayında tutar
 (d)Ramazan ayında ve mübarek günlerde tutar
- 49.** Kadınların erkelerden daha dindar olduğu görüşüne katılır mısınız?
 (a)Katılmam
 (b)Kısmen katılırım
 (c)Kesinlikle katılırım
- 50.** Eşiniz sizin dini gerekleri yerine getirmenize ya da getirmemenize karışır mı?
 (a)Karışmaz bana bırakır
 (b)Gerekleri yapmam için karışır
 (c)Gerekleri yapmamam için karışır
 (d)Tavsiyede bulunur
- 51.** Ailenizde önemli kararlarda son söz sahibi kim olur?
 (a)Aile büyüklerim
 (b)Eşim
 (c)Ben
 (d)Eşimle ben
 (e)Çocuklarımızla beraber

52. Eşinizle ilişki ve iletişiminiz;

- (a) Çok iyi (b) İyi (c) Orta (d) Zayıf

53. Sizce bu dünya ne kadar anlamlı?

- (a) Çok anlamlı (b) Anlamlı (c) Biraz anlamlı (d) Anlamsız buluyorum

ÖĞRETİM YILI		2007 - 2008		ÖĞRETMENLERİN GÖREVLİ SAYI														YUZDÜNDEN KURSAN OKUYAN ÖĞRENCİLERİN YAS DURUMLARINDA GÖRE DAĞILIMI												HAFTALIK YAPAN ÖĞRENCİLERİN YAS DURUMLARINDA GÖRE DAĞILIMI												YUZDÜNDEN VE HAFTALIK YAPAN			YUZDÜNDEN VE HAFTALIK YAPAN		
SIRA NO	İLLER	KURSAN KURSU SAYISI			KURSAN KURSLARINDA GÖREVLİ OLAN ÖĞRETMENLER				YURT DIŞINDA GÖREVLİ OLAN ÖĞRETMENLER			KADROLU			SÖZLEŞMELİ			GEÇİCİ			15-17 YAŞ			18-22 YAŞ			23 VE YUKARI			15-17 YAŞ			18-22 YAŞ			23 VE YUKARI			YUZDÜNDEN VE HAFTALIK YAPAN	YUZDÜNDEN VE HAFTALIK YAPAN	YUZDÜNDEN VE HAFTALIK YAPAN						
		AKTİF	ARA	EMERİTUS	BAY	BAYAN	YUZDÜNDEN	BAY	BAYAN	YUZDÜNDEN	BAY	BAYAN	YUZDÜNDEN	BAY	BAYAN	YUZDÜNDEN	BAY	BAYAN	YUZDÜNDEN	BAY	BAYAN	YUZDÜNDEN	BAY	BAYAN	YUZDÜNDEN	BAY	BAYAN	YUZDÜNDEN	BAY	BAYAN	YUZDÜNDEN	BAY	BAYAN	YUZDÜNDEN													
36	KARS	23	1	24	2	11	13	1	1	1	5	6	21	23	3	8	11	28	47	121	168	3	187	198		404	404	762	15		15	5		5	1		1	21	71	712	783						
37	KASTAMONU	50	7	57	8	42	50	1	1	7	24	31	37	37	6	3	9	77	43	299	342	11	214	225	14	785	799	1366	17	118	135	4	45	49	1	11	12	136	90	1472	1562						
38	KAYSERİ	221	18	239	20	196	216	3	2	5	19	60	79	344	344	8	70	78	401	93	1714	1807	11	1557	1568	14	8038	8051	11417	31	164	193	8	127	135	25	23	25	35	157	11625	11782					
39	KIRKLARLI	38	2	40	2	15	17			2	5	7	17	17	4	22	26	50	13	19	21	5	81	88	2	967	969	1987											20	1067	1087						
40	KIRŞEHİR	53		53	1	1				4	5	9	25	25		36	36	70	181	181			197	187	16	1102	1118	1496												16	1480	1496					
41	KOCAELİ	126	1	127	20	73	93	3	3	24	52	76	39	39	7	149	156	171	170	1159	1329	35	971	1006	116	3253	3363	5734	32	124	156	32	119	150	1	38	39	346	386	5664	6050						
42	KONYA	306	95	401	48	206	254	5	5	83	171	254	68	68	29	150	179	501	1058	4251	5309	17	1631	1648	233	4176	4409	11366	147	366	513	24	134	158	2	41	43	714	1481	10599	12080						
43	KÜTAHYA	84	22	106	12	58	70	3	3	9	47	56	23	23	7	15	22	101	42	337	379	29	225	234	19	1194	1213	1846	8	69	77	13	27	40	2	7	8	126	113	1859	1972						
44	MALATYA	124	4	128	3	121	124			8	33	41	157	157	12	37	49	147	95	621	716	11	809	820	5	2324	2329	3985	64	135	199	34	110	144	5	36	41	384	214	4035	4249						
45	MANİSA	105		105	19	86	105			26	74	100	58	58	4	11	15	173	195	735	930	27	297	324	69	1649	1718	2972	67	111	178	4	65	69		31	31	278	362	2888	3250						
46	K.MARAŞ	169	18	187	15	29	44	1	1	16	30	46	103	103	10	106	116	265	81	1033	1114	37	1395	1432	35	2027	2061	3608	58	45	103	6	22	28		10	10	141	217	4532	4749						
47	MARDİN	28		28	1	12	13				11	11	16	16	7	13	20	47	67	184	251	15	200	235	12	284	286	762	14	6	20	5	19	24	1	6	7	51	114	699	811						
48	MUĞLA	43	1	44	7	34	41	2	2	8	23	31	23	23	1	3	4	58	62	148	210	3	67	70	34	647	681	961	16	17	33	1	20	21	1		1	55	117	899	1016						
49	MUŞ	20	1	21	4	16	20			1	8	9	3	3	5	36	41	53	40	154	193	26	116	142	14	208	232	258	7	13	20	5	5	10	1	2	3	33	93	498	591						
50	NEVŞEHİR	113	11	124	1	112	113	1	1	2	16	18	109	109		4	4	131	14	317	331		355	355	34	1303	1337	1923	14	10	24	2	12	14		8	8	46	64	2005	2069						
51	NİĞDE	96	5	101	1	73	74			2	19	21	71	71	4	80	84	170	30	685	716		489	489		2175	2175	3380	13	5	18	1	6	7		10	10	35	44	3271	3415						
52	ORDU	85	12	97	18	51	69	3	3	29	64	93	20	20	9	15	24	137	327	718	1045	62	178	240	28	1082	1110	2495	65	72	117	9	19	28		18	18	183	491	2087	2578						
53	RİZE	68	24	92	43	28	71	3	3	10	15	25	34	34	58	19	77	136	491	532	1063	88	230	318	8	593	601	1942	361	286	647	107	166	273	18	92	118	1030	1073	1899	2972						
54	SAKARYA	156	26	182	18	135	153	1	1	24	55	78	133	133	2	23	25	237	204	1110	1314	21	440	461	11	2866	2877	4623	48	126	174	12	62	74	4	17	21	269	300	4621	4921						
55	SAMSUN	209	60	269	121	107	228	5	5	63	45	108	91	91	2	42	44	243	428	833	1261	143	575	718	145	1781	1926	3905	113	246	359	16	95	111		21	21	491	845	3551	4394						
56	ŞİRT	29	1	30	18	10	28			2	5	7	21	21	29	1	30	58	273	115	308	120	92	213	62	246	308	908	69	2	73	120	11	131	59	5	64	266	703	471	1174						
57	SİNOP	18		18	1	13	14			2	9	11	6	6		15	15	32	5	114	119	6	81	87		403	403	609	7	32	39		7	7		3	3	49	18	640	658						
58	SİVAS	100	19	119	2	34	36			6	6	111	111	1	3	4	121	50	372	423	8	419	427	62	1442	1504	2353	13	5	18		16	16		12	12	46	133	2266	2399							
59	TEKİRDAĞ	25	7	32	5	20	25	1	1		9	9	4	4	5	12	17	30	72	57	119	26	38	64	13	353	366	459		3	3		2	2				5	111	453	564						
60	TOKAT	117	13	130	16	71	87	3	3	23	31	44	90	90	3	35	38	182	92	683	725	19	409	428		2010	2010	3213	26	116	142	2	66	68	1	106	107	317	140	3390	3530						
61	TRABZON	128	17	145	30	71	101	8	8	53	91	144	86	86	25	25	60	280	395	805	1200	46	598	644	29	3363	3352	5236	359	442	801	74	184	258	12	104	136	1175	915	5496	6411						
62	TUNCELİ	4		4	3	3				3	3	3	3	3	1	1	2	8		5	5		24	14		116	116	145		1	1		1	1		6	6	8	3	153	153						
63	ŞURFA	76	14	90	8	53	61			4	20	24	32	32	13	35	48	104	40	936	976	12	709	721	2	476	478	2175	36	42	78	9	44	53		14	14	145	99	2221	2320						
64	UŞAK	24	5	29	4	20	24			6	19	25	4	4	2	7	9	38	26	115	143	19	160	179	75	529	604	924		29	29	9	6	13			44	129	839	968							
65	VAN	52	7	59	5	44	49			3	16	19	13	13	8	45	53	181	83	420	503	23	379	402	2	550	552	1487	30	37	67	9	43	82	8	12	20	139	155	1441	1596						
66	YOZGAT	116	27	143	6	54	60			6	20	26	112	112	9	63	72	210	35	915	950	5	685	690		2926	2926	4566	1	45	46		21	21	1	1	1	68	41	4593	4634						
67	ZONGULDAK	77	29	106	10	56	66	1	1	8	25	33	24	24	7	59	66	122	20	366	386		652	652	55	1705	1760	2788	13	66	79	17	30	47		8	8	134	105	2827	2932						
68	AKSARAY	58	12	70	2	26	28			4	13	17	89	89	6	13	19	125	66	658	724	17	354	371	69	1511	1580	2675	32	16	48	3	7	19		9	58	187	2346	2733							
69	BAYBURT	44	28	72		44	44	1	1	1	6	7	51	51	3	7	10	68	29	361	390	1	196	197	844		844	1431		24	13	37		9	9		2	2	48	898	581	1479					
70	KARAMAN	26	15	41	2	24	26	2	2	6	16	22	36	36		3	3	61	70	260	330	7	75	82	1	605	606	1018	17	49	66	4	11	15		20	20	101	99	1020	1119						
71	KIRIKKALE	30		30	1	27	28				14	14			1	19	20	39	13	108	121	6	130	136	1	476	477	734		3	3		4	4		1	1	8	20	722	742						
72	BATMAN	52	10	62	5	115	120			2	17	19			7	102	109	138	33	380	413	12	387	399		530	530	1342	2	28	30	11	45	56	4	23	23	113	62	1393	1455						

ÖĞRETİM YILI		2007 - 2008		ÖĞRETMENLERİN GÖREVLİ OLDÜĞÜ OKULLARIN İL GENELİ																YÜZÜNDEN KUR'AN OKUYAN ÖĞRENCİLERİN YAŞ DURUMLARINA GÖRE DAĞILIMI												HAFIZLIK YAPAN ÖĞRENCİLERİN YAŞ DURUMLARINA GÖRE DAĞILIMI												YÜZÜNDEN VE HAFIZLIK YAPAN ÖĞRENCİLERİN YAŞ DURUMLARINA GÖRE DAĞILIMI		YÜZÜNDEN VE HAFIZLIK YAPAN ÖĞRENCİLERİN YAŞ DURUMLARINA GÖRE DAĞILIMI	
İL	İL GENELİ	KUR'AN KURSU SAYISI		KUR'AN KURSLARINDA YÖNETİCİ OLARAK GÖRE YAPAN ÖĞRETMENLER			YURTI DIŞINDA GÖREVLİ OLAN ÖĞRETMEN SAYISI		KADROLU			SÖZLEŞMELİ 4/E			GİRCİ			TOPLAM	15-17 YAŞ		18-22 YAŞ			23 VE YUKARISI			TOPLAM	15-17 YAŞ		18-22 YAŞ			23 VE YUKARISI			TOPLAM	YÜZÜNDEN VE HAFIZLIK YAPAN ÖĞRENCİLERİN YAŞ DURUMLARINA GÖRE DAĞILIMI	YÜZÜNDEN VE HAFIZLIK YAPAN ÖĞRENCİLERİN YAŞ DURUMLARINA GÖRE DAĞILIMI									
		ACIK	ARA	BAY	BAYAN	TOPLAM	BAY	BAYAN	BAY	BAYAN	TOPLAM	BAY	BAYAN	TOPLAM	BAY	BAYAN	TOPLAM		BAY	BAYAN	TOPLAM	BAY	BAYAN	TOPLAM	BAY	BAYAN		TOPLAM	BAY	BAYAN	TOPLAM																
73	ŞİRNAK	7	7	3	6	9	1	1	1	6	7	3	3	6	3	9	19	22	30	52	20	53	73	5	55	60	185	5	5	10	3	3	6	2	2	4	10	47	148	195							
74	BARTIN	59	1	60	25	35	60	1	1	2	10	12	27	27	1	23	24	43	12	160	172	13	84	97	1	590	591	860	3	26	29	19	10	29	4	4	8	62	48	874	922						
75	ARDAHAN	23	5	28	1	22	23		0		1	1	6	6	1	21	22	29	5	41	46	4	147	151	9	406	415	612									18	594	612								
76	İĞDIR	12		12		9	9		0		1	1	8	8	1	4	5	14		86	86		106	106		144	144	336		4	4		3	3			7		343	343							
77	YALOVA	26		26	2	21	23		0	3	12	15	17	17	2	1	3	25	18	81	99	2	98	100		536	536	735	22	9	31	18	11	29	12	12	24	60	747	807							
78	KARABÜK	62	4	66	6	26	32	1	1	8	14	22	59	59	7	19	26	107	4	252	256	48	348	396	207	1810	2017	2669	7	7	14	16	16	1	1	2	24	259	2434	2693							
79	KİLİS	11		11	3	8	11		0		9	9	6	6	6	3	9	24	33	43	76		57	57		220	220	353	17		17						17	50	320	370							
80	OSMANİYE	95		95	2	2	4	2	2	7	34	41	43	43	9	45	54	138	51	701	752	9	724	733		1664	1664	3149	9	30	39	3	34	37	7	7	14	83	3160	3232							
81	DÜZCE	60	7	67	11	49	60	1	1	4	33	37	66	66	3	48	51	154	39	543	582	6	401	407	12	2176	2188	3177	5	102	107	4	40	44	1	5	6	157	67	3267	3334						
GENEL TOPLAM		6.897	978	7.875	914	4.762	5.676	110	3	113	1.007	3.066	4.075	4.267	4.267	638	2.669	3.307	11.649	9.589	43.824	53.413	2.818	35.987	38.805	3.939	134.487	138.426	230.644	4.015	5.404	9.419	1.199	3.559	4.758	194	1.424	1.618	15.795	21.754	224.685	246.439					

BAY	21.754
BAYAN	224.685
TOPLAM	246.439

Yüzünden Okuyan	BAY	16.346
Yüzünden Okuyan	BAYAN	214.298
TOPLAM		230.644
Hafızlık yapan	BAY	5.408
Hafızlık yapan	BAYAN	10.387
TOPLAM		15.795
GENEL TOPLAM		246.439

Not : 2006-2007 Eğitim-öğretim yılı ile	246.439
2007-2008 eğitim-öğretim yılı arasındaki fark 11.684 öğrenci farkı olmuştur.	230.273
	16.166

ÖZGEÇMİŞ

Zahide Bulut, 07/01/1983 yılında Adıyaman'ın Çelikhan ilçesinde doğdu. İlköğretimi Adıyaman Merkez Cumhuriyet İlkokulu'nda, liseyi Malatya İmam-Hatip Lisesi'nde bitirdi. 2000 yılında Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne girdi. 2006 yılında aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Din Psikolojisi Bilim Dalında yüksek lisans eğitimine başladı. Ders döneminden sonra "18-50 Yaş Arası Bayan Öğrencilerin Kur'an Kurslarına Devam Motivasyonları (Ankara-Keçiören Örneği)" adlı yüksek lisans tezini 2009 yılında tamamladı. 2005 yılında Kur'an Kursu Öğreticisi olarak atandı. Halen Adıyaman İl Müftülüğü'ne bağlı Mehmet Akif Ersoy Kız Kur'an Kursu'nda görev yapmaktadır.